

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

ANDREJ KRAJNER

OD KORPORATIVIZMA K NEOLIBERALIZMU?
SLOVENSKE GOSPODARSKO-SOCIALNE REFORME V LUČI SOCIALNEGA
PARTNERSTVA

MAGISTRSKO DELO

Ljubljana, 2007

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

ANDREJ KRAJNER

Mentor: prof. dr. Igor Lukšič

**OD KORPORATIVIZMA K NEOLIBERALIZMU?
SLOVENSKE GOSPODARSKO-SOCIALNE REFORME V LUČI SOCIALNEGA PARTNERSTVA**

M A G I S T R S K O D E L O

Ljubljana, 2007

Kajetan Kovič - Južni otok

*Je južni otok. Je.
Daleč v neznanem morju
je pika na obzorju.
Je lisa iz meglè.*

*Med svitom in temo
iz bele vode vzhaja.
In neizmerno traja.
In v hipu gre na dno.*

*In morje od slasti
je težko in pijano.
In sol zatiska rano.
In slutnja, da ga ni.*

*Da so na temnem dnu
samo zasute školjke
in veje grenke oljke
in zibanje mahu.*

*A voda se odpre
in močna zvezda vzide
in nova ladja pride
in južni otok ... je.*

Zahvaljujem se mentorju, dr. Igor Lukšiču za pomoč, inspiracijo in vzor v vseh letih študija.

Hvala mami, očetu in Petri.

KAZALO

KAZALO	4
SEZNAM KRATIC	6
1. UVOD	7
2. METODOLOŠKI OKVIR NALOGE.....	9
2.1 VSEBINSKA OPREDELITEV PROBLEMA IN PREDMETA PREUČEVANJA.....	9
2.2 PREDSTAVITEV CILJEV PREUČEVANJA.....	9
HIPOTEZI	10
2.3 METODOLOGIJA PREUČEVANJA	10
3. OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV	12
3.1 KORPORATIVIZEM IN/ALI NEOKORPORATIVIZEM	12
3.2 NEOLIBERALIZEM	15
3.3 SOCIALNO PARTNERSTVO	17
4. (NEO)KORPORATIVIZEM IN (NEO)KORPORATIVNI INSTITUCIONALNI ARANŽMAJI V SLOVENIJI	20
4.1 DEFINIRANJE KONCEPTA, IDEOLOŠKI TEMELJI IN TEORETIČNA UMESTITEV	20
4.2 (NEO)KORPORATIVIZEM V SLOVENIJI?.....	25
5. NEOLIBERALIZEM - EKONOMSKI MODEL IN POLITIČNA MISEL	30
5.1 LIBERALIZEM IN NEOLIBERALIZEM - EVOLUCIJA POJMA ALI POLITIČNO-EKONOMSKI MISLI, KI RAZEN IMENA NIMATA NIČ SKUPNEGA?	30
5.2 DEFINIRANJE KONCEPTA, IDEOLOŠKI TEMELJI IN TEORETIČNA UMESTITEV	33
5.3 NEOLIBERALIZEM IN GLOBALIZACIJA - POLITIČNE IN EKONOMSKE IMPLIKACIJE NEOLIBERALNE GLOBALIZACIJE.....	37
5.4 NEOLIBERALIZEM V TRANZICIJSKIH DRŽAVAH DRUGEGA SVETA - TUDI V SLOVENIJI?..	41
5.5 KRITIKA KONCEPTA - ALI ZAKAJ IMA NEOLIBERALIZEM V EVROPSKIH AKADEMSKIH KROGIH PRECEJ VEČ NASPROTNIKOV KOT ZAGOVORNIKOV, V POLITIČNIH PA RAVNO OBRATNO?	42
6. PRIMERJAVA POLITIČNE MISLI KORPORATIVIZMA IN LIBERALIZMA (PLURALIZMA).....	45
7. SOCIALNO PARTNERSTVO OZ. SOCIALNI DIALOG.....	52
7.1 ZGODOVINSKA UMESTITEV, NASTANEK IN EVOLUCIJA SOCIALNEGA PARTNERSTVA....	52
7.2 DEFINIRANJE KONCEPTA IN TEORETIČNA UMESTITEV	54
7.3 SOCIALNO PARTNERSTVO V SLOVENIJI.....	57
7.4 BIPARTITNI DIALOG	60
7.5 TRIPARTITNI DIALOG	63
7.6 STRUKTURIRANJE IN REGULACIJA SOCIALNEGA PARTNERSTVA OZ. INDUSTRIJSKIH ODNOSOV V SLOVENIJI	65
8. SISTEMI BLAGINJE IN SOCIALNA DRŽAVA V LUČI NEOLIBERALNE GLOBALIZACIJE.....	70
8.1 EVROPSKI MODEL JAVNE BLAGINJE V OBLIKI REŽIMOV DRŽAVE BLAGINJE	70
8.2 NEOLIBERALNA GLOBALIZACIJA IN KRIZA DRŽAVE BLAGINJE.....	74
8.3 SLOVENSKI MODEL DRŽAVE BLAGINJE IN NJEGOVO REFORMIRANJE.....	78
9. SOCIALNI PARTNERJI - AKTERJI SOCIALNEGA PARTNERSTVA V SPREMINJAJOČIH SE POGOJIH.....	80
9.1 EKONOMSKO-SOCIALNI SVET - TRIPARTITNI INSTITUCIONALNI OKVIR DELOVANJA SOCIALNIH PARTNERJEV	80
9.2 DELODAJALCI - DEREGULACIJA ALI DEMONOPOLIZACIJA IN BOJ ZA PREVLADO?	82
9.2.1 ZDRUŽENJE DELODAJALCEV SLOVENIJE	85
9.2.2 ZDRUŽENJE DELODAJALCEV OBRTNIH DEJAVNOSTI SLOVENIJE.....	86
9.2.3 OBRTNA ZBORNICA SLOVENIJE.....	87
9.2.4 GOSPODARSKA ZBORNICA SLOVENIJE	88
9.3 DELOJEMALCI	96
9.3.1 NEOLIBERALNA KRIZA SINDIKATOV V NOVEM TISOČLETJU?.....	97
9.3.2 SINDIKATI V SLOVENIJI - PRESEGANJE DOKTRINARNIH NASPROTIJ ALI ZDRUŽENO PROTI »NEOLIBERALNIM« REFORMAM?	100

9.4	VLADA - OD NAČELNE PRIPRAVLJENOSTI NA DIALOG DO ZAOSTROVANJA STALIŠČ IN NAZAJ? 106	
10.	EKONOMSKO-SOCIALNE REFORME (2004-2007)	109
10.1	STRATEGIJA RAZVOJA SLOVENIJE KOT KROVNI STRATEŠKI RAZVOJNI DOKUMENT....	111
10.2	RAZVOJNE PRIORITETE IN PREDLOGI UKREPOV	115
10.3	STANJE RAZVOJNIH NALOG.....	131
10.3.1	KONKURENČNO GOSPODARSTVO IN HITREJŠA GOSPODARSKA RAST	132
10.3.2	UČINKOVITA UPORABA ZNANJA ZA GOSPODARSKI RAZVOJ IN KAKOVOSTNA DELOVNA MESTA.....	133
10.3.3	UČINKOVITA IN CENEJŠA DRŽAVA	133
10.3.4	MODERNA SOCIALNA DRŽAVA IN VEČJA ZAPOSLENOST.....	135
10.3.5	POVEZOVANJE UKREPOV ZA DOSEGANJE TRAJNOSTNEGA RAZVOJA.....	137
11.	ZAKLJUČEK IN SINTEZA STALIŠČ	139
12.	LITERATURA IN VIRI	147

SEZNAM KRATIC

DS - Državni svet Republike Slovenije
DZ - Državni zbor Republike Slovenije
ESS - Ekonomsko-socialni svet
EU - Evropska unija
GZS - Gospodarska zbornica Slovenije
MOD, ILO - Mednarodna organizacija dela
OZS - Obrtna zbornica Slovenije
UMAR - Urad RS za makroekonomske analize in razvoj
RS - Republika Slovenije
Ur. l. RS, UL RS - Uradni list Republike Slovenije
ZDS - Združenje delodajalcev Slovenije
EDS - Enotna davčna stopnja
WTO - Svetovna trgovinska organizacija
IMF - Mednarodni denarni sklad

"This is not a tour. And we are not tour guides. This is a trip to our own history. Our purpose is not to share with you five hundred years of struggle. It's impossible in the time we have. It's to open up a window ..." (The Fourth World War, 2003)

1. UVOD

Za analizo elementov (neo)korporativizma in neoliberalizma v slovenskem socialnem partnerstvu, v luči predlaganih reform vlade, ki je bila izvoljena na volitvah leta 2004, sem se odločil iz več razlogov. Brez dvoma je k temu pripomogla velika medijska razvpitost teme vsaj v prvi polovici njenega mandata, pa tudi zato, ker smo danes (morda tudi kot posledica (ne)izvedbe načrtovanih reform) priča zanimivim političnim premikom v slovenskem političnem prostoru. Ob tem pa seveda tudi dejstvo, da sta tako korporativizem kot neoliberalizem izredno zanimivi politični doktrini, ki se - vsaka na svoj način - prilagajata izzivom globalizacije.

Izhajam s stališča, ki ga bom v magistrski nalogi podkrepil s celovito analizo, da je v Sloveniji korporativizem tradicionalno močno prisoten ter da je vpet v vse pore slovenske politike in gospodarstva. Najlažje pa ga opazimo ravno skozi koncept socialnega partnerstva, ki ga v nalogi podrobneje proučujem.

Korporativizem je v preteklosti, skozi svojo evolucijo v neokorporativizem, s pomočjo koncepta dogovarjanja med posameznimi stebri družbe (torej s pomočjo socialnega partnerstva), kot alternativa liberalni (liberalno demokratični, neoliberalni) doktrini omogočil stabiliziranje delavske baze, posredno socialni mir in s tem (sicer kot le eden od mnogih dejavnikov) tudi boljše, uspešnejše, stabilnejše in človeku prijaznejše delovanje sodobnega liberalno-kapitalističnega demokratičnega sistema zahodnega tipa.

Navkljub temu, če gre verjeti delu slovenske inteligence, medijem in delu nevladajoče politične elite, prihaja v Sloveniji po letu 2004 do močnih teženj po reformah, ki pomenijo odmik od dosedanjega urejanja gospodarskih, socialnih in političnih razmerij, v smeri neoliberalne doktrine.

Tematika je znanstveno in družbeno relevantna, saj gre za aktualna vprašanja, ki so politično in medijsko zelo izpostavljena in marsikdaj zlorabljena. Slovenski znanosti (če odmislimo npr. UMAR kot strokovni vladni urad) še vedno manjka celovite znanstvene analize predlaganih reformnih ukrepov v luči teorije in tudi povsem praktične analize predvidenih posledic. Le tako bo lahko politiki ponudila alternativne smernice reform. Potrditev ali ovrženje zastavljenih hipotez bo pripomoglo k razumevanju vprašanj, kje smo in kam gremo, predvsem pa kam bi, glede na specifične države, v kateri živimo, morali iti. Nezanemarljiva dimenzija so seveda tudi smernice, ki jih bom glede na ugotovitve podal v zaključnih razmišljanjih.

Analizirana tema bo deloma postavljena na raven politične doktrine, saj bom tekom magistrske naloge skušal osvetliti prednosti korporativističnega urejanja industrijskih razmerij, v nasprotju z neoliberalnim, pluralističnim pogledom na dialog teoretično neomejenega števila različnih interesnih skupin. Skozi magistrsko nalogo zagovarjam tezo, da je za manjše države z močno korporativistično tradicijo primerneje, če se nujno potrebne gospodarske in socialne reforme ne izvajajo v smeri neoliberalnih pristopov, predvsem pa morajo biti dogovorjene znotraj tripartitnega telesa, kjer naj potekajo zakonsko urejena konsenzualno zastavljena pogajanja s stalnimi člani. Pomembno je tudi, da za uspešno implementacijo dogovorjenega tako na delodajalski kot na delojemalski strani obstajajo močne in centralizirane interesne skupine, ki zagovarjajo enotne interese in s tem tudi zagotavljajo implementacijo dogovorjenega.

Magistrsko delo bo razdeljeno na šest temeljnih vsebinskih sklopov:

- **prvi del** bo zajemal metodološki okvir in vsebinsko razlago temeljnih pojmov, kar bo omogočalo sistematičen in celovit pregled predmeta preučevanja;
- **v drugem delu** bom preučeval korporativizem in neokorporativizem - tako na teoretični ravni kot na ravni analize korporativističnih odnosov v Sloveniji;
- **v tretjem delu** bom definiral liberalizem in neoliberalizem - na teoretični ravni in na ravni njegovih implikacij na ekonomsko politiko;
- **v četrtem delu** bom definiral koncept socialnega partnerstva, modele regulacije industrijskih konfliktov, evropske modele blaginje ter ekonomsko-socialni svet in glavne akterje v njem, s poudarkom na ureditvi socialnega partnerstva v Sloveniji;
- **peti vsebinski sklop** bom posvetil načrtovanim in izvajanim ekonomsko-socialnim reformam slovenske vladajoče elite od njene zmage na volitvah v letu 2004 do danes;
- **v zadnjem delu** bom predstavil ugotovitve analize. Poleg kratkega povzetka, ki bo deloval kot sinteza ključnih ugotovitev, bo ta del služil tudi za preverjanje zastavljenih hipotez.

"Everywhere today, every aspect of our lives is being violently reorganized. Everywhere there is war. A war without a battlefield. A war without an enemy. A war that is everywhere. A thousand civil wars. A war without end. The fourth world war." (The Fourth World War, 2003)

2. METODOLOŠKI OKVIR NALOGE

VSEBINSKA OPREDELITEV PROBLEMA IN PREDMETA PREUČEVANJA

Predmet preučevanja magistrske naloge sta korporativizem in neoliberalizem v slovenskem socialnem partnerstvu v luči gospodarskih in socialnih reform slovenske vlade, izvoljene na volitvah leta 2004. Izhajajoč iz te opredelitve se nam pokaže problem - je socialno partnerstvo v Sloveniji urejeno na korporativističen način? Čemu težnje po njegovi liberalizaciji in ob tem tudi po liberalizaciji socialnih in gospodarskih politik? Ali v Sloveniji obstaja zadostna stopnja konsenza o potrebnosti in predvsem o modelu reform?

Naloga služi kot oris trenutnega stanja, ob tem pa ponuja tudi analizo predlaganih reformnih politik in njihovih vplivov na slovensko (socialno) politiko in gospodarstvo. Na koncu je ponujeno tudi avtorjevo razmišljanje o možnih ureditvah socialnega partnerstva ter ekonomsko-socialnih politik v prihodnje.

Izhajam iz kritične predpostavke, da je za Slovenijo (zaradi nekaterih njenih značilnosti, kot so npr. njena majhnost, korporativistična tradicija, značilnosti politične kulture in političnega sistema ...) korporativistična ureditev socialnega partnerstva ter ekonomskih in socialnih politik boljša kot tista, ki jo zagovarja neoliberalna doktrina. Vse to seveda pod predpostavko, da je cilj državnih politik blaginja, napredek in socialna varnost vseh Slovenk in Slovencev. Vprašanje, ki pa se ob tej trditvi logično postavlja, pa je - četudi to pomeni nezadosten ekonomski in politični razvoj države?

PREDSTAVITEV CILJEV PREUČEVANJA

Cilj magistrske naloge je, ob celovitem poznavanju slovenskega socialnega partnerstva, analizirati namere in trende reform slovenskih ekonomskih in socialnih politik. Ključno vprašanje je, če se te res premikajo v smeri neoliberalne doktrine. Cilj nameravam doseči skozi analizo:

- Socialnega partnerstva
 - Teoretično
 - Deklarativno
 - Skozi sprejete in načrtovane politike
- Socialnih partnerjev

- Opredelitev akterjev v socialnem partnerstvu in odnose med njimi. Le jasna slika o njihovih namenih, ciljih in željah razvoja, pristojnostih in vlogah nam lahko pokaže tip socialnega partnerstva, ki se izvaja pri nas; predvidimo pa lahko tudi smer razvoja in uspešnost implementacije reformnih politik. Socialni partnerji so namreč, vsaj na deklarativni ravni, sprejeli stališče, da je njihovo konstruktivno sodelovanje najboljše za splošno korist gospodarstva, celotne družbe in države.
- V tem pogledu je ključna tudi nedavna ukinitve obveznega članstva v centralni delodajalski organizaciji, ki nedvomno spreminja ustroj socialnega partnerstva in na novo definira moč med akterji v tem partnerstvu.
- Umika države iz gospodarstva in zmanjšanja institucionalnega lastništva kot temelja (neoliberalnih?) reform v Sloveniji.

HIPOTEZI

Na podlagi opredelitve problema in predstavitev ciljev preučevanja bom skušal potrditi ali zavreči naslednji hipotezi:

Hipoteza 1:

Načrtovane reforme slovenske vlade, izvoljene na parlamentarnih volitvah leta 2004, pomenijo odmik od (neo)korporativističnega urejanja gospodarskih in socialnih politik v smeri neoliberalne doktrine.

Hipoteza 2:

Preživetje in nadaljnji razvoj (neo)korporativističnih ureditev socialnega partnerstva v Sloveniji se navkljub neoliberalnim težnjam oblastne elite zdi zelo verjetno.

METODOLOGIJA PREUČEVANJA

Pri izvedbi naloge in opisu izbrane problematike bom v glavnem uporabljal sledeče metode:

- zbiranje virov,
pred začetkom pisanja bom zbral in pregledal obstoječo bibliografijo o predmetu, ki ga bom raziskoval v magistrskem delu;
- analize in interpretacije primarnih virov/analiza pravnih virov,
proučeval bom različne dokumente, Ustavo RS, zakone, statute, podzakonske akte, pravilnike, zapisnike, uredbe in poročila. Z njihovo pomočjo bom skušal poiskati elemente korporativizma in neoliberalizma v ureditvi socialnega partnerstva pri nas ter predvsem v

konceptih načrtovanih reform. Metodo analize pravnih virov bom uporabil pri pregledu pravne podlage, ki omogoča delovanje posameznih socialnih partnerjev. Opis (institucionaliziranega) tripartitnega dialoga mi bo pomagal pri predstavitvi pravil, ki določajo organizacijsko strukturo in delovanje ESS kot temeljnega organa socialnega partnerstva v Sloveniji, v katerem se določajo ključne prvine reform v Sloveniji;

- analize in interpretacije sekundarnih virov,
glavnina diplome bo sestavljena predvsem s pomočjo uporabe sekundarnih virov. Šlo bo zlasti za analizo monografskih publikacij, člankov, raziskovalnih poročil idr.;
- zgodovinska analiza,
s to metodo bom skušal na kratko predstaviti razvoj in implementacije korporativistične in neoliberalne ideje ter socialnega partnerstva pri nas;
- študije primerov,
pri tovrstnih študijah raziskovalec proučuje posamezne konkretne primere. Seveda ne bi bilo mogoče preučevati kompleksnih elementov reform v velikem številu držav. Zato bom v jedro analize postavil Slovenijo, trende in reformne načrte pa bom reflektiral tudi v luči s Slovenijo primerljivih držav, v katerih je korporativizem tradicionalno prisoten.

"The stories we were told about ourselves and our place in the world no longer seemed to make sense. And they have left us to walk these streets as strangers. And so we walked. And we listened. To other voices in other places." (The Fourth World War, 2003)

3. OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV

Za celovito in razumljivo analizo je ključno, da so temeljni koncepti in pojmi jasno opredeljeni. Velja jim nameniti začetno poglavje osrednjega besedila. Temeljni pojmi oziroma koncepti so tisti termini oziroma pojmi, ki so ključni oz. pomembni za konceptualizacijo naloge. Mednje navadno sodijo tisti, ki so navedeni v naslovu naloge ali pa so z njimi tesno povezani (Bučar in drugi 2002: 66).

Na tem mestu bom skušal kratko in a-tipsko definirati pojme, ki so za magistrsko nalogo temeljni, a hkrati ključni za njeno razumevanje. Vsakršno podrobnejše razčlenjevanje, razlaganje pojmov in iskanje povezav med njimi sledi v jedru naloge.

3.1 KORPORATIVIZEM IN/ALI NEOKORPORATIVIZEM

Schmitter (v Mesner-Andolšek 1994: 92) korporativizem opredeljuje kot *»sistem interesnega predstavništva, v katerem so konstitutivne enote organizirane v omejeno število posameznih, prisilnih, ne tekmovalnih, hierarhično urejenih in funkcionalno razdeljenih kategorij, ki jih država prizna ali jim podeli pravico ter jim zagotavlja ustrezen monopol predstavljanja v določeni kategoriji v zameno za zagotavljanje določenega nadzora nad izbiro vodstva ter artikulacijo zahtev in podpor«*.

Pahl in Winkler (v Lukšič 1994: 69) korporativizem (v slovenski politiki in v politični misli ves čas zelo močno zastopan) definirata kot *»ekonomski sistem, v katerem država usmerja in nadzira pretežno privatno posedovana podjetja v skladu s štirimi načeli: enotnost, red, nacionalizem in uspeh«*.

Lukšič (1994: 33-37) pojasnjuje, da se je *»korporativni duh«*, kot ga imenuje, oblikoval v srednjem veku. Kot prvo institucionalno obliko korporativizma vidi stanovsko državo 14. stoletja. Ta naj bi temeljila na vrednotah fevdalizma, zgrajena pa naj bi bila na tripartitnosti. Med institucionalnimi podobami korporativizma vidi Lukšič tudi tripartitna pogajanja, posebni dom v parlamentu, ki je sestavljen po načelu funkcionalnega predstavništva, in planiranje.

Lukšič (1994: 216) korporativizem označuje kot doktrino, ki briše meje med zasebnim in javnim, med civilno družbo in državo, med cerkvijo in državo. V ospredje svojega delovanja postavlja delovanje celote, gradi pa na funkcionalnem predstavništvu.

Negativne izkušnje s korporativizmom v 20. stoletju (fašistična Italija) so privedle k zatonu preučevanja tega pojma. Šele pred nekaj desetletji je prišlo do obuditve ideje, vendar sedaj govorimo o liberalnem korporativizmu ali neokorporativizmu. Ob tej načelni ločnici Lukšič vendarle ves čas zatrjuje, da je »refleksija o sekulariziranem korporativizmu alias neokorporativizmu možna samo zato, ker je Bog ponotranjen, kar pa za pojem korporativizma nima nobenih konsekvenc. Zato, pribijmo še enkrat, ostaja pojem korporativizem ob vseh modnih dodatkih neo, liberalni, itd. samo korporativizem« (Lukšič 1994: 15).

S tem se ne strinja Stanojević (1994: 78). Pravi, da je neokorporativizem utemeljen na razliki med ekonomijo in politiko in je organizacijska oblika reproduciranja te razlike. Ker pa je razlika med politiko in ekonomijo ključna predpostavka liberalne demokracije, je neokorporativizem, za razliko od korporativizma, kompatibilen z liberalno demokracijo. V nasprotju z neokorporativizmom, nadaljuje Stanojević (ibidem), je temeljni pogoj korporativizma zlitje civilne družbe, države, ekonomije in politike. V tem kontekstu so velike, centralizirane organizacije dela in kapitala po definiciji neavtonomni, paradržavni mehanizmi; Stanojević (ibidem) jih celo poimenuje »nekakšne ekonomsko-politične dvoživke«.

Lukšič kljub kritikam vztraja pri stališču, ki ga podrobneje pojasni. Pravi, da so se neokorporativistične teorije pojavile kot alternativa sodobnim tendencam socialnega pomanjkanja, ekonomske nestabilnosti, politične nepravilnosti in nerešenim socialnim vprašanjem. Tako trdi, da se je v tej luči liberalna država najprej transformirala v liberalno demokratično državo, kar so zahodni politični sistemi sprejeli celo v lastno poimenovanje (Lukšič 1994: 20). Nato pa je postopoma sledila t. i. korporativistična revolucija, ki je politične sisteme zahodnih demokracij, ki jih danes označujemo s sistemi liberalne demokracije, transformirala do te mere, da bi jih bilo prav označevati kot liberalno demokratične korporativne sisteme, saj je korporativizem že vsaj tako močno zastopan v njih kot demokracija in liberalizem (Lukšič 1994: 217).

Katzenstein (v Adam 1994a: 21) podobno kot Stanojević poudarja, da je za demokratični korporativizem, kot ga imenuje, nujno, da je skladen z demokratičnim in pluralističnim političnim sistemom oz. ga celo zahteva. Pravi (Katzenstein v Adam 1994: 21), da so za demokratični korporativizem značilni trije elementi:

- ideologija socialnega partnerstva,
- obstoj relativno centraliziranih in koncentriranih interesnih skupin,
- prostovoljna in neformalna koordinacija konfliktnih ciljev preko političnega pogajanja, ki se odvija med interesnimi skupinami, državno birokracijo in političnimi strankami.

V luči policy omrežij Danica Fink Hafner (1994: 32) neokorporativizem opredeljuje kot tip policy mreže, v kateri deluje omejeno število interesnih skupin, ki imajo monopol nad interesnim predstavništvom in se na tej podlagi neposredno pogajajo z državo. Pri tem pa ne gre le za sodelovanje pri oblikovanju politik, temveč so vpletene monopolne interesne skupine dolžne skrbeti tudi za implementacijo dogovorjenih politik.

Ne glede na poimenovanje so po mnenju vseh glavna značilnost (neo)korporativizma veliki civilno-družbeni interesi, ki se v obliki organiziranih ekonomskih interesov dela in kapitala vključujejo v procese oblikovanja in izvajanja vladnih gospodarskih in socialnih politik. Ključna institucija sodobnega neokorporativnega aranžmaja pa je tripartitno telo, običajno t. i. ekonomsko-socialni svet. To telo zagotavlja sistematično soočanje dveh velikih ekonomskih interesov (delo in kapital) z logiko splošnega interesa (vlada).

Vprašanje neokorporativizma, ki predvsem zadeva pričujoče magistrsko delo, pa je pravzaprav vprašanje, kako se v družbi strukturirajo konfliktni interesi in kako ti sodelujejo v političnem procesu industrijsko razvitih držav (Mesner-Andolšek 1994: 92). Goldthorpe (v Mesner-Andolšek 1994: 93) pravi, da je neokorporativizem *»odgovor na probleme gospodarskega managementa vlade, oziroma je instrument makroekonomske politike za doseganje vladnih strateških opredelitev, ki so naravnane k hitrejšemu doseganju razvojnih ciljev in ekonomske učinkovitosti. Neokorporativizem je odgovor vlade na probleme učinkovitosti, saj skuša z instalacijo neokorporativnih dogovorov pospešiti koncentracijo različnih (konfliktnih) interesov, da bi dosegli višje stopnje stabilnosti med največjimi interesnimi skupinami«*.

Stanojević (1996: 291-292) skuša neokorporativizem umestiti v politični (politics) kontekst. Pravi, da je zanj ključni pogoj stabilna hegemonija levosredinske stranke ali vsaj njeno sodelovanje v relativno stabilni koaliciji vladajočih strank, saj po njegovem mnenju socialna demokracija na oblasti zvišuje dostopnost centrov političnega odločanja sicer strukturno defavoriziranim interesnim skupinam delojemalcev.

Cilj neokorporativizma je zagotoviti socialni mir. Njegova relevantnost pa je postala najbolj očitna takrat, ko je postalo jasno, da se v razmerah globalnega kapitalizma in tržnega gospodarstva s procesi, ki jih ta omogoča, zvišuje kakovost socialno-ekonomskih politik in na tak način lažje dosega socialni mir ter stabilnost političnega sistema.

3.2 NEOLIBERALIZEM

Kot je razvidno že iz imena, je neoliberalizem otrok klasičnega liberalizma iz 19. stoletja; predvsem v smislu ideje »da bodo tržne sile prinesle blaginjo, svobodo, demokracijo in mir vsemu človeštvu« (Scholte v Pikalo 2003: 4). Neoliberalizem je ekonomsko-politična filozofija, predvsem pa ideologija, ki je bistveno vplivala na politiko praktično vseh svetovnih vlad od leta 1970, povsem prevladujoča pa je postala v 80. letih prejšnjega stoletja (Mišo Alkalaj, Mladina, 22. 8. 2005).

Kot eden izmed učinkov splošnega sprejemanja neoliberalne doktrine se kaže izguba jasnih politik in demokratični primanjkljaj, ki ga najbolj jasno opazimo ob dejstvu, da mednarodne finančne institucije oblikujejo odločitve, ki zadevajo življenja ljudi po vsem svetu. V kontekstu razprave o neoliberalizmu Peter W. Preston (1996: 253) pojasnjuje, da predpona neo- oznanja težnjo, da se »na novo« oziroma ponovno razlaga ekonomski liberalizem, ki središčno vlogo pripisuje svobodnemu trgu.

Med ključnimi neoliberalnimi vrednotami različni avtorji (glej npr. Rizman, 1992) izpostavljajo individualizem, svetost kopičenja zasebne lastnine, konkurenčnost, tekmovalnost, institucionalizirano enakost, pravno državo, predstavniško demokracijo, prosti trg in prosti pretok znotraj njega (temelječe na treh liberalnih svoboščinah: prost pretok denarja, blaga in storitev).

Neoliberalizem vleče velik del svojih teoretičnih korenin iz t. i. avstrijske šole in ekonomske teorije monetarizma. Njegovi najpomembnejši sodobni predstavniki so Michael Polanyi (1891-1976), Friedrich August von Hayek (1899-1992, Nobelova nagrada za ekonomijo 1974) in Milton Friedman (1912-, Nobelova nagrada za ekonomijo 1976). Neoliberalne teorije v ekonomski znanosti nikoli niso dosegle take stopnje priljubljenosti kot v politiki. K političnemu uspehu neoliberalizma so največ prispevale promocijske dejavnosti »možganskih trustov«, ekonomskih inštitutov, ki so jih ustanovili oziroma navdihnili Polanyi, Hayek in Friedman, od katerih je najpomembnejši Societe du Mont Pelerin (Mišo Alkalaj, Mladina, 22. 8. 2005).

Po prepričanju zagovornikov neoliberalizma je proces globalizacije tisti, ki je ustvaril možnosti za brezmejno tržno gospodarstvo in za enoten globalni trg, ki naj bi deloval po načelih globalne konkurence. Gre za ideje globalnega gospodarstva kot kapitalističnega globalnega gospodarstva, ki je organizirano na tržnih načelih in proizvodnji za dobiček (Held in McGrew 2000: 25). Pikalo (2003: 98) pravi, da neoliberalna doktrina vsako vmešavanje v tržni mehanizem razume kot odstopanje od optimalne alokacije virov in s tem zniževanje stopnje dobička. Po mnenju neoliberalcev naj bi bil svetovni trg naravno stanje, kateremu naj se ne bi bilo mogoče upirati, ampak zgolj bolj ali manj uspešno prilagajati.

Neoliberalizem bi figurativno lahko poimenovali tudi kot zmago doktrine omenjenega Friedericha Augusta von Hayeka nad starim ekonomskim veljakom Johnom Maynardom Keynesom, ki je državo »povzdignil v osrednjega finančnega naložbenika narodnega gospodarstva« (Martin in Schumann 1997: 109). Predvsem zaradi naftnih šokov leta 1973 in 1979 država ni več mogla nadzorovati ekonomskega dogajanja, primanjkljajev in inflacije, zato se je kot rešilna bilka pokazala doktrina neoliberalizma. Čeprav se je deregulacija v ZDA, Kanadi, Zvezni republiki Nemčiji in Švici začela že v začetku 70-ih, je ta dobila svojo pravo legitimnost po volitvah leta 1979 v Veliki Britaniji in 1980 v ZDA. Neoliberalizem Milтона Friedmana, svetovalca ameriškega predsednika Ronalda Reagana, in Hayeka, ki je podobno vlogo opravljal pri britanski ministrski predsednici Margaret Teacher, je postal »dominantna ideologija v anglosaksonskih deželah« (Kalb 2000: 58). Glavne strategije in instrumenti neoliberalnega nauka so bile deregulacija, liberalizacija in privatizacija (Martin in Schumann 1997: 110).

Neoliberalizem svoje osnove črpa tudi v klasični liberalni filozofiji Adama Smitha, ki je obljubljala univerzalni človeški napredek prek svobodnega trga. Ta zahteva, da se država in politika umakneta s področja ekonomije in prepustita vajeti *laissez-fairu* (Kalb 2000: 10).

Washingtonski konsenz je drugo ime za neoliberalizem kot politični program, ki je nastajal v času Reaganove in Busheve (George Bush starejši) administracije (Bugarič v Bugarič, Nahtigal 1996: 81). Bugarič in Nahtigal (1996: 3) izluščita najsplošnejše skupne imenovalce neoliberalnega programa:

- umik države iz ekonomije,
- program radikalne privatizacije,
- program makroekonomske stabilizacije,
- program delne liberalizacije,
- omejevanje socialne politike.

Neoliberalne strategije (kot npr. deregulacija, odstranjevanje okov prosti trgovini in finančnim investicijam, večanje mobilnosti kapitala in multinacionalnih korporacij) prvenstveno spodbujajo mednarodne finančne institucije, kot so: Mednarodni denarni sklad (IMF), Svetovna banka (WB) in Svetovna trgovinska organizacija (WTO), zanemariti pa ne gre tudi vojaško-industrijskih organizacij (npr. NATO ali pa svobodni trgovinski in investicijski sporazumi tipa NAFTA ali EU).

Precejšen uspeh neoliberalnih ekonomskih ukrepov v ZDA in VB v začetku 80-ih let prejšnjega stoletja je močno zaznamoval ekonomsko politiko vsega sveta. Ekonomske in vladne elite so se

(ponovno) navdušile na idejami o svobodnem trgu, kjer vlada popolna svobodna iniciativa zasebnega kapitala, zaradi česar je potreben umik države iz gospodarstva. Država naj bi imela v skladu z neoliberalno doktrino le vlogo varuha in naj bi se osredotočila zgolj na vlogo zakonodajalca. Deregulacija, liberalizacija in privatizacija državnega premoženja so omogočile izstop države iz gospodarstva (in sociale), s tem pa so postale močno zaželenе politike vse večjega dela sveta. Da bi odstranili ovire prostemu pretoku dobrin in kapitala, so se države poleg tega začele postopoma odpovedovati protekcionizmu in ostalim zaščitam domačih trgov.

Neoliberalizem je ekonomski model, s katerim se povečuje prost pretok kapitala, dobrin, storitev in ljudi z deklarativnim ciljem izboljšanja standarda vseh prebivalcev Zemlje. Za zagotavljanje prostega pretoka se mora zmanjševati oziroma omejevati intervencija države na trgu. To se udejanja v denacionalizacijskih in privatizacijskih politikah širom sveta, prostotrgovinskih sporazumih in nastanku nadnacionalnih regulatornih organizacij. V imenu neoliberalizma so vse dobrine zaradi učinkovitosti upravljanja z njimi podvržene tržni kapitalistični logiki.

»Geslo neoliberalcev "plima privzdigne vse barke" poudarja, da bo razmah gospodarstva v razmerah neoviranega kapitalizma zagotovil tudi ekonomsko šibkejšim slojem višje prihodke, po t. i. načelu "trickle-down" bo od višjih dobičkov vlagateljev več "pricurjalo" tudi "navzdol". Ker bodo nižji sloji več zaslužili, si bodo lahko sami plačali storitve, ki jih v "državno interventnih" okoliščinah sicer zagotavlja ali subvencionira država - zdravstvo, šolstvo, pokojninsko zavarovanje, javni promet ...; še več: ker je država po mnenju neoliberalcev neizogibno neučinkovita, bodo nekdanj solidarnostno financirane storitve cenejše, če jih bo izvajal profitno usmerjen zasebni kapital, zaradi nižjih davkov (ker se bo država znebila socialnih storitev) pa bo vsem dejansko ostalo več denarja« (Mišo Alkalaj, Mladina, 22. 8. 2005).

3.3 SOCIALNO PARTNERSTVO

Tradicionalna shema odnosov med socialnimi partnerji se je začela v razvitih državah bistveno spreminjati v drugi polovici 19. stoletja, ko so se delavci učinkovito organizirali v sindikate. Sindikati so se upirali kapitalistom in pri tem uporabljali bistveno orožje, ki ga imajo delavci - delovno silo. S stavkami so odtegovali delovno silo kapitalu in mu tako povzročali škodo. V ta proces uravnavanja odnosov med delom in kapitalom pa je posegla tudi država, ki je skušala uresničevati neko vrsto socialne pravičnosti. Kolektivna pogajanja so v razvitih kapitalističnih družbah že dolgo oblika za reševanje tega konflikta. Njihova temeljna logika je, da se delodajalci in delojemalci sami dogovorijo o tem, koliko bo katera stran udeležena v rezultatu, ki ga skupno proizvedeta delo in kapital (po Kavčič 1996: 75).

Uspešnost podjetja je tista točka, ki se je pokazala kot ključna kategorija možnega skupnega interesa dela in kapitala, saj od boljšega rezultata podjetja obe strani lahko dobita več. Kavčič pravi, da je odnos med delom in kapitalom dvojen. Na eni strani je konflikt (višja cena dela zmanjšuje dobiček in obratno), na drugi strani pa obstaja tudi skupen interes dela in kapitala, to je večja uspešnost podjetja. Ta odnos je tudi dejanska podlaga sodelovanja med njima, temelji pa na tem, da je ob večjem rezultatu, ki ga doseže skupno delovanje dela in kapitala, mogoče v večji meri zadovoljevati tako interes delodajalcev (večji dobiček) kot interes delojemalcev (boljše plače). Kavčič (1996: 75) sklene, da je *»skupen interes med delom in kapitalom mogoče graditi le na podlagi takšnih pravil igre, da na povečanem rezultatu podjetja pravično participirata oba. Pravično v tem primeru pomeni v vnaprej dogovorjenem razmerju«*. V urejanje odnosa med delom in kapitalom se je kot posrednik vključila država, saj ima moderna država interes za splošno blaginjo vseh državljanov.

»O socialnem partnerstvu je mogoče govoriti, ko na globalni ravni določene družbe obstaja relativno visoka stopnja soglasja med glavnimi družbenimi skupinami oziroma, ko med njimi ne prihaja do velikih in nenadzorovanih konfliktov. To soglasje pa je lahko eksplicitno izraženo v obliki pogodbe, ki jo podpišejo predstavniki glavnih družbenih skupin, ali pa je zgolj implicitno, v smislu nekega nepisanega, tihega dogovora« (Svetlik 1992: 3).

Socialno partnerstvo pomeni torej vsakovrstno organizirano sodelovanje med socialnimi partnerji in državo. Le-ti so predstavniki interesnih skupin dela (delojemalci - sindikati) ter kapitala (delodajalci - gospodarske zbornice in/ali razna združenja delodajalcev); vlogo tretjega, političnega predstavnika v socialnem partnerstvu pa igra država (vlada). Iz tako izpeljane sestave se je razvil pogosto uporabljen pojem tripartizem. Kadar pa govorimo le o dialogu med delodajalci in delojemalci, katerega cilj je sklenitev kolektivnih pogodb, pa gre za bipartizem.

Podobno Bohinc (2000: 59) socialni dialog definira kot *»organizirano izmenjavo stališč med socialnimi partnerji, ki privedejo tudi do zanje obveznih dogovorov o odprtih vprašanjih gospodarskega in socialnega razvoja države. Socialni dialog je torej razgovor med predstavniki različnih socialnih skupin, od katerih je ena tudi država, vendar na prirejeni, enakopravni ravni, ki lahko privede do obvezujočih družbenih pogodb, kjer pa se država ne pojavlja v vlogi pooblaščenega urejevalca, ampak kot enakopravni partner neoblastvenim družbenim skupinam«*.

Vsem socialnim partnerjem je poleg zagovarjanja lastnih interesov skupen deklariran cilj, in sicer konsenzualno doseganje socialnega miru. Cena, ki so jo za to pripravljene plačati, pa je,

da se vsakdo izmed njih odpove delu svojih zahtev v zameno za skupno dobro oz. v zameno za uresničitev nekega (splošnega) cilja, ki je v interesu vseh.

Lukšič (1994: 187-189) skozi preučevanje avstrijskega socialnega partnerstva odpira perspektivo politične doktrine k razumevanju socialnega partnerstva, ko trdi, da se je socialno partnerstvo vzpostavilo kot alternativa razrednemu boju in neomejenemu tržnemu tekmovanju. Nasprotujoča si razreda naj bi se med seboj pomirila, ko sta, skozi socialni dialog, pričela sodelovati v politikah, katerih cilj je bil blagor celotne družbe. Socialno partnerstvo, ki nastaja s socialnim dialogom, postopno nadomešča vlogo države kot nosilca monopola oblasti in jo spreminja v vlogo partnerja, s čimer se razmerja nadrejenosti spreminjajo v razmerja prirejenosti (Bohinc 2000: 59).

Predmet socialnega dialoga so praviloma pravice, obveznosti in odgovornosti delodajalcev in delavcev, plače in plačna politika, zaposlovanje, vse vrste socialnih zavarovanj, socialna varnost, varnost zaposlenih in podobno (Miklič v Vodovnik 1998a: 24).

Parlamentarna demokracija moderne države in liberalna doktrina, na kateri sloni, se v procesu družbenega odločanja dopolnjujeta s socialnim partnerstvom različnih skupin civilne družbe, le-to pa lahko umeščamo v sfero korporativističnih vzorcev urejanja družbenih razmerij. *»Socialni dialog, katerega predmet je opredelitev dimenzij socialne države, je po svoji naravi vezan na značilnosti konkretne države, ki jo opredeljujemo kot socialna država in je po svoji naravi nujno korporativistična«* (Vodovnik 1998a: 23).

“On the one side, there’s a system of terrifying violence. And on the other side are all of us. All of us, who will stop this war.” (The Fourth World War, 2003)

4. (NEO)KORPORATIVIZEM IN (NEO)KORPORATIVNI INSTITUCIONALNI ARANŽMAJI V SLOVENIJI

Koncept neokorporativizma povzema specifično evropski, z liberalno demokracijo združljiv sistem vpenjanja organiziranih interesov dela in kapitala v procese oblikovanja in izvajanja nacionalnih gospodarskih in socialnih politik (Stanojević 1996: 5).

Lukšič (1994: 195) pravi, da je bil korporativizem tudi v slovenski politiki in v politični misli ves čas zelo močno zastopan. Elemente korporativizma lahko najdemo že v srednjeveški ureditvi slovenskih mest, močan vpliv na slovensko politično misel pa je zaznati tudi iz avstrijske korporativistične tradicije. V začetku 20. stoletja se je korporativizem kazal v krekovskem gibanju, med obema vojnoma je živel pretežno v teoretskih razpravah, v socialistični Sloveniji pa se je najjasneje udejanjil v obliki samoupravljanja.

Močne elemente korporativistične misli pa je zaznati tudi v politični in socialni ureditvi samostojne Slovenije. Korporativni duh, meni Lukšič (1994: 195), je »slovensko politiko obvladoval celotno dvajseto stoletje«.

4.1 DEFINIRANJE KONCEPTA, IDEOLOŠKI TEMELJI IN TEORETIČNA UMEMSTITEV

Ideološki temelj korporativizma je zgradil katolicizem, izhajajoč iz Svetega pisma: »Cerkev Jezusa Kristusa je ena in nedeljiva: da je v njej eno telo in en duh, eno upanje, ena vera, en krst, en Bog« (Ef,4,4ss, v Lukšič 1994: 34). Korporativizem je vezan na idejo Boga, čigar deli tvorijo celoto harmoničnega bivanja na zemlji in v onostranstvu (Lukšič 1994: 15).

Filozofski temelj korporativizma pa predstavlja organicizem. Družba je v tem konceptu sestavljena iz različnih organov, ki sestavljajo eno telo - korpus. Različni organi so v medsebojni odvisnosti, saj nobeden od njih samostojno ne more preživeti (Wrinkler v Lukšič 1994: 69).

Korporativizem kot politična doktrina razume interes kot izraz organske celote, kot organsko razumljen kolektiv, ki jo predstavlja družina, vas, narod ali kaka druga skupnost, ki se ji lahko pripiše naravni izvor. Pri tem ne gre za mehansko predstavo, temveč za organizacistično predstavo oblikovanja interesa. Interes posameznika je v tem smislu upoštevan ali vrednoten samo toliko, kolikor gradi interes določene skupnosti (Lukšič 2002: 519).

Lukšič v svojih razmišljanjih enači koncept neokorporativizma in korporativizma. Pravi: *»Zakaj liberalni korporativizem, neokorporativizem, družbeni korporativizem, zakaj korporativizem sploh? Odgovor je enostaven: zato, ker gre za korporativizem. In ker gre za korporativizem, je tudi jasno, da se ti na novo komponirani pojmi v jedru nič ne razlikujejo od pojma korporativizma, ki so ga prakticirali fašizem, katolicizem ali srednji vek«* (Lukšič 1994: 15).

Sam se z Lukšičevim enačenjem pojmov strinjam, saj gre pri njem za razliko od zagovornikov strogega ločevanja (Stanojević, Adam, Makarovič) za širšo, politološko razlago pojma, vendarle pa poudarjam, da proučujem »moderne korporativizem«, torej tisti, ki se razvija od sedemdesetih let dalje, in se ne ukvarjam z njegovimi avtoritativnimi inačicami iz bližnje in daljne preteklosti (tako v tujini kot v Sloveniji).

Po mnenju nekaterih avtorjev (npr. Stanojević in Adam) je torej Lukšičevo enačenje obeh pojmov sporno. Stanojević (1994: 88) tako meni, da je neokorporativizem poseben sistem vpenjanja interesov dela in kapitala v oblikovanje in izvajanje državnih ekonomskih politik, ki je popolnoma kompatibilen z liberalno demokracijo. Trdi tudi (1994: 88), da se korporativizem, za razliko od neokorporativizma, z liberalno demokracijo medsebojno izključuje. O Lukšičevem enačenju obeh pojmov pa pravi: *»Zdi se, da njegova interpretacija, ki izhaja iz enotnega višjega pojma korporativizma, ne upošteva, ali vsaj zanemarja, bistveno razliko med neokorporativizmom in (tradicionalnim, državnim, avtoritarnim) korporativizmom«*.

Stanojević (1994: 78) je prepričan, da je neokorporativizem ne le kompatibilen z liberalno demokracijo, temveč celo pogoj njenega ohranjanja v kontekstu zvišanja kompleksnosti moderne družbe. Pravi tudi, da je temeljni pogoj korporativizma fuzioniranost civilne družbe in države, ekonomije in politike. V tem kontekstu so velike, centralizirane organizacije dela in kapitala po definiciji neavtonomni, paradržavni mehanizmi. Imenuje jih *»nekakšne ekonomsko-politične dvoživke, ki s sinhronizacijo industrijskih in političnih konfliktov sprožajo neselektivni državni intercencionizem: inducirajo (in reproducirajo) politizacijo in podržavljenje družbe, fuzioniranost države in družbe«* (Stanojević 1994: 78). Ker fuzioniranost države in družbe onemogoča oblikovanje liberalne demokracije zahodnega tipa, se liberalna demokracija in tradicionalni korporativizem medsebojno izključujeta. Temeljni pogoj neokorporativizma je jasna izdiferenciranost civilne družbe, države, ekonomije in politike. *»Če v tem kontekstu delujejo korporativne, tj. visoko centralizirane in koncentrirane interesne organizacije dela in kapitala, ki so zasidrane v strukturo civilne družbe, ob enem pa vpete v strukturo vladnega odločanja, potem govorimo o neokorporativizmu«* (Stanojević, 1994a: 78).

Lukšičevemu enačenju korporativizma in neokorporativizma nasprotuje tudi Adam, ki svoje razmišljanje strne z besedami (Adam 1994: 258): *»uganka demokratičnega korporativizma ni v primitivni metafori telesa, temveč v sofisticiranem načelu heterarhičnega omrežja. Neokorporativistilne aranžmaje je treba pojmovati kot intermediarne oblike reflektivne sistemske koordinacije (koncentracije) med različnimi akterji in podsistemi v modernih, kompleksnih in demokratičnih družbah. Torej ne demokracija ali liberalizem versus korporativizem, temveč demokracija kot prvi pogoj za socialno partnerstvo in koncentrirano akcijo«.*

Demokratični korporativizem je po mnenju Katzensteina (v Adam 1994: 21) skladen z demokratičnim, pluralističnim političnim sistemom oz. ga celo zahteva. Ta tip korporativizma temelji na inkorporaciji interesnih skupin v sistem odločanja in implementacije politik. Zanj so po njegovem mnenju značilni predvsem elementi ideologije socialnega partnerstva, obstoja relativno centraliziranih in koncentriranih interesnih skupin in prostovoljne in neformalne koordinacije konfliktnih ciljev preko političnega pogajanja, ki se odvija med interesnimi skupinami, državno birokracijo in političnimi strankami.

Tako Adam (1994: 254) izpostavlja, da se neokorporativizem nanaša na sodelovanje velikih organiziranih interesnih skupin v procesu odločanja in izvajanja zlasti socialnih in ekonomskih politik. Eden od zelo pomembnih in običajnih tovrstnih aranžmajev je tripartitno dogovarjanje med državo ter predstavniki delodalajcev in delojemalcev. Stanojević (1996: 291) pa dodaja, da neokorporativizem priporočajo kot superiorno metodo socialne in politične stabilizacije ter družbenega in gospodarskega razvoja, saj naj bi bila še posebej primerna za prehod iz realnega socializma v socialno tržno gospodarstvo, torej stanja, v katerem je bila in je v marsikaterem pogledu še vedno tudi Slovenija.

Tudi Makarovič (1996: 125) poudarja pomembnost neokorporativističnih mehanizmov za postsocialistično modernizacijo držav. Trdi, da neokorporativizem lahko pomembno prispeva k razbremenjevanju političnega podsistema in k nadaljnji modernizaciji.

Neokorporativne organizacije so avtonomne organizacije, saj kljub vključevanju v procese vladnega odločanja ostajajo primarno organizacije ekonomskih interesov velikih civilno-družbenih skupin. *»Konflikti, ki jih te organizacije generirajo in regulirajo so, tudi ob intenzivnem državnem posredovanju, po definiciji nepolitični; ne fuzionirajo se z drugimi oblikami družbenih konfliktov; zaradi tega se jih da institucionalno izolirati«* (Dahrendorf v Stanojević 1994: 78). (Politični) interesi pa se v korporativizmu oblikujejo v okviru interesnih asociacij; posredniki med ekonomskim podsistemom in temi asociacijami pa so osebe, ki so na

različne vključene v ekonomski podsistem, predvsem v vlogah delodajalcev in delojemalcev (Makarovič 1996: 128).

V neokorporativističnih aranžmajih asociacijam, ki imajo monopol nad zastopstvom ekonomskega podsistema, ta monopol politika praviloma ne priznava po naključju. Makarovič (1996: 130) meni, da je to priznanje odvisno predvsem od vpliva asociacij na politični in ekonomski podsistem, kar v bistvu pomeni, koliko asociacija obvladuje delovanje svojih članov v ekonomskem podsistemu, da bi s tem zagotovila izvajanje sprejetih ukrepov. »*Sindikalne konfederacije na primer, ki imajo zelo malo članov ali pa člani ne sledijo dogovorom, ki jih je sprejelo vodstvo, država verjetno ne bo priznala kot ekskluzivnega zastopnika delojemalcev*« meni Makarovič (1996: 130).

Nujna predpostavka neokorporativizma je po mnenju Stanojevića (1994a: 82) sistem centraliziranih kolektivnih pogajanj. Ti implicirajo obstoj dobro organiziranih in visoko centraliziranih interesnih organizacij dela in kapitala. Tovrstna kolektivna pogajanja delujejo na nacionalni ravni. Če pogledamo stanje v državah z najizrazitejšim in najmočnejše razvitim neokorporativizmom (Avstrija in Švedska), potem na strani delojemalskih organizacij opazimo eno, krovno, nacionalno organizacijo, ponavadi konfederacijo sindikatov. Tudi organizacije delodajalcev morajo biti v sistemu neokorporativističnih regulacij industrijskih odnosov centralizirane, saj jim le takšna organizacijska oblika lahko zagotavlja učinkovito vključitev v procese tripartitnega odločanja in kolektivnih pogajanj.

Na ravni akterjev pomeni neokorporativizem usklajevanje med predstavniki politične oblasti, delodajalcev in delojemalcev, ki poteka prek vnaprej dogovorjenih in bolj ali manj formalno institucionaliziranih pogajalskih mehanizmov (Makarovič, 1996: 127). Pogajalci delujejo kot zastopniki razmeroma centraliziranih asociacij (npr. sindikalnih konfederacij in gospodarskih zbornic), ki imajo relativen monopol nad zastopstvom delojemalcev oziroma delodajalcev v pogajanjih (Makarovič 1996: 127).

Neokorporativistični politični aranžmaji puščajo manj prostora za odprte konflikte kot druge oblike političnega interesnega predstavljanja. Vendar Dana Mesner-Andolšek (1994: 94) opozarja, da tu ne gre samo za politične dogovore o industrijskem miru, doseženem na pogajanjih med strateškimi akterji, temveč tudi za institucionalno oblikovanje in stabiliziranje tega miru skozi zakonodajo. »*Vse države, ki so oblikovale stabilne neokorporativne politične ureditve za artikulacijo in reprezentacijo funkcionalnih interesov, so oblikovale tudi posebno arhitekturo institucij za regulacijo konflikta, na način, ki je pospeševal stabilnost*« (Mesner Andolšek 1994: 94).

Makarovič (1996: 128) izpostavi zelo pomembno in marsikdaj zanemarjeno komponento neokorporativizma, ko v luči systemske teorije razlaga, da ta poleg ekonomskega zajema tudi politični podsistem. Za slednjega je usklajevanje med družbenimi funkcionalnimi podsistemi neposredno pomembno:

- glede na sprejemanje političnih odločitev, kar mu olajšajo impulzi iz okolja, ki jih prejme preko neokorporativističnih mehanizmov,
- glede na njihovo izvajanje, ki ga olajša pripravljenost delodajalske in delojemalske strani, da prispevajo k izvajanju vzajemno dogovorjenih političnih odločitev v okviru ekonomskega podsistema. Ekonomski podsistem pa prek neokorporativističnih mehanizmov posreduje politiki zahteve, ki izhajajo iz njegovega trenutnega stanja, in nato prilagaja svoje delovanje sprejetim političnim ukrepom.

Politični podsistem v korporativizmu sam po sebi sestoji iz mehanizmov za sprejemanje in izvajanje kolektivno zavezujočih odločitev (Luhmann v Makarovič 1996: 128).

Neokorporativizem vnaša nekaj vsebine ali substance v sistem čiste liberalno-demokratske ureditve (Adam 1994: 256). *»Nastopa v različnih intenzitetah, vendarle pa je navzoč pri praktično vseh zahodnoevropskih družbah«* (Adam, 1994: 257).

Po Lehmruchovi (v Vehovar 1994: 48) opredelitvi oblik korporativizma so države, za katere je značilen srednje močni korporativizem, Irska, Belgija, Nemčija, Danska, Dinska in Švica; tiste, za katere je značilen močni korporativizem, pa Avstrija, Švedska, Norveška in Nizozemska. Lehmruch (v Vehovar 1994: 60) z močnim korporativizmom označuje učinkovito participacijo sindikatov dela in organiziranih delodajalcev pri oblikovanju in udejanjanju politik na tistih medsebojno odvisnih političnih področjih, ki so osrednjega pomena za upravljanje z ekonomijo. S šibkim korporativizmom pa Lehmruch (ibidem) označuje institucionalizirano participacijo organiziranega dela pri oblikovanju in udejanjanju politik, pri kateri so poskusi usklajene politike začasno razmeroma uspešni. Ravnotežje moči med delom in kapitalom je pogoj za vzpostavitev razmerij, ki omogočajo nastanek stabilnih korporativističnih aranžmajev. Na to kažejo predvsem primeri nordijskih držav in Avstrije (Vehovar 1994: 49).

Po mnenju nekaterih, tudi Stanojevića (1996: 5), je neokorporativizem relativno omejen zgodovinski pojav, saj se je oblikoval in dosegel višek kot dopolnilna oblika regulacije evropskih nacionalnih gospodarstev v kontekstu velike prosperitete po drugi svetovni vojni. V času recesije, globalizma in stopnjevanja mednarodne konkurence, od zadnje četrtine 20. stoletja dalje, pa se *»sprevrča v predmet demontaž, ki ga prevajajo v neko novo, pretežno deregulirano obliko«* (Stanojević, 1996: 5). Tako po mnenju Stanojevića (ibidem) *»Evropa ob koncu 20. stoletja razpolaga le še z dereguliranim neokorporativizmom«*.

Toda ob koncu 90. let so klasični korporativistični sistemi, kot sta skandinavski in avstrijski, kljub pesimističnim napovedim ostali organizacijsko in institucionalno opazno stabilni, hkrati pa lahko v vrsti drugih držav (na primer Nizozemska, Irska, Italija) opazujemo učinkovita prizadevanja za nadgradnjo korporativističnih dogovorov (Karlhofer 1999: 313).

4.2 (NEO)KORPORATIVIZEM V SLOVENIJI?

Tako Lukšič (1994: 195) kot ostali slovenski avtorji, ki preučujejo korporativizem, so prepričani, da je le-ta v slovenski politični misli in realni politiki skozi zgodovino do danes močno prisoten. Lukšič (1994: 194-196) pravi tudi, da je na Slovenskem razvita plodna in inovativna korporativistična politična misel, o kateri pa je bilo od druge svetovne vojne, zaradi enačenja korporativizma s fašizmom, prepovedano govoriti. Kot pravi (Lukšič 1992: 11): »slovenska tla so pravo leglo korporativizma«.

Vse od svojih začetkov je bil korporativizem v Sloveniji močno pod vplivom papeških enciklik. To je tudi glavni razlog, da so bile korporativne ideje v 19. stoletju najmočnejše zastopane v katoliškem taboru. Glavni predstavnik tega tabora v tistem času je bil duhovnik in politik Janez Evangelist Krek, katerega gibanje si je v luči enciklike Rerum Novarum prizadevalo reševati socialno vprašanje na Slovenskem. To gibanje se je ukvarjalo predvsem z zaščito slovenskega kmeta, deloma tudi delavstva, vse s ciljem zaščite temeljev slovenskega naroda (Lukšič 1994: 195-196).

Obdobje prve Jugoslavije sovpada z encikliko Quadregesimo Anno, zato je to tudi čas, ko so korporativne ideje doživele velik razmah. Zver (v Lukšič 1994: 196) ugotavlja, da so se znotraj slovenske korporativne šole v tridesetih letih oblikovale tri glavne struje: avtoritarna, radikalna in modernistična. Avtoritarna struja je zagovarjala konzervativna in organizacistična načela, z močno poudarjeno vlogo Cerkve. Radikalna struja se je naslanjala na fašizem, tretja, najpomembnejša struja pa je utemeljila samoupravno pluralistično tradicijo v slovenski politični misli, njen predstavnik pa je bil Andrej Gosar (Lukšič 1994: 196).

Lukšič med temeljne elemente slovenskega korporativizma v tistem času umesti: poudarjanje nacionalne komponente politike, kritiko demokratičnega načela večine, kritiko strankarskega sistema in utemeljevanje nestranske organizacije države, kritiko političnega parlamentarizma in utemeljevanje stanovske ureditve ali vsaj drugega zbora, ki bi predstavljal funkcionalne interese (Lukšič 1994: 196-197).

Zanimivost korporativizma v slovenskem povojnem obdobju je bila, da je sam pojem dolgo veljal za sinonim fašizma, obenem pa je bilo v politični praksi ves čas opaziti močne elemente

korporativizma. Tako je že Ustavni zakon FLRJ iz leta 1953 na zvezni ravni uvedel t. i. Zbor proizvajalcev kot drugi zbor zvezne skupščine. Leta 1963 pa je Ustava uvedla tovrstne zbore funkcionalnega predstavnštva vse od občinske pa do zvezne ravni, v čemer se kaže korporativna narava socializma na Slovenskem (Lukšič 1994: 197). V vsej svoji jasnosti pa se korporativizem v praksi pokaže v Ustavi SFRJ iz leta 1974, teoretično opravičevanje pa doživi s Kardeljevimi Smermi razvoja iz leta 1977. Tako pri Kardelju kot tudi v korporativizmu je temeljni subjekt politike skupina interesov. Med temi interesnimi skupinami ne poteka tekmovanje za oblast, temveč se med seboj dogovarjajo, sporazumevajo in usklajujejo svoje interese (Lukšič 1994: 198).

Kardelj (v Lukšič 1994: 198) s tem zavrne glavno načelo liberalne demokracije - splošne in enake volitve, kot načelo legitimiranja predstavniške oblasti. Liberalna demokracija gradi na individualnemu državljanu, on pa se namesto tega zavzema za to, da naj bi se upoštevali *»interesi delovnega človeka oziroma resničnega državljana kot nosilca konkretnega kompleksa osebnih in družbenih interesov«*. Ravno zato se v samoupravljanju skupščine formirajo na podlagi splošnih samoupravnih interesov. Na mesta odločanja morajo namreč priti, kot jih imenuje Kardelj, *»avtentični interesi«* (ibidem). *»Namesto na splošnem predstavnštvu liberalno-demokratskega tipa po načelu en človek - en glas, gradi sistem na funkcionalnem predstavnštvu interesov, ki tvori tudi jedro korporativizma«* (Lukšič 1994: 198).

Bistveni del korporativizma se je odvijal v SZDL, kjer so imela svoje mesto vsa interesna združenja, strokovna društva in razne organizacije (prek posebne komisije pri SZDL so bile v politični sistem vključene tudi verske skupnosti). *»SZDL je predstavljala tudi institucionalni okvir za rojevanje politično-stanovskih zvez, ki so se kasneje prelevile v stranke. Takšen proces je institucionalno omogočila ravno korporativno-pluralistična narava SZDL«* (Lukšič 1994: 202-203). Znotraj SZDL so se na korporativni osnovi najprej ustanovljale prve (predpolitične) zveze. Lukšič (1994: 203) pravi, da je vsaka družbena skupina v skladu s korporativističnim sistemom poskrbela za svoj interes, ki ga v obstoječem sistemu (pred demokratizacijo) ni uspela spraviti na raven splošnega interesa. V nadaljevanju političnih reform pa so se te novo nastale družbeno-politične organizacije preimenoval v stranke *»in tako vsaj na ravni forme razširile svojo stanovsko perspektivo na širši krog volivcev«* (Lukšič 1994: 204).

Ko iščemo elemente korporativizma v političnem sistemu Republike Slovenije, ni težko ugotoviti, da so politične grupacije, ki so demokratizacijo dejansko izpeljale, nastale znotraj korporativnega sistema, kar je v marsičem posebnost Slovenije, v primerjavi s primerljivimi državami, ki so se odločile za pot demokratične tranzicije. Poleg političnih strank, ki so nastale na korporativni osnovi, pa znotraj političnega sistema RS najdemo še precej elementov

korporativizma. Najbolj izstopa Državni svet, pomembno je delovanje sindikatov, ki v korporativizmu zasedajo eno najpomembnejših mest, vabljava za proučevanje pa sta tudi ekonomsko-socialni svet in (v tem času spreminjajoč se) zbornični sistem.

Makarovič (1996: 137) izpostavlja, da so kulturni vzorci, ki izhajajo iz dosedanjih slovenskih institucionalnih tradicij, v glavnem bližji tradicionalnemu korporativizmu kot neokorporativizmu. Kot pravi (Makarovič 1996: 137), je imel korporativizem kot alternativa (in ne dopolnilo) parlamentarni demokraciji pred II. svetovno vojno podporo v političnih krogih najmočnejših oz. najvplivnejših katoliško usmerjenih ljudi; po vojni pa so korporativizem kot nadomestek »meščanski« demokraciji še dosledneje uveljavili njegovi ideološki nasprotniki - komunisti v okvirih socialističnega samoupravljanja (Dragoš v Makarovič 1996: 137).

Makarovič (1996: 137) trdi, da neokorporativizem (za razliko od korporativizma) v slovenski družbi nima prave tradicije, zato sklepa, da je danes njegovo uvajanje bolj podprto s sprejemanjem kulturnih vzorcev širšega srednjeevropskega prostora kot pa s specifično slovensko tradicijo. Pravi tudi (Makarovič 1996: 137), da bi »*tradicija korporativizma morda lahko do neke mere spodbujala tudi razvoj neokorporativizma, vendar utegne biti zanj tudi nevarna. Klerikalni in samoupravni tipi korporativizma, ki temeljijo na družbeni dediferenciaciji, se namreč od neokorporativizma bistveno razlikujejo*«. Vsekakor pa Sloveniji, zaključí Makarovič (ibidem), govori v prid možnosti za razvoj neokorporativizma relativna majhnost in s tem nekoliko večja preglednost slovenske družbe.

Po mnenju Stanojevića (1996: 304) obstaja v slovenski državi idealna kombinacija strukturnih pogojev neokorporativizma v luči gospodarskih razmer, saj je Slovenija majhna država, ki je podedovala visoko centralizirano in koncentrirano industrijo, ob tem pa je zaradi svoje majhnosti tudi obsojena na nadpovprečno vključevanje v mednarodno menjavo. S politično pluralizacijo je dosegla temeljno predpostavko neokorporativizma. Toda v Sloveniji je ta ista pluralizacija tudi dezorganizirala prej obstoječo samoupravno različico korporativizma (Stanojević 1996: 303).

Stanojević (1994a: 77) meni, da je sodeč po sistemu formalno centraliziranih kolektivnih pogajanj, institucionaliziranemu sistemu tripartitnega sporazumevanja in tudi vpeljave soodločanja na ravni podjetij, neokorporativizem na načelni ravni zaželen oblika integriranja velikih civilno-družbenih interesov na Slovenskem. Stanojević (1994: 77-78) meni, da so (vsaj v sredini devetdesetih let) ključni akterji družbenih sprememb ocenili, da bodo prav neokorporativistične regulacije slovenski družbi zagotovile zadostno stopnjo socialne, politične in gospodarske stabilnosti v obdobju tranzicije v socialno tržno gospodarstvo. Vendarle pa je skeptičen, da ob tovrstni neokorporativistični naravnosti vplivnih akterjev družbenih

sprememb v Sloveniji obstajajo vsi nujni pogoji neokorporativističnih regulacij (Stanojević 1994: 78)

Tudi Makarovič (1996: 137) ocenjuje, da je v Sloveniji politične, ekonomske in civilno-družbene volje za institucionalizacijo neokorporativističnih mehanizmov očitno več kot v začetnem obdobju tranzicije, pri čemer ima osrednjo vlogo ustanovitev ekonomsko-socialnega sveta kot tripartitnega telesa, sestavljenega iz predstavnikov države, delodajalcev in delojemalcev.

Danica Fink-Hafner (1994: 32) podobno izpostavlja, da neokorporativizem počasi dobiva trdnejšo podlago tudi v novem političnem kontekstu na Slovenskem. Osnovna opredelitev neokorporativističnega tipa policy mreže je, da gre za omejeno število interesnih skupin, ki imajo monopol nad interesnim predstavništvom in se na tej podlagi neposredno pogajajo z državo, pri čemer pa ne gre le za sodelovanje v oblikovanju politik, ampak so vpletene monopolne interesne skupine dolžne skrbeti tudi za implementacijo dogovorjenih politik (Fink Hafner 1994: 32).

Ne glede na zapisano pa Stanojević (1996: 291) trdi, da konstelacija pogojev, ki bi omogočala strukturacijo močnega neokorporativizma švedskega ali avstrijskega tipa, na Slovenskem ne obstaja. Pravi tudi (ibidem), da *»lahko rečemo, da je po tej tezi Slovenija zelo evropska država, saj se, kot je bilo omenjeno, neokorporativizem v Evropi v 80. in začetku 90. let oziroma ob koncu 20. stoletja očitno decentrira in deregulira«*. Slovenski sistem regulacije industrijskih odnosov ima značilnosti germanskega in romanskega, nemško-avstrijskega in italijanskega sistema (Stanojević 1996: 312). *»Elementi teh dveh svetov obstajajo pri nas kot vzporedni, še ne povezani fragmenti«* (Stanojević 1996: 312).

Stanojević (1994: 10) ugotavlja, da se dejanske regulativne prakse v Sloveniji za zdaj odmikajo od neokorporativnega obrazca. Pravi (ibidem), da navkljub številnim institucionalnim aranžmajem, ki so formalno neokorporativne narave, Slovenije nikakor ne moremo uvrščati v skupino držav, ki jih označujejo neokorporativne regulacije. Pravi, da (Stanojević, 1994: 10) *»v primeru Slovenije preprosto ne moremo govoriti o nekakšni sistematični in institucionalno urejeni udeležbi velikih interesnih organizacij dela ter kapitala v oblikovanju in izvajanju vladnih gospodarskih in socialnih politik«*. Stanojević se sprašuje (1994a: 78), *»ali na Slovenskem, ob tovrstni neokorporativistični naravnosti vplivnih akterjev družbenih sprememb, sploh obstajajo vsi nujni pogoji neokorporativističnih regulacij?«* Na to vprašanje si odgovori z zavrnilno tezo, saj pravi: *»Moja teza je, da imajo neokorporativni institucionalni aranžmaji v kombinaciji s sindikalnim pluralizmom (s kakršnim se srečujemo v Sloveniji) močne neoliberalne učinke. Neoliberalne regulacije industrijskih konfliktov predstavljajo (in bodo*

predstavlja) pomembno značilnost industrijskih odnosov na Slovenskem« (Stanojević 1994a: 79).

Kljub sindikalnemu pluralizmu ter njegovi posledici - šibkim centralnim pogajanjem, je pri nas poudarek formalne pogajalske strukture prav na centralnih, vsedržavnih pogajanjih. *»Zdi se, da je hotel kreator formalno centralizirane pogajalske strukture spodnesti sindikalni pluralizem. Zgodilo pa se je ravno nasprotno: sindikalni pluralizem je spodnesel centralizirana pogajanja. Rezultat kombiniranja sindikalnega pluralizma in formalno centraliziranih pogajanj je neučinkovita neokorporativistična regulacija industrijskih odnosov« (Stanojević 1994a: 86).*

Podobno Vehovar (1994: 48) opozarja, da v Sloveniji nimamo opraviti z močno socialdemokracijo, niti z enotnim sindikalnim gibanjem ter da je pri nas opazen družbeni razcep bolj kulturno-vrednotne kot interesne narave. Vehovar (1994: 49) je namreč prepričan, da obstoj močnega delavskega gibanja omogoča in bistveno olajšuje oblikovanje močnega korporativizma. Tako sklene (Vehovar 1994: 49), da moramo razpravljati o verjetnosti nastanka ene od šibkejših oblik korporativizma, ker v Sloveniji nimamo opraviti z močnim delavskim gibanjem.

Glede na povedano se nam nujno zastavlja vprašanje - kakšen tip regulacije industrijskih odnosov potem pravzaprav imamo na Slovenskem? Stanojević (1996: 311-312) meni, da je mogoče ne le slovenske, temveč celotne evropske regulacije industrijskih odnosov ob koncu 20. stoletja izraziti s konceptom dereguliranega neokorporativizma, ki ga na Slovenskem primeru poimenuje kar mikrokorpoativizem, za katerega obenem opozori, da to ni model, temveč prej zaznava odprtega, še nerešenega problema urejanja modernih industrijskih odnosov. Svoje razmišljanje Stanojević (1994: 11) strne z besedami: *»ali je Sloveniji točka postsocializma, v katero se je, navkljub tripartitni zagnanosti socialnih partnerjev in že dokaj sofisticirani diskusiji o neokorporativizmu, naselil neoliberalizem?«*

“We walked. And in every place, the war looked different. In some places it killed with bullets and bombs, in others with hunger and neglect. In some places it worked through global institutions and agencies, in others through local thugs and profiteers. Corporate globalization. Neoliberalism. Empire. The logic that this violence serves was called different things in different places. But everywhere, it was the same. It was fragmentation, isolation, fear. It was the rule of money and the market extending itself over every inch of the planet in every aspect of our lives. We walked and days came, that ripped these streets open. Days, when the war was not a story they told us. Days, when the war was here. Under our feet.” (The Fourth World War, 2003)

5. NEOLIBERALIZEM - EKONOMSKI MODEL IN POLITIČNA MISEL

»Neoliberalizem je odločujoča politično-ekonomska paradigma našega časa - nanaša se na politiko in procese, po katerih je sorazmerni peščici zasebnih interesov dopuščeno, da nadzira toliko družabnega življenja, kot je mogoče, da bi tako kar najbolj povečala osebni dobiček. Neoliberalizem so najprej povezovali z Reaganom in Thatcherjevo, zadnji dve desetletji pa je bila prevladujoča globalna politična usmeritev, ki so jo prevzele politične stranke centra in večji del tradicionalne levice kot tudi desnice. Te stranke in politike, ki jih uresničujejo, predstavljajo neposredne interese izjemno bogatih vlagateljev in manj kot tisoč velikih korporacij« (Noam Chomsky, Ljubljana, 2005).

LIBERALIZEM IN NEOLIBERALIZEM - EVOLUCIJA POJMA ALI POLITIČNO-EKONOMSKI MISLI, KI RAZEN IMENA NIMATA NIČ SKUPNEGA?

Liberalizem lahko opredelimo kot (samo)opis družbe, ki ne temelji na enotnosti (kot korporativistične ali pa predmoderne družbe), temveč na razlikah in razločevanju med politiko in ekonomijo, vlado in državljani, civilno družbo in državo. Gre torej za družbo, katere prototip je angleška družba v obdobju od 17. do 19. stoletja, ki se začinja moderno strukturirati in dinamično razvijati. Ta tip družbene organizacije na podlagi funkcionalne diferenciacije se ujema z razkrojem tradicionalnih vezi in integracij, na drugi strani pa s povečevanjem opcij, to je večje ponudbe ter večje možnosti izbire. S tem ko liberalna filozofija poudarja individualno pobudo na podlagi zasebne lastnine, svobodo izbire ter uresničevanje lastnih interesov v političnem, ekonomskem in religioznem življenju, utrjuje in legitimira modernizacijo in sekularizacijo družbe in posameznika. Minimalistična država (»država kot nočni čuvaj«) z vladavino ter samoregulirajoča ekonomija (»nevidna roka trga«) naj bi bili zadostni okvir za koordinacijo individualnih interesov in preferenc (Adam 1992: 115).

Sartorij (v Adam 1992: 115) liberalizem definira kot tehniko omejevanja državne moči, demokracija pa temelji na široki politični participaciji in postavlja v ospredje poleg individualnih interesov tudi družbeno kohezijo oz. možnost za vključevanje vseh družbenih slojev v politični prostor. Vendar pa je demokracija lahko nastala samo znotraj liberalizma, in

pomeni njegovo ekstenzijo. Tu sta se v 19. stoletju izoblikovali dve struji. Prva - njen predstavnik je angleški liberalec Bagehot - je vztrajala pri elitističnem in ekskluzivnem pojmovanju svobode in individualne izbire, nasproti demokratičnemu populizmu, ki prinaša elemente enakosti. Od tod izvira povezovanje liberalizma s konzervativizmom, katerega sodobni predstavnik je denimo Hayek. Druga struja se sklicuje na J. S. Milla, pri katerem pa najdemo nastavke za t. i. socialni liberalizem, ki ima več posluha za politično in socialnoekonomsko dimenzijo državljanstva, se pravi za kombinacijo klasičnih individualnih svoboščin z ustvarjanjem enakih (vsaj štartnih) možnosti za udeležbo v opcijah, ki jih ponuja moderna družba (Adam, 1992: 116). Adam (ibidem) se ob tem sprašuje, *»če je t. i. socialni liberalizem možen brez socialne države, birokratizma in neokorporativizma - torej struktur, ki po eni strani uveljavljajo večjo socialno pravičnost in varujejo posameznika pred tveganji, po drugi strani pa omejujejo individualno svobodo in iniciativo«*.

Zgodovinsko gledano je liberalizem pripravil pot za demokracijo oz. nekakšno protodemokracijo - nekateri imenujejo to fazo protektivna demokracija - z institucionaliziranjem civilnih (ne pa še razvitih političnih in socialnoekonomskih) pravic državljana (pravica do lastnine, pravica do osebne integritete, enakost pred zakonom, pravica do svobode, govora in zbiranja) (Adam 1992: 115).

Vrednote, ki jih poudarja liberalizem, so osnova za politično in pravno kulturo, ki je kompatibilna z liberalnodemokratskim sistemom in tržnim gospodarstvom. Gre za internaliziranje vrednot, kot so strpnost, zasebna pobuda, spoštovanje pravnih institucij in privolitev na načelo, da je edino demokratična (nenasilna) menjava vlade legitimna (Adam 1992: 117).

V kontekstu liberalne doktrine je pojem interesa vezan na posameznika. Izven posameznikovega interesa za liberalizem obstajajo samo konstrukti, ki se vedno zlijejo v interes posameznika. Tako nacionalni, skupni ali splošni interes v tem kontekstu ni misljiv oziroma je vedno udejanljiv hkrati s posameznim interesom. Posamični interes pa je podaljšek njegove lastnine, pri čemer je tudi telo posameznika razumljeno kot lastnina. Interes je mehanska kategorija, tako da je interes več posameznikov, ki tvorijo narod, družino ipd., vedno samo mehanska vsota posameznih interesov (Lukšič 2002: 519).

Glavne postavke in načela liberalizma so vgrajena v politični sistem liberalne demokracije. Ko Fukuyama govori o zmagoslavju liberalizma, o njegovi planetarni ekspanziji in univerzalizaciji - in iz tega izpelje sklep o koncu zgodovine - nima v mislih toliko liberalne doktrine same po sebi, še manj strankarskega ali ekonomskega programa, temveč dejstvo, da moderne družbe

funkcionirajo na podlagi liberalnih načel državljanstva, pravne države in tržnega gospodarstva (Adam 1992: 117).

Da gre pri neoliberalizmu za evolucijo klasičnega liberalizma nekateri avtorji argumentirajo z dejstvom, da neoliberalizem svoje osnove črpa v klasični liberalni filozofiji Adama Smitha, ki je obljubljala univerzalni človeški napredek prek svobodnega trga (Kalb 2000: 10).

»Kot je razvidno že iz imena, je neoliberalizem otrok klasičnega liberalizma iz 19. stoletja; predvsem v smislu ideje, da bodo tržne sile prinesle blaginjo, svobodo, demokracijo in mir vsemu človeštvu« (Scholte v Pikalo 2003: 4). Tako se znotraj neoliberalnega diskurza tudi globalizacijo razume kot politično nevtralen proces, ki naj bi prinašal pozitivne posledice in pridobitve za vse, in ne kot proces, ki ga vodijo neoliberalne vrednote (Pikalo 2003: 5).

Norman Fairclough (1999) opredeljuje neoliberalizem kot *»politični projekt za rekonstrukcijo družbe v skladu z zahtevami neomejenega globalnega kapitalizma«*; njegov program pa so, kot kaže, sprejele vse socialdemokratske kot tudi vse konzervativne stranke. Kot eden izmed učinkov splošnega sprejemanja doktrine se kaže izguba jasnih politik in demokratični primanjkljaj, ki ga najbolj jasno opazimo ob dejstvu, da mednarodne finančne institucije oblikujejo odločitve, ki zadevajo življenja ljudi po vsem svetu.

Kritiki neoliberalizma (npr. Chomsky) se s takšno opredelitvijo ne strinjajo v celoti. Pravijo, da *»izraz neoliberalizem spominja na sistem načel, ki je nov in temelji na klasičnih liberalnih idejah: Adam Smith velja za njegovega zavetnika. Doktrinarni sistem je znan tudi kot »washingtonski konsenz«, kar nakazuje nekaj v zvezi z globalno ureditvijo. Podrobnejši pogled pokaže, da je namig o globalni ureditvi precej točen, zato pa to ne velja za drugo. Doktrini nista novi in temeljni domnevi sta daleč od tistih, ki sta spodbujali liberalno tradicijo od razsvetljenstva naprej«* (Chomsky 1999: 27).

Neoliberalizem je ekonomsko-politična filozofija in predvsem ideologija, ki je bistveno vplivala na politiko praktično vseh svetovnih vlad od leta 1970, povsem prevladujoča pa je postala v 80. letih prejšnjega stoletja. Privrženci jo torej najpogosteje označujejo kot samo »liberalizem«, medtem ko kritiki menijo, da s političnim liberalizmom ni v nikakršni zvezi. Nasprotniki raje govorijo o »thatcherizmu«, po železni lady Margaret Thatcher, britanski ministrski predsednici (1979-1990), veliki zagovornici neoliberalnih ukrepov, ki je skovala kratico TINA - »There is no alternative« - neoliberalizmu namreč (Mišo Alkalaj, Mladina, 22. 8. 2005).

Kakorkoli že se lahko strinjamo, da sta bila vzpona obeh, liberalizma in njegove »neo« različice, pospremljena z velikimi dogodki - industrijsko revolucijo na eni in informacijsko

revolucijo na drugi strani. Če torej za liberalizem lahko rečemo, da je svoj razmah doživel z vzponom masovne produkcije in začetkom masovne potrošnje, pa za neoliberalizem velja, da je svoj resnični vzpon dosegel v zadnjih dveh desetletjih skupaj s konceptom globalizacije, ko so zahodne države začele s podpisovanjem prostotrgovinskih sporazumov in s povečanim tokom ekonomskih resursov prek nacionalnih meja (Steger v Podnar, Golob 2002: 954).

DEFINIRANJE KONCEPTA, IDEOLOŠKI TEMELJI IN TEORETIČNA UMEMSTITEV

Neoliberalizem lahko opredelimo kot sklop ekonomskih politik, ki so se razširile zlasti v obdobju thatcherizma in reganizma (Martinez in Garcia v Podnar in Golob 2002: 953). Centralna vrednota neoliberalizma je ideja o konkurenci oz. pravilo prostega trga. Poleg te osnovne značilnosti, ki pomeni popolno nevmešavanje države, je po mnenju Podnarjeve (v Podnar, Golob 2002: 953) neoliberalizem mogoče okarakterizirati še s pojmi, kot so:

- deregulacija,
- privatizacija,
- zmanjševanje javnih izdatkov za socialo in
- izničevanje koncepta skupnosti.

Neoliberalistična filozofija zahteva opustitev državnega planiranja. Gospodarski sistem naj se ponovno prepusti zgolj liberalističnemu funkcioniranju trga - Smithovi nevidni roki pri reševanju vseh relevantnih družbenoekonomskih vprašanj in problemov (Merhar 2002: 878).

V ospredju neoliberalne doktrine nastopa ideja svobodnega trga, ponovno pa se obuja tudi zamisel minimalne države, ki jo je strastno zagovarjal že socialni darvinist Herbert Spencer z idejami neenakosti, družbenega in gospodarskega tekmovanja, konkurence, zakona uspešnosti, najbolj usklajenih in propada neusklajenih, individualnosti in triumfom gesla »laissez faire« (Južnič 1991: 1190). Osrednja osebnost in največji zagovornih neoliberalnih idej je bil po drugi svetovni vojni ekonomist Milton Friedman, ki trdi, da v tekmovalni kapitalistični družbi posamezniki svobodno vstopajo v izmenjave na trgu in v družbi, vloga države pa je minimalna - njena naloga je zgolj vzpostavljane pravil igre in arbitriranje v prepirih (Peter W. Preston 1996: 253). Neoliberalni program in njegovo zavzemanje za vzpostavitev globalnega tržnega sistema in globalnega kapitalizma označujeta tudi termina »washingtonski konsenz« in »strukturno prilagajanje«, ki se med seboj dopolnjujeta.

Neoliberalizem je nasprotje Keynesove teorije: zmanjšuje pomen ali tudi povsem zavrača vladne posege v gospodarstvo, celo v primerih, ko naj bi ti podprli dejavnosti zasebnega kapitala. Za gospodarski napredek naj poskrbi neomejeni kapitalizem v razmerah domače in

svetovne svobodne konkurence ter odprtih trgov. Ključne strategije neoliberalizma so liberalizacija (kapitalističnih odnosov), svobodno tržišče in svobodna trgovina. Brez vmešavanja neučinkovitih in razsipnih državnih administracij bo neoliberalna ekonomska ureditev poskrbela za vse, tudi za socialo. Geslo »plima privzdigne vse barke« poudarja, da bo razmah gospodarstva v razmerah neoviranega kapitalizma zagotovil tudi ekonomsko šibkejšim slojem višje prihodke, po t. i. načelu »trickle-down« bo od višjih dobičkov vlagateljev več »pricurljalo« tudi »navzdol«. Ker bodo nižji sloji več zaslužili, si bodo lahko sami plačali storitve, ki jih v »državno interventnih« okoliščinah sicer zagotavlja ali subvencionira država - zdravstvo, šolstvo, pokojninsko zavarovanje, javni promet ...; še več: ker je država po mnenju neoliberalcev neizogibno neučinkovita, bodo nekdanj solidarnostno financirane storitve cenejše, če jih bo izvajal profitno usmerjen zasebni kapital, zaradi nižjih davkov (ker se bo država znebila socialnih storitev) pa bo vsem dejansko ostalo več denarja (Mišo Alkalaj, Mladina, 22. 8. 2005).

Neoliberalizem, kljub intelektualni ambicioznosti, ponuja predvsem zelo praktične in konkretne nasvete o tem, kako reformirati ekonomske in politične institucije predvsem držav v tranziciji. Ne glede na to pa ne gre zanemariti intelektualnih in ideoloških premis, ki stojijo za takšnimi konkretnimi nasveti (Bugarič v Bugarič in Nahtigal 1996: 80). Bugarič (ibidem) je prepričan, da je prav podcenjevanje intelektualnega in teoretičnega ozadja neoliberalnega programa pripeljalo do današnje situacije, ko na političnem prizorišču ni moč zaslediti resnih alternativ neoliberalizmu. Glavno izhodišče neoliberalnega programa je prepričanje o superiornosti trga glede na kakršnokoli obliko regulacije ekonomije s strani države. Neoliberalci so prepričani, da naj bi vsakršen korenitejši poseg države v ekonomsko politiko nujno vodil k ekonomsko manj učinkovitemu gospodarjenju (Bugarič v Bugarič in Nahtigal 1996: 81). Država je preko lastninskega, pogodbenega, korporacijskega in bančnega prava lahko prisotna le pri vzpostavitvi temeljnih ekonomskih institucij, vsako nadaljnje vmešavanje v ekonomijo pa je po mnenju neoliberalcev nezaželeno. Izjema so seveda tako imenovane tržne napake, ko naj bi država samo popravila porušeno delovanje tržnega mehanizma. Najbolj znani primeri takšne »dopustne« regulacije so protimonopolno pravo, pravo varstva okolja in pravo, ki varuje varnost in zdravje pri delu. Druga izjema je kompenzatorna socialna politika, ki naj bi zagotavljala sredstva za pomoč najrevnejšim slojem v družbi, kjer pa neoliberalni program predvideva zelo skromne in omejene izdatke, katerih obseg ni primerljiv z izdatki, značilnimi za državo blaginje (Bugarič v Bugarič in Nahtigal 1996: 81). Vsaka bolj direktna regulacija ekonomije, npr. v obliki (delnega) državnega lastništva podjetij, ustanavljanja javnih skladov in agencij, ki bi financirali gospodarstvo, ali pa v obliki selektivne ekonomske politike, ki bi na različne načine stimulirala potencialno uspešne dele gospodarstva, je nezdružljiva z neoliberalnim programom. Za takšne probleme naj bi trg poskrbel bolje kot država, menijo neoliberalci. Kot pomemben argument za pravilnost svojega stališča neoliberalci pogosto

omenjajo tudi kolaps državnih planskih ekonomij v bivših socialističnih državah, kar naj bi najbolj zgovorno pričalo o ekonomski neučinkovitosti državnega reguliranja ekonomije (Bugarič v Bugarič in Nahtigal 1996: 81). Neoliberalizem je oboje - ideologija in strategija. Neoliberalizem podreja vse ekonomske akterje, vključno z vlado in posamezniki, zahtevam trga. Njegova strategija vključuje privatizacijo, reducirane socialne izdatke, razbijanje sindikatov, ograjevanje zemlje, nižje plače, višje dobičke, prosto trgovino, prosto mobilnost kapitala in pospešeno izkoriščanje naravnih virov.

Neven Borak (v Bugarič in Nahtigal 1996: 108) izpostavlja deset ključnih tehnokratskih instrumentov neoliberalizma:

- fiskalna disciplina,
- določanje prioritet pri javnih izdatkih,
- davčna reforma,
- obrestne mere,
- devizni tečaj,
- trgovinska politika,
- neposredne tuje naložbe,
- privatizacija,
- deregulacija,
- lastninske pravice.

Podobno Chomsky (1999: 27) izlušči temeljna pravila neoliberalizma:

- liberalizirati trgovino in finance,
- dovoliti, da trg postavlja ceno (uskladiti cene),
- zajeziti inflacijo (makroekonomska stabilnost),
- privatizacija,
- nevmešavanje države in prebivalstva v gospodarstvo.

Neoliberalizem je ekonomski model, s katerim se povečuje prost pretok kapitala, dobrin, storitev in ljudi z deklarativnim ciljem izboljšanja standarda vseh prebivalcev Zemlje. Za zagotavljanje prostega pretoka se mora zmanjševati oziroma omejevati intervencija države na trgu. To se udejanja v denacionalizacijskih in privatizacijskih politikah širom sveta, prostotrgovinskih sporazumih in nastanku nadnacionalnih regulatornih organizacij. V imenu neoliberalizma so vse dobrine zaradi učinkovitosti upravljanja z njimi podvržene tržni kapitalistični logiki.

Toda zavest o pojemanju suverenosti nacionalnih držav nas ne sme napeljati na misel, da je neoliberalni režim neodvisen od države. Nacionalna država v neoliberalnem režimu ostaja

ključni pogoj njegovega delovanja, saj ima funkcijo regulatorke globalnih tokov delovne sile in mehanizma njenega discipliniranja in kontrole. Ekonomsko vlogo države, ki je v državnem kapitalizmu vodila tudi do poudarjene državne lastnine in države blaginje, je po logiki neoliberalizma treba omejiti, ekonomsko manj učinkovito državno lastnino pa ponovno privatizirati. Pomeni, da je treba državne neprofitne dejavnosti, s katerimi se je zadrževalo padanje profitne mere v profitno motiviranem delu gospodarstva, ponovno pretvoriti v privatne profitno motivirane dejavnosti. To velja tako za gospodarsko kakor tudi za socialno infrastrukturo (Merhar 2002: 878).

Arruga (v Podnar in Golob 2002: 955) v neoliberalnem sistemu vidi štiri ključne vloge države:

- država kot blažilec in represor socialnih nemirov,
- država kot garant svobode trga,
- država kot vir subvencij za zasebni sektor in
- država kot zakonit dejavnik podrejene globalizacije manj razvitih gospodarstev.

Washingtonski konsenz je drugo ime za neoliberalizem kot politični program, ki je nastajal v času Reaganove in Busheve (George Bush starejši) administracije (B. Bugarič v Bugarič in Nahtigal 1996: 81). Ta konsenz je hkrati tudi vrsta tržno usmerjenih načel - pripravile so jih vlada Združenih držav Amerike in mednarodne finančne institucije, - ki jih večinoma obvladuje in jih uveljavlja na različne načine - za bolj ranljive družbe pogosto uporablja stroge strukturalne prilagoditvene programe (Chomsky 1999: 27).

Liberalizacija predstavlja ključno načelo neoliberalizma. Zato tudi privatizacijo obravnava kot ukinjanje proizvodnih dejavnosti države in jih preprosto prenaša v roke zasebnikov. Neoliberalizem dopušča tudi socialno politiko, vendar le kompenzacijske programe, zasnovane za lajšanje socialnih učinkov gospodarske spremembe. V praktični obliki se neoliberalizem izkaže z vzdrževanjem nizkih obresti na notranje javne in zasebne prihranke, z zavračanjem vsake politike rasti, s pasivnim sprejemanjem sorazmerne prednosti in s preračunljivim pristajanjem na brezmejne obrestne mere in precenjeno valuto v makroekonomski politiki (Ciro Gomez in Roberto Mangabeira Unger v Bugarič in Nahtigal 1996: 26-27).

Po mnenju Chomskega (1999: 28) so pglavitni arhitekti neoliberalnega washingtonskega konsenza lastniki zasebne ekonomije, predvsem ogromne korporacije, ki nadzorujejo velik del mednarodne ekonomije in imajo sredstva, da obvladujejo nastajanje politike kot tudi strukturiranje mišljenj in stališč. Vplivneži imajo najraje predvidljive učinke reform skupaj z zelo visokimi dobički. Chomsky (1999: 32) meni tudi, da sta učinke neoliberalnih reform povečala kratkoročen visok vzpon cen nafte in telekomunikacijska revolucija.

Kot neoliberalca oz. za neoliberalen sistem lahko označimo vsak sistem, ki podpira temeljna načela neoliberalne doktrine globalne svobodne trgovine, omejevanja državnega lastništva, državne porabe in vmešavanja države v gospodarstvo. Neoliberalci predstavljajo svoj politični projekt kot najboljši in sploh edini možni politični program. Propad nacionalistično-populističnih ideologij v tretjem svetu, komunizma v drugem in odsotnosti ambicioznejših alternativnih programov v prvem svetu samo še krepi njihovo moč. Za trditvijo, da je neoliberalni program edini možen politični program, se skriva neoliberalna teza o konvergenci ekonomskih in političnih institucij k določenemu in edinemu možnemu institucionalnemu modelu. Ta naj bi temeljil na tržni ekonomiji, predstavniški demokraciji in svobodni civilni družbi, ki naj bi vsebovale določene nepogrešljive oziroma vgrajene elemente. Takšna ureditev naj bi bila ekonomsko najbolj učinkovita in politično tudi najbolj demokratična. Od tu tudi neoliberalna teza, da konvergenca političnih institucij k takšnemu modelu trga in demokracije pomeni »konec zgodovine« oziroma ideoloških spopadov. Z drugimi besedami, neoliberalna teza o edinem možnem modelu naj ne bi slonela na ideoloških predpostavkah, ampak zgolj na praktični in zgodovinski izkušnji; da gre pač za edini možni program (Bugarič v Bugarič in Nahtigal 1996: 83).

Neoliberalnemu pogledu na ekonomijo je prirejen tudi neoliberalni pogled na politične institucije. Pasivnost države v ekonomiji naj bi bil najbolj komplementaren institucionalni in politični design, ki bi, preko razpršitve politične moči, onemogočal aktivnejše in odločnejše poseganje države v ekonomsko sfero. Politične institucije naj bi tako skrbele predvsem za zaščito temeljnih pravic posameznikov pred posegi države in, preko delitve oblasti in mehanizma zavor in ravnotežij, za preprečevanje zlorabe državne oblasti (Bugarič v Bugarič in Nahtigal 1996: 82). Takšen pristop k političnim institucijam pogojuje tudi neoliberalne poglede na organizacijo civilne družbe. Zaradi nezaupanja v aktivno vlogo države neoliberalci verjamejo tudi v inverzno razmerje med političnimi institucijami in politično mobilizacijo. Od tu izhaja neoliberalno favoriziranje »nizko-energetske« politike, ki polje aktivnosti državljanov vidi predvsem v zasebni, nepolitični sferi; njihovo politično aktivnost pa omejuje zgolj na redke in periodične trenutke izražanja njihove politične volje, tj. volitve (Bugarič v Bugarič in Nahtigal 1996: 82).

NEOLIBERALIZEM IN GLOBALIZACIJA - POLITIČNE IN EKONOMSKE IMPLIKACIJE NEOLIBERALNE GLOBALIZACIJE

Po prepričanju zagovornikov neoliberalizma je proces globalizacije ustvaril možnosti za brezmejno tržno gospodarstvo in za enoten globalni trg, ki naj bi deloval po načelih globalne konkurence. Gre za ideje globalnega gospodarstva kot kapitalističnega globalnega gospodarstva, ki je organizirano na tržnih načelih in proizvodnji za dobiček (Held in McGrew 2000: 25). Pikalo (2003: 98) pravi, da neoliberalna doktrina vsako vmešavanje v tržni

mehanizem razume kot odstopanje od optimalne alokacije virov in s tem zniževanje stopnje dobička. Po njihovem naj bi bil svetovni trg naravno stanje, kateremu naj se ne bi bilo mogoče upirati, ampak zgolj bolj ali manj uspešno prilagajati.

Globalizacija za neoliberaliste torej pomeni, da bo celoten svet deležen prednosti liberalizacije trga: dviga življenjskega standarda, gospodarske učinkovitosti, posameznikove svobode in demokracije ter tehnološkega razvoja (Steger v Podnar in Golob 2002: 954).

Za neoliberalne globaliste je značilno, da model gospodarske ureditve, ki temelji na klasičnih liberalističnih načelih, prilagajajo globalnemu okviru. Eden takšnih poskusov je tudi omenjeni »washingtonski konsenz« (1989). Izraz je skoval ameriški ekonomist John Williamson, pod njim pa se skriva deset priporočil, ki sta jih sprejela Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad in so namenjena državam v tranziciji. Vsebina konsenza poudarja omejevanje države na račun trga, bistvo pa se skriva v liberalizaciji, privatizaciji in strogi davčni ter monetarni politiki (Horvat in Naim v Podnar in Golob 2002: 954).

Kljub pomislekom bomo vzeli, da neoliberalizem svoje ideje črpa iz liberalističnih idealov britanskih filozofov osemnajstega stoletja, še posebno Smitha in Richarda. Ena ključnih misli Adama Smitha je bila nevmešavanje države na področju gospodarstva. Bil je mnenja, da je prosta trgovina najboljši način za gospodarski razvoj neke države. Posebej v Združenih državah Amerike, pa tudi v Angliji, je liberalizem postal prevladujoč v začetku devetnajstega stoletja in je trajal vse do velike gospodarske krize v tridesetih letih dvajsetega stoletja. Številni ekonomisti tistega časa so inspiracijo za svoja razmišljanja iskali pri Adamu Smithu, med njimi tudi eden večjih zagovornikov liberalizma - Milton Friedman (Podnar in Golob 2002: 953).

Po ameriškem borznem zlomu leta 1929 in svetovni depresiji so usodo globalnega kapitalizma v največji meri rešile zamisli Johna Maynarda Keynesa (1883-1946), verjetno najpomembnejšega ekonomista dvajsetega stoletja. Ameriški predsednik Franklin Delano Roosevelt je ameriško in globalno gospodarstvo obudil z deficitarnim spodbujanjem povpraševanja, v skladu s Keynesovimi teorijami. Keynes je zagovarjal tezo, da je kapitalizem po svoji naravi nestabilen in da zato potrebuje stalen nadzor države, ki mora omejiti destabilizacijske učinke recesij, depresij in obdobj pretirane rasti.

Seveda po mnenju neoliberalistov Keynesova kratkoročna rešitev zapositvene problematike na dolgi rok ni učinkovita. To ji preprečuje njena enostranost, ko se na družbeno-reprodukcijske probleme gleda zgolj z družbenopovpraševalne strani. Pri Keynesu je namreč zanemarjena družbeno-ponudbena stran. Zaradi tega se njegova rešitev - odpravljanje deflacijske vrzeli - na dolgi rok spreminja v inflacijsko vrzel - v inflacijo in stagnacijo gospodarstva. Nanjo so najprej

reagirali monetaristi, ki sta se jim v zadnji četrtini dvajsetega stoletja pridružili še reagonomika in thatcherizem. V reakcijah na inflacijski značaj keyneseizma pa so se kritiki zatekli h klasičnim teorijam ekonomskega liberalizma. To je k Smithovi »nevidni roki«, ki brez državnega posredovanja nudi teoretično osnovo za družbeno optimalno reševanje vseh družbeno-ekonomskih problemov na ravni polne zaposlenosti (Merhar 2002: 877). Merhar (ibidem) pa ob tem opozarja, da apologeti teh usmeritev spregledujejo, da za čista tržna gospodarstva sploh niso več izpolnjeni pogoji. Čista tržna gospodarstva so namreč teoretični konstrukt, ki ga omogoča nerealistični model popolne konkurence. Ta pa v praksi zaradi razvitejših produktivnih sil dela sploh ni več uresničljiv.

»Neoliberalizem bi torej figurativno lahko poimenovali tudi kot zmago doktrine Friedericha Augusta voh Hayeka nad starim ekonomskim veljakom Johnom Maynardom Keynesom, ki je državo povzdignil v osrednjega finančnega naložbenika narodnega gospodarstva« (Martin in Schumann 1997: 109). Predvsem zaradi naftnih šokov leta 1973 in 1979 država ni več mogla nadzorovati ekonomskega dogajanja, primanjkljajev in inflacije, zato se je kot rešilna bilka pokazala doktrina neoliberalizma. Čeprav se je deregulacija v ZDA, Kanadi, Zvezni republiki Nemčiji in Švici začela že v začetku 70-ih, je ta dobila svojo pravo legitimnost po volitvah leta 1979 v Veliki Britaniji in 1980 v ZDA. Neoliberalizem Milтона Friedmana, svetovalca ameriškega predsednika Ronalda Reagana, in Hayeka, ki je podobno vlogo opravljal pri britanski ministrski predsednici Margaret Thatcher, je postal *»dominantna ideologija v anglosaksonskih deželah«* (Kalb 2000: 58). Glavne strategije in instrumenti neoliberalnega nauka so bili deregulacija, liberalizacija in privatizacija (Martin in Schumann 1997: 110).

Politični prispevek k uveljavljanju neoliberalne ekonomske teorije v praksi so torej prispevali teoretiki in politiki t. i. Nove desnice (ki jo enačimo s prihodom Margaret Thatcher in Ronalda Regana na oblast konec sedemdesetih in v začetku osemdesetih let). Centralni ekonomski diskurz Nove desnice je zavzemanje za popolnoma svobodni trg, češ da povečuje človekovo blaginjo. Peter W. Preston (1996: 253) izlušči, da v podporo tej trditvi navajajo:

- da v ekonomskem smislu svobodni trgi zagotavljajo bolj učinkovito razdelitev znanja in virov po ekonomskem sistemu, kar naj bi nato povečevalo materialno blaginjo,
- da v socialnem smislu dajanje in odgovornost izhajata iz posameznikov. Zato bodo liberalni individualistični sistemi omogočili, da se bo povečala njihova moralna vrednost,
- da liberalizem ponuja uravnoteženje in rešitev problemov razvrščanja, razdeljevanja in nadzora moči.

Precejšen uspeh neoliberalnih ekonomskih ukrepov v ZDA in VB v začetku 80-ih let prejšnjega stoletja je močno zaznamoval ekonomsko politiko vsega sveta. Ekonomske in vladne elite so se

navdušile na idejami o svobodnem trgu, kjer vlada popolnoma svobodna iniciativa zasebnega kapitala, zaradi česar je potreben umik države iz gospodarstva. Država naj bi imela v skladu z neoliberalno doktrino le vlogo varuha in naj bi se osredotočila zgolj na vlogo zakonodajalca. Deregulacija, liberalizacija in privatizacija državnega premoženja so omogočile izstop države iz gospodarstva, s tem pa so postale močno zaželeno politike vse večjega dela sveta. Da bi odstranile ovire prostemu pretoku dobrin in kapitala, so se države poleg tega začele postopoma odpovedovati protekcionizmu in ostalim zaščitam domačih trgov.

Merhar (2002: 873) pravi, da se je »s prehodom socialistične etatizacije v kapitalizem ponovno aktualizirala liberalistična neoklasična družbeno nevtralna in s tem posredno apologetska ekonomika, ki jo za gospodarsko manj razvita področja sveta zagovarjata protikeynesistična reaganomika in thatcherizem. S takšnim teoretičnim ozadjem se socialistične etatizacije v interesu gospodarsko najzavitejših držav niso mogle v celoti transformirati v kapitalistične keynesijanske etatizacije. To stanje vpliva na sodobne neoliberalistične globalizacijske procese, ki so družbeno protislovni«. S propadom komunističnega eksperimenta se je zazdelo, da je na področju politične ekonomije ekonomski liberalizem ostal brez tekmeča. Liberalistična ekonomska misel je postala standard za presojo relevantnosti in nerelevantnosti vseh ekonomskih in političnih idej (Mesarič 2002: 881).

V devetdesetih letih se je vzpostavljanje neoliberalne agende washingtonskega konsenza nadaljevalo z vzpostavitvijo legalnih mehanizmov, ki institucionalizirajo delovanje svobodnega trga. Nadaljnja institucionalizacija neoliberalnega razvojnega modela pa se je izvajala tudi s pomočjo implementacije trgovinskih sporazumov, ki izpostavljajo liberalizacijo trgov na ravni nacionalnih držav, da se z njimi lahko legalizira vzpostavljanje območij svobodne trgovine, ter nazadnje tudi s kreacijo Svetovne trgovinske organizacije.

S ponovnim vračanjem k ekonomskemu liberalizmu, ki je s predpostavljenim modelom popolne konkurence teoretično zaokrožen v Marshallovi neoklasični ekonomiki, so apologeti sodobnega monopolnega kapitalizma dobili teorijo, ki naj se jo priporoča gospodarsko manj razvitim državam in državam v tranziciji. Te države naj namreč svoja »nedemokratična planska gospodarstva« pretvorijo v »demokratična tržna gospodarstva« (Merhar 2002: 877). Merhar (2002: 877-878) si ob tem postavlja vprašanje, zakaj in kako je bilo mogoče, da je do ponovnega poudarjanja neoliberalistične apologetke trga in cen - neoklasične negacije keynesizma - sploh prišlo. In to z reagonomiko in thatcherizmu v gospodarsko najrazvitejših državah, to je v državah, ki sedaj liberalistično teorijo trga in cen vsiljujejo gospodarsko zaostalim in tranzicijskim državam.

Z vedno hitrejšim razvojem informacijske tehnologije in posledično nižjimi stroški transporta in komuniciranja ter padcem neučinkovitih ekonomskih sistemov nekdanjih komunističnih držav je liberalna miselnost na področju ekonomije dobila nove razsežnosti (Podnar in Golob 2002: 954).

»Dogodek enajstega septembra 2001, ki ga je sproducirala globalna anarhija, skupaj z računovodskimi škandali v največjih svetovnih korporacijah, predstavlja takšno novo okoliščino in izkušnjo, ki zahteva redefinicijo starih pomenov. Na simbolični ravni gre za prelomni trenutek, ko so se ljudje v zahodni civilizaciji bolj množično začeli zavedati posledic, ki jih je, zlasti v obdobju zadnjih dveh desetletij, prinesla neoliberalistična globalizacija« (Podnar in Golob 2002: 952).

NEOLIBERALIZEM V TRANZICIJSKIH DRŽAVAH DRUGEGA SVETA - TUDI V SLOVENIJI?

»Neoliberalizem je dominanten politični program reformnih procesov v vzhodni in srednji Evropi. Njegove intelektualne in politične premise sprejemajo skoraj vse politične stranke v vzhodni in srednji Evropi - od konzervativnih do liberalnih in socialdemokratskih« (Bugarič v Bugarič in Nahtigal 1996: 80). Neoliberalni program se v procesu reform v vzhodni in srednji Evropi tudi prikazuje kot edini in najboljši možni politični program. Ocena reform pa razkriva, da izvajanje tega programa ne nudi najboljših opcij za reformne države, tako z ekonomskega kot tudi s političnega vidika (Bugarič in Nahtigal 1996: 3). Bugarič in Nahtigal (ibidem) ocenjujeta, da obstajajo različne alternativne oblike organiziranja trga, demokracije in civilne družbe, ki so ekonomsko bolj učinkovite, politično pa bolj demokratične in inkluzivne kot neoliberalni program.

Mišo Alkalaj (Mladina, 22. 8. 2005) je prepričan, da so *»vse slovenske vlade po osamosvojitvi uveljavljale neoliberalna načela in se celo hvalile z napredk" v denacionalizaciji, privatizaciji, liberalizaciji trga, in komodizaciji relativnih monopolov (pretvarjanju prej solidarnostno financiranih socialnih storitev v zasebne vire dobička, kot na primer zdravstveno in pokojninsko zavarovanje). Pri tem nikogar ni pretirano motilo, da je prej skupno premoženje prehajalo v zasebne in da so socialne razlike strmo rasle. Vendar se najbrž ne bomo zmotili, če ocenimo, da so se neoliberalizmu najbolj zapisali ministri in predsedniki vlad iz vrst LDS s svojim že skoraj obsesivnim osredotočanjem na makroekonomske kazalce (npr. inflacijo) in izpolnjevanje konvergenčnih kriterijev za prevzem evra«* (Mišo Alkalaj, Mladina, 22. 8. 2005).

Tudi Taja Kramberger (2003: 77) je prepričana, da je neoliberalizem prežet v vseh porah slovenske družbe. Pravi: *»Zgolj negotovo prepričanje in intuicija o tem, da je s slovensko kulturno in znanstveno politiko - pa tudi s politično politiko - nekaj hudo narobe, ne zadošča za prepoznavanje, odkrivanje in odpravljanje subtilnih ideoloških mehanizmov, ki v zadnjem*

desetletju pospešeno prodirajo tudi v Slovenijo. Gre za sistemski vdor mobilizacijskih doktrin, diskurzov in mehanizmov imperialno nastrojenega neoliberalizma domala na vsa področja družbene produkcije in državlanskega življenja (od znanosti, kulture, do prava, umetnosti itn.), ki spodkopavajo temeljne človekove in državlanske pravice in na njihovo mesto kot normativ postavljajo težno logiko, se pravi kriterije množičnosti«.

Svoja razmišljanja Taja Kramberger (2003: 78) strne z besedami: »Povsem spontan, nezaznaven vdor neoliberalizma v slovensko politiko in gospodarstvo, prek medijske difuzije pa tudi v znanost in kulturo, je posledica serije motiviranih izbir in odločitev nove slovenske elite, ki ji interesna slepota in pomanjkanje orodij za resno družbeno refleksijo ne dovolijo uvideti lastnega početja v vsej njegovi razsežnosti«. Prepričana je tudi (Kramberger 2003: 78), da »ta hip - z izjemo Matjaža Krivica - ni javne figure, ki bi zastavila svoj potencial, energijo in status, torej intelektualni libido, da bi se zoperstavila metastazam militantnega neoliberalizma.«

Neoliberalnim (ali pač ne) reformam v Sloveniji se podrobneje posvečam v petem delu naloge.

KRITIKA KONCEPTA - ALI ZAKAJ IMA NEOLIBERALIZEM V EVROPSKIH AKADEMSKIH KROGIH PRECEJ VEČ NASPROTNIKOV KOT ZAGOVORNIKOV, V POLITIČNIH PA RAVNO OBRATNO?

Kljub vsem domnevno pozitivnim lastnostim proste trgovine, prostega pretoka kapitala itd., pa vse več avtorjev opozarja na neučinkovitost in negativne posledice hegemonističnega modela svetovnega gospodarstva. Tako Vivert (v Podnar in Golob 2002: 954) govori o pasteh globalizacije, kjer je neoliberalistični sistem nesposoben ali nevoljan rešiti nekatera vprašanja, ki zadevajo ekološke probleme, organiziran kriminal in pravni ter finančni sistem. Passet (v Podnar in Golob 2002: 954) opozarja na veliko neenakost in nestabilnost, ki ju povzroča prost pretok kapitala. Pri tem navaja, da kar 80 odstotkov neposrednih tujih naložb roma v t. i. triado: v ZDA, EU in na Japonsko. Dodaja (Vivert v Podnar in Golob 2002: 954), da tudi Mednarodni finančni sklad in Svetovna banka s svojimi programi dobesedno ogrožata vsakršno možnost rasti in razvoja v nerazvitem delu sveta. Kritikam se pridružuje Sethi (v Podnar in Golob 2002: 954) z opozorilom, da je ena od negativnih strani globalizacije tudi izginjanje političnih meja in zmanjševanje vladnega nadzora znotraj držav, kar s pridom izkoriščajo velike multinacionalne korporacije.

Rugina (v Podnar in Golob 2002: 955) skuša svoja razmišljanja in videnje sodobne kapitalistične ureditve strniti v nekaj točk. Pravi, da:

- moderni kapitalizem ne more rešiti težav z gospodarsko in finančno stabilnostjo, saj se nenehno sooča s krizami,

- ne premore dovolj pravičnosti pri produkciji in distribuciji bogastva,
- je izpostavljen nenormalni koncentraciji ekonomske in finančne moči v rokah maloštevilnih institucij, ki prakticirajo »tržne strategije« na račun velike množice potrošnikov,
- na borzah obstajajo velike špekulacije o rasti in padcu cen, ki so dodaten vir nestabilnosti,
- je t. i. socialna država v modernem kapitalizmu neučinkovita; stalno povečuje svoj dolg in stroške njegovega upravljanja.

Podobno kot Rugina tudi Arruga (v Podnar in Golob 2002: 955) opozarja na neučinkovito vlogo držav v neoliberalistični ureditvi. Meni, da je država neoliberalnemu sistemu zgolj protektor neoliberalističnih interesov.

Neoliberalni recepti za gospodarsko rast se le redko izkažejo kot uspešni, prej nasprotno, kar danes vse pogosteje ugotavljajo tudi vrhunski ekonomisti. Prisilno odpiranje kapitalskih trgov je pomenilo poglavitni vzrok za azijsko gospodarsko krizo 1997-1998. To poudarja Joseph Stiglitz (Nobelova nagrada za ekonomijo 2001), nekdanji glavni ekonomist Svetovne banke, ki je moral ta položaj zapustiti zaradi kritičnega odnosa do neoliberalnih strategij banke in Mednarodnega denarnega sklada. Indijski ekonomist Amartya Sen (Nobelova nagrada 1998) je pravilno napovedal, da bodo med azijskimi gospodarstvi najuspešnejše zvezne države jugovzhodne Indije, ki so zavrnilе neoliberalne napotke MDS in gradile svoj razvoj na močni socialni državi ter kolektivni solidarnosti socialističnega tipa. Celó v EU je, na primer, relativno socialna Švedska po neoliberalnih merilih gospodarsko uspešnejša od Velike Britanije, ki je od vseh držav Unije najbolj temeljito uveljavila neoliberalne reforme: Švedska ima danes višji BDP na prebivalca kot VB; Švedska je v letu 2004 ustvarila 10 mrd. USD zunanjetrgovinskega presežka, VB 26 mrd. USD primanjkljaja; Švedska ima nižjo inflacijo in je po konkurenčnosti svojega gospodarstva tretja na svetovni lestvici - Velika Britanija je enajsta (Mišo Alkalaj, Mladina, 22. 8. 2005).

Tudi neoliberalna teza, da so vse dejavnosti v privatnih, profitno usmerjenih rokah boljše organizirane, cenejše in bolj učinkovite, se v praksi najpogosteje izkaže kot zgrešena. V ilustracijo si oglejmo le nekaj poudarkov iz analize ameriškega ekonomista Paula Krugmana, ki je v seriji člankov za New York Times pojasnil učinke privatizacije v zdravstvu. Ameriški sistem zdravstvenega varstva je v svetu najbolj privatiziran - in tudi najdražji: v primerjavi s podobno razvitimi gospodarstvi Kanade in Francije, ki pa vzdržujeta pretežno državno financirano zdravstvo, porabijo ZDA na prebivalca skoraj dvakrat več denarja. Konkretno: v letu 2002 so ZDA v svojem sistemu zdravstvenega varstva porabile 5267 USD na prebivalca, od tega je bilo 2364 USD (skoraj 45 %) državnih sredstev; v istem letu je Kanada porabila 2931 USD na

prebivalca (od tega 2048 USD iz proračuna) in Francija 2736 USD (2080 USD iz proračuna) (Mišo Alkalaj, Mladina, 22. 8. 2005).

»Neoliberalizem je danes - vsaj kar se javne besede tiče - v defenzivi. Politik, ki kaj da na svoj ugled (in možnosti za ponovno izvolitev), ne bo priznal, da je neoliberallec, niti ne bo očitno propagiral neoliberalnih ekonomskih strategij. Celo Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad sta (vsaj za javnost) omilila svojo neoliberalno retoriko. Danes je moderno govoriti o "skladnem razvoju", "boju proti revščini", odpisu (dejansko neizterljivih) dolgov najrevnejših držav. A za zdaj se zdi, da se je neoliberalni volk le odel v ovčjo kožo« (Mišo Alkalaj, Mladina, 22. 8. 2005).

Podobno je tudi Taja Kramberger (2003: 79) prepričana, da je *»neoliberalna ideologija prepleten sveženj političnih, ekonomskih, medijskih, kulturnih, akademskih in tudi povsem banalnih, vsakdanjih strategij, ki pod nepremično krinko deklarirane demokratične vladavine izvajajo veliko razredno prestrukturiranje in v družbeno zasnovo vnašajo hudo neravnovesje.«*

»Jasno postaja, da hegomonistični model gospodarskega razvoja, ki ima svoje korenine v globalizaciji kapitalizma, prinaša vedno bolj neobvladljive posledice, ki se kažejo v kopičenju kapitala v rokah nekaterih posameznikov na eni strani ter visokih stopnjah nezaposlenosti in hude revščine na drugi, kar vodi v nestabilnost« (Podnar in Golob 2002: 953). »Neučinkovitost delovanja socialnih varnostnih mehanizmov, ki naj bi blažili laissez-faire politiko, ima posledice za milijone ljudi, ki jih preveva malodušje, velika ogroženost naravnega okolja, grožnje o izumrtju rastlinskih in živalskih vrst na planetu; vse to so le nekateri indikatorji, ki nakazujejo, da sedanji neoliberalistični model gospodarske ureditve svetu prinaša vse manj pozitivnih stvari in da je še tako stabilne obstoječe pomene, kot se udejanjajo v neoliberalizmu, potrebno spremeniti« (Podnar in Golob 2002: 953).

6. PRIMERJAVA POLITIČNE MISLI KORPORATIVIZMA IN LIBERALIZMA (PLURALIZMA)

Pluralizem je gradil svojo teorijo interesnih skupin na načelu tekmovalnosti. Skupine se oblikujejo prostovoljno in med seboj tekmujejo za člane, vire in vpliv na vladno politiko. Načelo tekmovalnosti tako zagotavlja, da nobena skupina nima vnaprej in trajno zagotovljenega mesta v odnosu do katerekoli druge skupine, ali do vlade. Proces pogajanj med skupinami ter med skupinami in vlado poteka na osnovi enakosti, kar pomeni, da nobena od sodelujočih strani ne uporablja prisile (Lukšič 1994: 82). (Neo)korporativizem pa izhaja iz ugotovitve, da je tekmovalnost v realnosti omejena na zelo majhno število zelo velikih interesnih skupin, v katerih članstva ne moremo enostavno razumeti kot prostovoljnega, ker bi izključitev iz njihovih vrst pomenila tudi izključitev od ključne možnosti za oblikovanje politik. (Neo)korporativizem tudi ugotavlja, da je bitka za članstvo neenakopravna, saj je le-to v veliki meri vnaprej določeno. Delavec, na primer, ne more biti član delodajalskih združenj, delodajalec pa ne delojemalskih. Prav tako je neenakopravno tudi tekmovanje za vire, saj imajo delodajalci na razpolago neprimerno večje vire kot delavci. Teoretiki neokorporativizma tudi ugotavljajo, da je možnost vplivanja na vladno politiko zelo različna od države do države, praviloma pa imajo delodajalske skupine vnaprej večji vpliv na vladno politiko kot pa delojemalske skupine (Lukšič 1994; 83). Pluralistična strategija tekmovanja je ustrezna, kadar izbiramo med eno ali povsem drugo politiko. V sodobnih državah pa gre vse bolj za inkrementalne odločitve o stvareh, kot so npr. stopnje nečesa, o količini in podobno, kajti te stvari je težko ali celo nemogoče vnaprej predvideti (npr. v času volitev). Prav zato izginjajo razlike v programih. Dejanske odločitve pa so lahko le rezultat pogajanj, ki temeljijo na pogajalskem konsenzu (Lukšič 1994: 83-84).

Moderno, liberalistično pojmovanje politike se je oblikovalo skozi ločitev civilne družbe in države. Sfera politike je bila, po takšnem pojmovanju, omejena na sfero države, ekonomija in trg pa sta bila postavljena v sfero civilne družbe. Korporativizmu pa je uspelo opozoriti na dejstvo, da je sfera ekonomije nujno tudi sfera države, saj korporativizem, po Lukšičevem mnenju (1994: 17-18), začinja drugje kot liberalizem - pri uporabni vrednosti. Da telo živi, potrebuje hrano, ne menjalne vrednosti. Telo se torej ne meni za to, kako je hrana do njega prišla. Preprosto jo zgolj potrebuje, da lahko živi. Forma ga torej ne zanima, zanima ga samo vsebina vseh procesov, ki vodijo v uporaben rezultat. Korporativizem enakost razume kot dejansko, enakost kot rezultat. Ne pa kot liberalizem, ki vidi enakost abstraktno, kot enakost dostopa do dobrin. To, korporativistično, dejansko enakost lahko razumemo organizacijsko, skozi metaforo telesa. Dokler telo funkcionira, se korporativizem ne zanima za proceduro in ga

ne moti ne liberalizem ne totalitarizem. Ko pa je ogroženo telo organizma, tedaj intervenira s stališča preživetja telesa kot celote. V krizi morajo preživeti vitalne funkcije telesa, ne pa posameznik ali kaka nepomembna organizacija (Lukšič 1994: 16-18).

Sodobni korporativizem se je oblikoval znotraj liberalnega, tržnega modela politike kot njegova dopolnitev in ob enem kot njegova kritika. Tekmovati je moral s premočno liberalno ideologijo, ki je poudarjala pravila trga in omejevanje državne intervencije, ob tem pa se je oblikoval (Lukšič 1994: 21). Korporativizem lahko torej razumemo tudi kot kritiko liberalne demokracije, parlamentarizma in strankarskega sistema, torej politične ureditve zahodnega kapitalizma. Tu ne gre le za kritiko na načelni ali verbalni ravni, temveč predvsem za graditev lastnih institucij, ki so obstajale ob liberalno demokratičnih ustanovah. Gre za ob-parlamentarne ustanove, ki so dopolnjevale in izrivale načela parlamentarizma, institucionalizacijo planiranja družbenega razvoja, vključevanje interesnih organizacij v vodenje državnih politik za vpeljevanje funkcionalnega predstavništva na račun teritorialnega in podobno (Lukšič 1994a: 476). *»Ravno tako kot liberalizem konceptualno ne gre skupaj z demokracijo, tudi korporativizem načelno nasprotuje obema. Hkrati pa je združitev načelno nezdržljivih konceptov liberalizma in demokracije v praktično delujočih političnih sistemih priča o tem, da se sedaj podobno dogaja s korporativizmom in da gre samo še za to, da ta proces tudi prepoznamo in poimenujemo. Sodobni liberalno-demokratski politični sistemi so postali liberalno-demokratsko-korporativni sistemi«* (Lukšič v Adam 1994a: 255).

Pojem korporativizma igra v diskusijski predstavi zelo pomembno vlogo tudi zato, ker je bil, v nasprotju z ameriškim pluralizmom, identifikacijski pojem za evropsko politiko. V ameriški krizi (vietnamska vojna, afera Watergate, zamajan predsedniški sistem in ugled »American way of life«) je prvič po drugi svetovni vojni pridobivala na moči samozavest Evrope. V politologiji je ta diskusija dobila formo boja med pluralizmom in korporativizmom, ameriško in evropsko koncepcijo politike (Lukšič 1994: 16). Diskusija se je končala v enodimenzionalni spravi med korporativizmom in (po definiciji liberalnim) pluralizmom, ki stojita na isti daljci kot dve skrajnosti iste dimenzije. Korporativizem ni smel čez liberalni konsenz in čez konsenz blagovne družbe, ki ga je kot politična doktrina legitimiral liberalizem. Zato tudi korporativizem v naskoku na pluralizem ni napadal jedra, metafore trga, temveč se je ukvarjal s popravljanjem pluralizma na terenu iste metafore.

Neokorporativizem postavlja v središče svoje teorije ločenost civilne družbe in države in to je ravno tisto, kar ga umešča v liberalno tradicijo. Toda hkrati neokorporativizem teži tudi k brisanju te meje. Tako po liberalni tradiciji obstajata sfera države in sfera civilne družbe, kjer država skrbi za red, posameznik pa za svoje blagostanje. Država se konstituira z volitvami in le izvoljeni imajo legitimnost nastopati v njenem imenu. V korporativizmu pa imajo posebno

mesto organizirani posamezniki, in ne zgolj državljani. Kot slednji konstituirajo državo (prek strank), kot delujoči, zainteresirani občani pa se združujejo v interesne skupine, ki se pogajajo z državo. Občan tako vdira v državo z vsebinskim interesom, kar pa ni v skladu z liberalizmom, niti v skladu z demokracijo, saj to počne nek vodja organizacije, ki ni bil izvoljen na splošnih volitvah in s tem nima nobene demokratične legitimnosti. Zato interesne skupine nimajo težav z zagotavljanjem legitimnosti nasploh, temveč z zagotavljanjem t. i. demokratične legitimnosti. Te namreč nimajo in je tudi ne morejo imeti, saj se vsebinski interes nikakor ne more legitimirati na demokratičen način. Lahko se legitimira samo mimo demokratičnih institucij in demokratične legitimnosti. Ravno zaradi vsega povedanega je od korporativnih mehanizmov nemogoče zahtevati demokratično legitimacijo, enako kot je nemogoče od demokracije zahtevati legitimacijo vsebine (Lukšič 1994: 96-99).

Lukšič (1994: 13) poudarja, da sta korporativizem in liberalizem »*konceptualno gledano dve diametralno nasprotni politični doktrini*«. Tej trditvi nasprotuje Krt (1992: 116). Pravi, da lahko Lukšičevi trditvi na načelni ravni pritrdimo le, če pod korporativizmom razumemo tradicionalni, stanovsko obarvani model ali pa sodobne različice t. i. avtoritarnega korporativizma (klasična primera sta Italija za časa Mussolinija in Španija za časa Franka). Prepričan pa je (ibidem), da omenjena Lukšičeva trditev ne velja za t. i. družbeni ali liberalni korporativizem oz. moderni neokorporativizem. Le-ta je po njegovem mnenju (Krt, 1992: 116) popolnoma združljiv z liberalnim konceptom in pluralizmom. Pojma, kot sta liberalni korporativizem ali korporativni pluralizem, sta povsem teoretsko utemeljena in sta se v literaturo o tej problematiki globoko zasidrala. V tem smislu neokorporativistični aranžmaji ne morejo - niti nimajo te ambicije - izpodrinuti parlamenta in strankarsko organiziranega načela političnega posredovanja. Pojmovati jih je treba kot intermediarne oblike »refleksivne« systemske integracije oz. koordinacije interesov med različnimi akterji in podsistemi v moderni, visoko kompleksni družbi (Krt, 1992: 116).

Pluralizem in neokorporativizem sta si kot dva načina kontekstualnega usmerjanja med seboj v marsičem nasprotna, nikakor pa se ne izključujeta, čeprav nekateri (npr. Lukšič, 1994) poudarjajo njuno doktrinarno različnost. Več neokorporativizma ne pomeni manj pluralizma in nasprotno. Prej bi lahko rekli, da se obe obliki medsebojno dopolnjujeta, saj njuna kombinacija omogoča političnemu podsistemu precej boljše zmožnosti opazovanja njegovega okolja in učinkovitejše posege v okolju kot pa uporaba izključno ene oblike kontekstualnega usmerjanja (Makarovič 1996: 130). Podobno Martin (v Adam 1994a: 156) ugotavlja, »*da obstaja večja podobnost med pluralizmom in liberalnim korporativizmom kot med liberalnim korporativizmom in starim korporativizmom. Zato tudi razvija idejo kontinuuma, kjer je na enem polu korporativizem, na drugem parlamentarizem, v sredini pa pluralizem*«.

Cawson (v Lukšič 1994: 81) povzame, ko pravi, da politični sistem, ki ustreza razviti kapitalistični ekonomiji, vsebuje tako korporativni kot tudi pluralistični sektor interesnega predstavništva. Meni tudi, da bo *»pluralistično tekmovanje med neinkorporativnimi interesi lahko še naprej obstajalo v razpoki korporativne države in individualno predstavništvo prek parlamenta lahko še naprej koeksistira z naraščajočo formalizacijo funkcionalnega predstavništva«* (Cawson v Lukšič 1994: 81).

Temeljni spor med pluralizmom in (neo)korporativizmom je nastal zaradi nezmožnosti samorefleksije tako enega kot drugega. Ta nezmožnost pa izhaja iz pomanjkanja sprevida, da pluralizem poganja metafora trga, korporativizem pa metafora telesa. Pluralizem sicer odkriva svoje povezave s trgom, vendar trg umika v svet idealov, ne more pa ga dojeti kot svoj lastni princip. Trg je za pluralizem samo analogija, nekaj zunanjega, na kar se pluralizem projicira, pozablja pa, da je to bistvo njegovega samorazumevanja in s tem tudi bistvo njegovega obstoja. Šele Cawson (v Lukšič 1994: 15) je zaslutil moč naboja in priložnost za korporativizem, ker ravno korporativizem poudarja nacionalni interes in izraža holistično družbeno teorijo, v kateri morajo interesi družbe kot celote preseči ozke sektorske interese, in s tem diktira poseben policy pristop (Lukšič 1994: 13-15).

Korporativizem postavlja v ospredje delovanje celote, gradi na predstavnstvu funkcionalnih interesov neke celote in usklajevanju med njimi. In ravno na tej točki nasprotuje načelom liberalne demokracije, ki gradi na večinskem načelu en človek, en glas. Politične stranke igrajo v korporativizmu relativno pomembno vlogo, toda le ko predstavljajo enotne stranke neke skupnosti, pa naj bo to verska, etnična, poklicna ali razredna, sicer pa so v korporativizmu na prvem mestu interesne skupine, ki združujejo posamezne funkcionalne dele družbe; in sicer združenja delodajalcev, sindikati, poklicna združenja, zbornice, in to praviloma z obveznim članstvom. Korporativizem je doktrina, ki v nasprotju z demokracijo ne temelji na formi, temveč na vsebini. Forma se vedno definira šele na podlagi vsebine in se z njo, z interesom celotne skupnosti, tudi legitimira (Lukšič 1994a: 478- 479). Lukšič tako meni, da se *»delegitimizacija sistema ne začne šele z vdorom korporativizma, temveč je vdor korporativizma že odgovor na delegitimacijo sistema. Parlamentarno strankarski sistem se ni uspel več legitimirati na samosvoj način, s čimer se je ustvarila potreba po legitimiranju na način vsebine, kar so učinkovito opravile razne forme korporativizma«* (Lukšič, 1994: 99).

Usklajevanje med družbenimi podsistemi oziroma njihovo vzajemno kontekstualno usmerjanje ne poteka nujno samo prek neokorporativističnih mehanizmov. Kot nasprotje (neo)korporativizmu se praviloma postavlja pluralizem. Vendar razmerja med njima ne smemo razumeti kot medsebojno izključevanje v dihotomnem smislu, temveč bolj kot kontinuum.

Skoraj vse moderne družbe kombinirajo oba mehanizma kontekstualnega usmerjanja, le poudarki so različni (Makarovič 1996: 129).

V primeru pluralističnega usklajevanja med ekonomijo, politiko in asociacijami vplivajo slednje na politiko brez vnaprej določenih mehanizmov izbire med asociacijami, ki bodo v sprejemanju političnih ukrepov upoštevane, in tistimi, ki ne bodo. Različne asociacije tako po načelu relativno svobodnega dostopa do politike vplivajo nanjo (Makarovič 1996: 129). Politično odločanje v vsakem primeru zahteva določeno redukcijo kompleksnosti. Da bi se izognili preobremenitvi s kompleksnostjo svojih okolij, politični podsistem nikoli ne sprejme vseh impulzov, ki prihajajo do njega iz okolja, temveč izbira le tiste, ki jih glede na lastna notranja načela zaznava kot najbolj relevantne. Pluralizem asociacij vsekakor pomeni pluralnost in praktično neomejeno svobodo poskusov vplivanja na politični podsistem, ne pomeni pa, da bodo vse zahteve vseh asociacij enako upoštevane. Selekcija med tistim, kar se sprejme kot relevantno, in tistim, česar se ne sprejme, ostane v vsakem primeru vedno znova političnemu podsistemu in ga dodatno obremenjuje. Poleg te izbire sta dodatni obremenitvi zanj tudi, da je potrebno protislovne zahteve različnih asociacij usklajevati v okviru samega političnega podsistema in da ostaja odgovornost za izvajanje odločitev izključno političnemu podsistemu (Makarovič 1996: 129).

Makarovič (1996: 129) izpostavi, da so neokorporativistični mehanizmi kontekstualnega usmerjanja drugačni od pluralističnih predvsem v naslednjih točkah:

- Vnaprej je opredeljen, zahteve katerih asociacij pridejo v poštev in katerih ne, kar pomeni, da so asociacije, ki lahko s svojim vplivom opravljajo posredniško vlogo med ekonomijo in politiko, določene vnaprej, medtem ko so ostale asociacije iz tega mehanizma izključene.
- Protislovne zahteve se ne usklajujejo v okviru političnega podsistema, temveč na posredniški (pogajalski) stopnji, ki deluje kot vmesni podsistem med ekonomijo, asociacijami in politiko.
- Odgovornost za izvajanje dogovorjenih odločitev se deli med politični sistem in ustrezne asociacije.
- Usklajevanje je razmeroma stalno, saj je nekaterim asociacijam nenehno zagotovljen dostop do političnega podsistema. Mehanizmi, ki ne temeljijo na neokorporativizmu, temveč na pluralizmu, ne jamčijo nobeni asociaciji stalnega in rednega vpliva na politiko.

Makarovič (1996: 129-130) sodi, da prve tri značilnosti vodijo v določeno razbremenitev političnega podsistema. Vnaprejšnja opredelitev monopolov nad zastopstvom določenih interesov zmanjša kompleksnost okolja, s katerim se politični podsistem sooča. Tudi reševanje konfliktov med nasprotujočimi si zahtevami v korporativizmu ne poteka več v samem

političnem podsistemu, temveč se prenese na usklajevalni podsistem. »V postsocialistični modernizaciji, ki obremenjuje politični podsistem s številnimi nalogami v strukturalnih spremembah družbe, so takšne razbremenitve še posebej dobrodošle«, zaključí Makarovič (1996: 120).

Podobno ugotovi tudi Lukšič (1994: 97-98), ko pravi, da naj bi bil pluralistični sistem po definiciji samouravnavajoč in samolegitimirajoč. Ravno zato lahko, po prepričanju pluralističnih teoretikov, kriza legitimnosti pride le od zunaj. Povzroči jo lahko intervencija tistih, ki zavračajo igro po etabliranih pravilih (Lukšič 1994: 97). Moderna politična znanost pa je razvila drugačno razlago krize legitimnosti, katere vzrok vidi v delovanju pluralnega sistema. Preveč dobro organiziranih interesov lahko povzroči preobremenjenost državne oblasti. Nezadovoljeni interesi so primorani uporabljati vse bolj nekonvencionalno obnašanje, da se uveljavijo, to pa vodi v le še večjo preobremenjenost sistema.

Pluralisti enačijo politično stabilnost z zmernimi, široko razpršenimi in šibko strukturiranimi političnimi strankami, ter s prostovoljnimi, številnimi, prekrivajočimi se in avtonomnimi interesnimi združenji. Teza o stabilnosti v pluralizmu je torej zgrajena na domnevi, da obstaja prekrivajoče se članstvo v različnih organizacijah, kar posledično ustvarja raznovrstne pritiske na posameznike, organizacije in vlado, tako da se njihova politična kultura oblikuje zmerno in tolerantno (Lukšič 1994: 84). Ljiphart pa, ko razvija teze neokorporativizma, trdi, da se dejanska stabilnost političnega sistema doseže samo s sodelovanjem vlade, delodajalcev in delavcev (Ljiphart v Lukšič, 1994: 84).

V srednjeevropskem političnem prostoru imamo po mnenju Vehovarja (1994: 50) opraviti s tremi političnimi tendencami - z buržoazno-liberalno, populistično in socialnodemokratsko-korporativistično. Nobene od teh tendenc - v obliki, ki jo dobivajo v postsocialističnih družbah in njim pripadajočih volilnih sistemih - ni mogoče opredeliti na podlagi ekonomskih interesov ali političnih doktrin, pač pa jih lahko v prvi vrsti opredelimo na podlagi kulturno-vrednotnih usmeritev. Moderni politični konflikti namreč v veliki meri temeljijo na političnem opredeljevanju posameznikov, ki je usklajeno z njihovo vlogo v produkcijskem procesu in šele nato na opredeljevanju, ki je stvar identitete oz. različnih kulturnih vzorcev. Dodaten problem teh družb je v mešanju vseh treh političnih tendenc. Temeljne zahteve, ki jih pred elite teh družb postavljajo zahodne vlade, so zahteve po ekonomskih in političnih reformah. Zato se vse politične struje teh družb strinjajo z določeno obliko ekonomskih in političnih reform, ne glede na svoja doktrinarna načela. Prav tako pa politične elite teh družb ne morejo mimo zahtev ljudi, ki so pogosto v nasprotju z načeli liberalne demokracije in ovirajo razvoj prostega trga. Po tej teoriji je vzrok nastale doktrinarne zmede v šibkih osnovah za politično ekonomsko modernizacijo postsocialističnih družb, ki jih lahko predstavljajo samo razmeroma razvite

institucije civilne družbe. Dodaten problem je v odsotnosti izkušnje s političnim in posledično zelo nizka stopnja politične kulture in razumevanja političnih dogajanj ter delovanja političnega sistema v celoti (Vehovar 1994: 50).

»Pluralizem in korporativizem predstavljata dva pola meščanske družbe, dva pola blagovne forme: menjalnost in uporabnost. Uporabnost je zadobila svojo politično doktrinarno satisfakcijo v korporativizmu, menjalnost pa v pluralizmu« (Lukšič 1994: 17). »Politični sistem, ki ustreza razviti kapitalistični ekonomiji, vsebuje korporativni sektor in pluralistični sektor interesnega predstavništva. Rast prvega na račun drugega je možno videti kot pot v zmrčitev liberalne demokracije. Ali bo ta mrk pripeljal v redistributivni ali v konzervativni korporativizem je v veliki meri odvisno od politične strategije delavskega gibanja. Pluralistično tekmovanje med neinkorporiranimi interesi bo lahko še naprej obstajalo v razpoki korporativne države in individualno predstavništvo prek parlamenta lahko še naprej koeksistira z naraščajočo formalizacijo funkcionalnega predstavništva« (Lukšič 1994: 81).

“There has been a rupture: the illusion that financial globalization would have brought us happiness, the illusion that there would have been democracy. But truly, it was the last gear of state terror that broke on that day. Those who dominate have means to spread the idea to the entire population that their way of life is the only one possible.” (The Fourth World War, 2003)

7. SOCIALNO PARTNERSTVO OZ. SOCIALNI DIALOG

Pojma socialno partnerstvo in socialni dialog skozi magistrsko nalogo enačim oz. se držim teze, da se razmere socialnega partnerstva (socialno partnerstvo) urejajo preko vseh oblik dialoga socialnih partnerjev (socialni dialog). Pod termin socialno partnerstvo pa prištevam vsakršno dogovarjanje med socialnimi partnerji in se torej držim teze, da gre le za stvar nivoja. Tako menim, da v socialno partnerstvo lahko prištevamo kolektivna pogajanja na vseh ravneh, pogajanja znotraj ekonomsko-socialnega sveta, v najširšem smislu tudi sodelovanje delavcev pri upravljanju podjetij in na primer celo razmerja, ki se ustvarjajo znotraj Državnega sveta Republike Slovenije.

ZGODOVINSKA UMESTITEV, NASTANEK IN EVOLUCIJA SOCIALNEGA PARTNERSTVA

Tradicionalna shema odnosov med socialnimi partnerji se je začela v razvitih državah spreminjati v drugi polovici 19. stoletja, ko so se delavci učinkovito organizirali v sindikate. Sindikati so se upirali kapitalistom. Pri tem so uporabljali bistveno orožje, ki ga delavci imajo - svojo delovno silo. S stavkami so odtegovali delovno silo kapitalu in mu tako povzročali škodo. V ta proces uravnavanja odnosov med delom in kapitalom pa je posegla tudi država, ki je skušala uresničevati neko vrsto socialne pravičnosti (Kavčič 1996: 75).

Zaradi različnih zgodovinskih, ekonomskih, socioloških in političnih razlogov so se v tistem času torej oblikovale naravne interesne skupine, ki predstavljajo in varujejo interese svojih članov. Na strani delojemalcev so to sindikati, na strani delodajalcev združenja delodajalcev in zbornice, državo pa navadno predstavlja vlada (Potočnik 1995: 2).

Uspešnost podjetja je tista točka, ki se je pokazala kot ključna kategorija možnega skupnega interesa dela in kapitala, saj od boljšega rezultata podjetja obe strani lahko dobita več. Kavčič (1996: 75) pravi, da je odnos med delom in kapitalom dvojen. »Na eni strani je konflikt (višja cena dela zmanjšuje dobiček in obratno), na drugi strani pa obstaja tudi skupen interes dela in kapitala, to je večja uspešnost podjetja. Ta odnos je tudi dejanska podlaga sodelovanja med delom in kapitalom, temelji pa na tem, da je ob večjem rezultatu, ki ga doseže skupno delovanje dela in kapitala, mogoče v večji meri zadovoljevati tako interes delodajalcev (večji dobiček) kot interes delojemalcev (boljše plače)« (Kavčič 1996: 75).

Kavčič (1996: 75) sklene, da je »skupen interes med delom in kapitalom mogoče graditi le na podlagi takšnih pravil igre, da na povečanem rezultatu podjetja pravično participirata oba. Pravično v tem primeru pomeni v vnaprej dogovorjenem razmerju«. V urejanje odnosa med delom in kapitalom se je kot posrednik vključila tudi moderna država, ki ima politični interes za splošno blaginjo vseh državljanov.

Prvotna oblika socialnega partnerstva so bila kolektivna pogajanja na ravni posameznega podjetja ali celo na ravni posameznih poklicev, toda v tem primeru omejena na relativno majhna področja. Prve takšne kolektivne pogodbe izvirajo iz druge polovice 19. stoletja in so se najprej začele sklepati v Avstriji, Švici in Nemčiji. Tudi v Sloveniji so se industrijski odnosi začeli razvijati relativno zgodaj po začetku procesa industrializacije. To se kaže predvsem v razvoju sindikalnega gibanja, ki je imel v nasprotju s sindikalizmom v ostalih državah nekdanje Jugoslavije precej pestro zgodovino (Kavčič 1996: 75).

Kolektivna pogajanja so v razvitih kapitalističnih družbah torej že relativno dolgo oblika za reševanje konflikta med delom in kapitalom. »Njihova temeljna logika je, da se delodajalci in delojemalci sami dogovorijo o tem, koliko bo katera stran udeležena v rezultatu, ki ga skupno proizvedeta delo in kapital« (Kavčič 1996: 75).

V Franciji se je v letu 1925 že pojavila tudi zamisel o širšem socialnem partnerstvu, v katerem naj sodeluje tudi država. Po drugi svetovni vojni pa se je ta ideja tripartizma močno razmahnila. Tristrano socialno partnerstvo je postalo v vrsti držav nujna sestavina in odraz demokracije, tržnega gospodarstva in moderne družbe blagostanja. Udeleženci socialnega partnerstva, ki po naravi stvari izhajajo z nasprotnih strani, so prišli do spoznanja o medsebojni soodvisnosti pri doseganju gospodarske rasti, zaposlenosti in splošnega blagostanja družbe kot njihovih skupnih ciljev. Ti odnosi morajo temeljiti na medsebojnem zaupanju, volji ter sposobnosti za kompromise (Bohinc 2000a: 22).

Ideja socialnega partnerstva ni nova, izhaja pa pretežno iz idej socialne demokracije. Zato ni naključje, da so se prve oblike socialnega partnerstva razvile v Nemčiji v času Weimarske republike in v Franciji sredi dvajsetih let prejšnjega stoletja. Do začetka devetdesetih let dvajsetega stoletja se je socialno partnerstvo razvijalo predvsem v razvitih državah zahodne Evrope, po tem času pa so se njegove ideje preselile in (uspešno) naselile tudi v države urednje in vzhodne Evrope (Miklič 1995: 1).

Lukšič (1994: 187-189) skozi preučevanje avstrijskega socialnega partnerstva odpira še perspektivo politične doktrine k razumevanju socialnega partnerstva, ko trdi, da se je »socialno partnerstvo vzpostavilo, kot alternativa razrednemu boju in neomejenemu tržnemu

tekmovanju«. Nasprotujoča si razreda naj bi se med seboj pomirila, ko sta, skozi socialni dialog, pričela sodelovati v politikah, katerih cilj je bil blagor celotne družbe.

V zadnjih letih tudi Mednarodna organizacija dela posveča razvoju socialnega partnerstva veliko pozornosti. To ni naključje, saj je edina mednarodna organizacija, v kateri so organi sestavljeni tripartitno - iz predstavnikov vlad, delodajalskih organizacij in sindikatov držav članic.

DEFINIRANJE KONCEPTA IN TEORETIČNA UMEMSTITEV

Socialno partnerstvo pomeni vsakovrstno organizirano sodelovanje med socialnimi partnerji in državo. Socialni partnerji so predstavniki interesnih skupin dela (delojemalci - sindikati) ter kapitala (delodajalci - gospodarske zbornice in/ali razna združenja delodajalcev), vlogo tretjega političnega predstavnika v socialnem partnerstvu pa igra država (vlada). Razmerja socialnega partnerstva se vzpostavljajo na različnih ravneh, največkrat pa o njih govorimo na državni ravni. V tem primeru se s pomočjo socialnega sporazuma med delodajalci, delojemalci in vlado urejajo temeljna ekonomsko-socialna vprašanja. V razmerja socialnega partnerstva pa uvrščamo tudi bipartitna pogajanja. Ta potekajo le med delodajalci in delojemalci. Na državni ravni se ta razmerja največkrat urejajo v posebnem, v različnih državah različno imenovanem, tripartitnem posvetovalnem telesu. V splošni rabi se tak organ imenuje ekonomsko-socialni svet. Odločitve, ki jih socialni partnerji v njem sprejmejo, so zavezujoče in morajo biti dosežene s konsenzom.

Ravni urejanja socialno-ekonomskih vprašanj podobno prepozna Potočnik (1995: 817):

- raven države, kjer se rešujejo vsa najpomembnejša vprašanja (socialni sporazum (v ESS), splošna kolektivna pogodba, dogovor o politiki plač),
- raven dejavnosti in panoge (kolektivne pogodbe),
- raven posameznega gospodarskega subjekta (podjetniške kolektivne pogodbe).

Ob tem pa opozarja (Potočnik 1995: 3), da se ključna ekonomsko-socialna vprašanja urejajo na ravni države. Dostikrat je v aktih, sprejetih na tej ravni, izrecno določeno, kaj se bo uredilo avtonomno na ravni panoge ali podjetja. Če to ni vnaprej predvideno, seveda obstaja za avtonomno urejanje prazen prostor, ki še ni izpolnjen z akti državne ravni (Potočnik 1995: 3).

Vsem socialnim partnerjem je poleg zagovarjanja lastnih interesov skupno, da je deklariran cilj vseh doseganje socialnega miru. Cena, ki so jo pripravljene plačati za to, pa je, da se vsakdo izmed njih odpove delu svojih zahtev v zameno za skupno dobro oz. v zameno za uresničitev nekega (splošnega) cilja, ki je v interesu vseh.

Bohinc (2000a: 23) socialni dialog definira kot *»organizirano izmenjavo stališč med socialnimi partnerji, ki privedejo tudi do zanje obveznih dogovorov o odprtih vprašanjih gospodarskega in socialnega razvoja države«*. *»Socialni dialog je torej razgovor med predstavniki različnih socialnih skupin, od katerih je ena tudi država, vendar na prirejeni, enakopravni ravni, ki lahko privede do obvezujočih družbenih pogodb, kjer se država ne pojavlja v vlogi pooblaščenega regulatorja, ampak kot enakopraven partner neoblastnim družbenim skupinam«* (Bohinc 2000a: 23). Iz te definicije Bohinc (2000a: 24) nadalje izpelje in definira še socialno partnerstvo. Zanj pravi, da nastaja skozi socialni dialog, ter da *»postopno nadomešča vlogo države kot nosilca monopola oblasti in jo spreminja v vlogo partnerja, s čimer se razmerja nadrejenosti spreminjajo v razmera prirejenosti«* (ibidem). Socialno partnerstvo je lahko stalno ali občasno oz. vseobsežno ali področno, institucije socialnega partnerstva pa se izgrajujejo bodisi na narodnogospodarski ravni (npr. ekonomsko-socialni svet) ali pa na ravni podjetja (npr. sodelovanje delavcev pri upravljanju).

Tudi Miklič (v Vodovnik 1998: 24) socialni dialog definira kot usklajevanje interesov različnih nosilcev interesov na socialno-ekonomskem področju. Pravi (Miklič v Vodovnik 1998: 24), da gre praviloma za organizirane skupine, za katere je značilna prostovoljnost organiziranja, prostovoljnost včlanjevanja in svoboda delovanja. Kot tipična predstavnika vidi sindikate in organizacije delodajalcev, seveda pa poudari, da lahko v socialnem dialogu sodelujejo še druge organizirane skupine, kot so na primer različna združenja upokojencev, kmetov in podobno (ibidem). Kadar gre za državno ali regionalno raven, pa praviloma v socialnem dialogu sodeluje tudi vlada ali lokalne samoupravne skupnosti.

Socialno partnerstvo pomeni *»stalen proces dogovarjanja, usklajevanja in sprejemanja stališč med različnimi interesnimi skupinami pri premagovanju socialno-ekonomskih problemov«* (Potočnik 1995: 1). Kot stalen proces dogovarjanja, usklajevanja in sprejemanja stališč med različnimi interesnimi skupinami na področju premagovanja socialno-ekonomskih problemov se je socialno partnerstvo dodobra uveljavilo tudi v Sloveniji (Potočnik 1995: 8).

Stanojević (2001: 8) ekonomsko-socialni dialog vidi kot *»organizirano izmenjavo stališč med socialnimi partnerji, s pomočjo katere prihaja do obveznih dogovorov o odprtih vprašanjih gospodarskega in socialnega razvoja države«*. Tudi po Mikličevem mnenju (v Vodovnik 1998: 24) pod pojmom socialni dialog razumemo usklajevanje interesov na socialno-ekonomskem področju med vlado, ki predstavlja državo, organizacijami delodajalcev in organizacijami delojemalcev - sindikati.

Kavčič (1996: 75) socialno partnerstvo podobno kot ostali definira kot pojem, ki *»se nanaša na urejanje odnosov med delojemalci in delodajalci ob udeležbi tretjega dejavnika, to je*

države«. Pri tem gre še dlje, ko vidi (Kavčič 1996: 75) odnos med delojemalci in delodajalci kot eno ključnih vprašanj sodobnega sveta.

Predmet socialnega dialoga so praviloma:

- pravice, obveznosti in odgovornosti delodajalcev in delavcev,
- plače in plačna politika,
- zaposlovanje,
- vse vrste socialnih zavarovanj,
- socialna varnost,
- varnost zaposlenih in podobno (Miklič v Vodovnik 1998a: 24).

Socialno partnerstvo je najbolj demokratičen način usklajevanja interesov delavcev in delodajalcev. Usklajevanje interesov sindikatov z interesi delodajalcev in države je ena temeljnih nalog, je vsebina partnerstva in način njegovega uresničevanja. Zato je nujno na vseh ravneh družbene organiziranosti uveljaviti socialni dialog in socialno partnerstvo kot način urejanja socialno-ekonomskega položaja in pravic delavcev (Dekleva in drugi 2000: 29). V kolikor je socialni dialog učinkovit, lahko predstavlja način razreševanja različne, predvsem gospodarske in socialne problematike na različnih ravneh. Moč ga je vzpostaviti vse od ravni obrata, podjetja, posameznih poklicev in dejavnosti, pa vse do nacionalnega gospodarstva, celo do mednarodne ravni.

Podobno ko Dekleva, tudi Bohinc (2000: 59) vidi socialni dialog kot naravni element sistema družbenih odnosov v demokratičnih družbah z razvitim tržnim gospodarstvom. Kot tak po njegovem mnenju (ibidem) predstavlja pomembno dobrino za vsako sodobno družbo, saj je z razvojnega vidika v Evropi rezultat postopnega prehoda konfliktnih odnosov med nasprotujočimi si interesi v proces sodelovanja in skupnega uveljavljanja temeljnih skupnih interesov.

Parlamentarna demokracija moderne socialne države in liberalna doktrina, na kateri sloni, se v procesu družbenega odločanja dopolnjujeta s socialnim partnerstvom različnih skupin civilne družbe, le-to pa lahko umeščamo v sfero korporativističnih vzorcev urejanja družbenih razmerij.

Socialno partnerstvo v gospodarstvu že dolgo ni več konfliktno reševanje industrijskih razmerij, ampak ustvarjalno sodelovanje v širšem ekonomsko-socialnem dialogu (Ekonomsko-socialni svet 1994-2004, neobjavljeno gradivo). V tej luči Vodovnik (1998a: 23) ocenjuje, da je »socialni dialog, katerega predmet je opredelitev dimenzij socialne države, po svoji naravi vezan na

značilnosti konkretne države, ki jo opredeljujemo kot socialna država in je po svoji naravi nujno korporativistična«.

SOCIALNO PARTNERSTVO V SLOVENIJI

Ustava opredeljuje Republiko Slovenijo kot pravno in socialno državo. Eden od pogojev za delovanje socialne države pa je nedvomno ravno socialno partnerstvo, kot označujemo razmerje med socialnimi partnerji - delodajalci, ki zastopajo kapital, sindikati, ki zastopajo delo in vlado, ki zastopa državo (Miklič 1995: 1).

Obveznosti do socialnega partnerstva v Republiki Sloveniji torej izvirajo že iz ustavnih določil, ki Slovenijo označujejo kot pravno in socialno državo (2. člen), določil, ki nalagajo državi dolžnost, da ustvarja možnosti za zaposlovanje in delo državljanov ter zagotavlja varstvo teh dobrin (66. člen), določil, ki glede načina pridobivanja lastnine in njenega uživanja zahtevajo, da se pri tem upošteva tudi socialna funkcija lastnine (67. člen), in določil, ki zahtevajo, da se gospodarska pobuda ne sme izvajati v nasprotju z javno koristjo (74. člen). Osrednje ustavne norme, ki so neposredni temelj razvijanja socialnega dialoga, pa so norme o sodelovanju zaposlenih pri odločanju (75. člen), norme o sindikalni svobodi (76. člen) ter določila o pravici zaposlenih do stavke (77. člen) (Vodovnik 1999: 1 in Ustava Republike Slovenije, Ur. l. RS št. 33/91, 42/97).

Najvišja raven socialnega dialoga v Sloveniji je formalno pravzaprav uveljavljena že v Državnem svetu RS, ki ga sestavljajo predstavniki socialnih, ekonomskih, strokovnih in lokalnih interesov. Med temi so štirje predstavniki zbornic in štirje predstavniki sindikatov (Dekleva in drugi 2000: 29).

V Sloveniji so ideje o socialnem partnerstvu vzkliknile hkrati s spremembami v gospodarskem in političnem sistemu. V času družbene lastnine in socialističnega samoupravljanja bi seveda zelo težko govorili o kakršnem koli socialnem partnerstvu, obstajajo pa tudi mnenja, da bi lahko tudi ta sistem definirali kot neko obliko ekonomske in socialne demokracije (Miklič 1995: 1). Vsekakor so se z redefinicijo gospodarske politike v začetku devetdesetih let pričeli tudi pri nas ustvarjati pogoji za razvoj socialnega partnerstva zahodnega tipa. Vse pogosteje se je pojavljala ideja, da bi se nova družbena razmerja urejala s pomočjo socialnega dialoga med novo nastalimi subjekti oz. bodočimi socialnimi partnerji. Največja težava pa je bila, da partnerji še niso imeli zgrajene potrebne identitete, na kateri bi lahko gradili konstruktiven dialog (Lukšič 1994a: 16).

V Sloveniji se je socialno partnerstvo začelo razvijati v letu 1990, ko je skupina ekonomskih strokovnjakov dala pobudo za sklenitev socialnega sporazuma, s katerim naj bi se opredelile glavne politike na evropsko-socialnem področju, kar naj bi zagotovilo uravnotežen prenos bremen na prehodu v ekonomsko-socialno državo (Miklič v Vodovnik 1998: 25). Pogajanja so, z daljšimi ali krajšimi prekinitvami, tekla več let in so rezultirala v sklenjenem dogovoru o politiki plač za leto 1994. Ta dogovor je bil sicer zamišljen kot separat socialnega sporazuma, ki pa potem ni bil sklenjen (Miklič v Vodovnik 1995: 25). H krepitvi socialnega dialoga je nedvomno pomembno prispevala ustanovitev ekonomsko-socialnega sveta, ki od ustanovitve leta 1994 deluje kot najvišji organ socialnega partnerstva v Sloveniji (Ekonomsko-socialni svet 1994-2004, neobjavljeno gradivo).

Kot začetke socialnega dialoga pri nas lahko opredelimo tudi sklepanje splošnih panožnih in podjetniških kolektivnih pogodb (Miklič v Vodovnik 1998: 24). Tudi institucionalna zasnova socialnega partnerstva se je začela graditi že leta 1990, ko je bil v okviru Ministrstva za delo ustanovljen Svet za zaposlovanje, v katerem so bili zastopani predstavniki ministrstva, zbornice in sindikatov (Lukšič 1994a: 17). Vsekakor pa je šele uvedba pluralističnih družbenih odnosov ob jasni razmejitvi lastnine omogočila in spodbudila socialno partnerstvo, kakršnega poznajo v razvitih zahodnih družbah.

V Sloveniji se je uveljavil in se izvaja tripartitni in bipartitni socialni dialog. Tripartitni se izvaja v okviru ekonomsko-socialnega sveta. Delodajalce in njihove interese zastopajo Gospodarska zbornica Slovenije, Obrtna zbornica Slovenije, Združenje delodajalcev Slovenije in Združenje delodajalcev obrtnih dejavnosti Slovenije; delojemalce pa sindikati, ki so na državni ravni organizirani po dejavnostih in praviloma združenji v sindikalne centrale. Država je kot partner vključena v socialni dialog, hkrati pa pripravlja posodobitev pravne ureditve individualnih in kolektivnih delovnih razmerij (Dekleva in drugi 2000: 3).

Poleg obeh klasičnih oblik socialnega partnerstva (bipartizem in tripartizem) je v Sloveniji razvit še dodaten inštitut socialnega partnerstva - sodelovanje delavcev pri upravljanju. S sprejemom Zakona o sodelovanju delavcev pri upravljanju je bil torej po nemškem modelu uveden model delavske participacije, ki omogoča, da lahko delavci pravice v zvezi s sodelovanjem pri upravljanju uresničujejo kot posamezniki, kolektivno - preko sveta delavcev, preko zbora delavcev ali preko predstavnikov delavcev v organih družbe.

Tako kot v večini drugih držav so tudi v Sloveniji plače delavcev še vedno najpomembnejši predmet dogovarjanja med socialnimi partnerji. Preostala vsebina pogajanj pa so tudi vprašanja delovnega časa, enakih možnosti zaposlovanja za moške in ženske, varnosti zaposlitve, usposabljanja zaposlenih za nove izzive svetovnega trga ipd. Pravne podlage

urejanja plač v Sloveniji so kolektivne pogodbe in zakoni. Kljub temu pa se je v zadnjih letih utrdil tudi način dogovarjanja med socialnimi partnerji na nacionalni ravni.

Ureditev socialnega partnerstva v javnem in zasebnem sektorju se precej razlikuje. Bistvena je različna vloga Vlade RS, zlasti v dejavnostih javnega sektorja. Enkrat deluje kot delodajalec in neposredno odloča o plačni politiki s sklepanjem kolektivnih pogodb, predlaganjem zakonov in sprejemom drugih aktov, ki urejajo plače, drugič pa deluje kot tretji enakopravni partner v socialnem dialogu.

»Socialno partnerstvo v Sloveniji je sorazmerno mlado in še ni razvito do stopnje, kot jo poznajo v razvitejših zahodnih državah. Zato se še marsikje srečujemo s težavami, se učimo in iščemo optimalne rešitve, tudi s pomočjo mednarodne skupnosti. Velja pa ugotovitev, da je formalno-pravna podlaga za izvajanje načela socialnega partnerstva urejena in jo bo treba, glede na razvoj, le dograjevati« (Dekleva in drugi 2000: 64).

Glavna značilnost slovenskega socialnega dialoga v zadnjih nekaj letih pa je tudi ta, da se je leta, ko je šlo za najbolj esencialna vprašanja, pogosto odvijal zgolj na formalni ravni. Prevečkrat je država prekinila usklajevanje z ugotovitvijo, da je trajalo predolgo in da je dolžna v skladu s svojo odgovornostjo za položaj v Sloveniji sprejeti ustrezne odločitve (Miklič v Vodovnik 1998: 26).

Ker socialno partnerstvo v Sloveniji obstaja šele od osamosvojitve dalje, se na več točkah ne moremo primerjati z razvitimi evropskimi državami (Potočnik 1996: 3):

- prava tradicija socialnega partnerstva še ni razvita,
- stopnja kulture dialoga je nizka,
- sporna je reprezentativnost partnerjev,
- pravo še nima ustrezne veljave pri pripravi in sprejemanju dokumentov oz. stališč,
- delodajalci in delojemalci so formalno izključeni iz zakonodajnih postopkov.

Ali kot pravi Potočnik (ibidem), *»pot iz začetnega sodelovanja v pravo socialno partnerstvo bo očitno še dolga«.*

Po mnenju Potočnika (1996: 3) se uspešnost socialnega sporazumevanja izraža v stopnji socialnega miru. Enotno mnenje tujih strokovnjakov je, da Slovenija na področju socialnega sporazumevanja dosega zavidljive rezultate, kar postane še posebej pomembno ob dejstvu, da je Slovenija vse od osamosvojitve (ugotovitev pa ob nekaterih izjemah velja tudi za obdobje mandata vlade, preučevane v tej magistrski nalogi) uspevala vzdrževati visoko stopnjo socialnega miru.

BIPARTITNI DIALOG

Stanojević (1996: 85) kolektivna pogajanja definira kot *»proces, v katerem so sindikati (ali kakšna druga oblika kolektivnega predstavljanja delojemalcev) in delodajalec (ali združenje delodajalcev) osredotočeni na doseganje sporazuma o plačah, delovnem času in drugih pogojih zaposlovanja in dela«*. Uspešno zaključena kolektivna pogajanja se materializirajo v kolektivni pogodbi, ki ima praviloma formalizirano pisno obliko, lahko pa je tudi bolj neformalne narave. Po sklenitvi kolektivne pogodbe prevzamejo njeni podpisniki tudi določene odgovornosti v zvezi z njeno implementacijo, kar *»značilno zvišuje stopnjo regulativnega učinka kolektivne pogodbe, nasploh pa ugodno vpliva na industrijske odnose, saj omejuje stopnjo negotovosti v interakcijah delodajalcev in delojemalcev«* (Stanojević 1996: 85). Rezultat uspešno zaključenega kolektivnega pogajanja je torej sporazum o pogojih, pod katerimi lahko potekajo konkretni nakupi in prodaje delovne sile (Stanojević 1996: 86). Predmet kolektivnih pogajanj je lahko večje ali manjše število različnih vprašanj, med katerimi so praviloma v ospredju plače.

Podobno Bohinc (2000a: 7) kolektivne pogodbe definira kot pravni instrument zasebnega in dogovornega usklajevanja razmerij med delavci in delodajalci, značilen za sodobno Evropo, vendar s častitljivo tradicijo. Temelji na usklajevanju interesov dela in kapitala na narodnogospodarski, panožni, regionalni ter podjetniški ravni. Kolektivne pogodbe urejajo izbrano snov znotraj delovnopravne zakonodaje in v razmerju do zakona lahko določijo le ugodnejše pravice oz. pravne položaje za delavce. Ureditev v kolektivnih pogodbah tako določa minimalne standarde oz. minimalne pravice, kar pomeni, da se v neposrednem zaposlitvenem razmerju posamezno vprašanje za delavca lahko uredi le bolj, nikakor pa ne manj ugodno od kolektivno dogovorjenih minimalnih standardov (Bohinc 2000a: 8).

Kolektivna pogodba se kot način urejanja pravic in obveznosti med delavci in delodajalci uveljavi sredi 19. stoletja. Najprej so na tak način urejali medsebojna razmerja delavci in delodajalci v posameznem podjetju, dobri obojestranski rezultati takšnega sporazumevanja pa so povzročili, da se kolektivne pogodbe, še posebej v obdobjih gospodarske konjunktore, uporabljajo vse širše in vse pogosteje (Novak in drugi 1992: 72). Države so kolektivne pogodbe kot zakonito obliko urejanja pravic in obveznosti med delavci in delodajalci dopuščale, usmerjale in uveljavljale postopoma, šele ko se je pokazalo, da je sporazumevanje in dogovarjanje najboljša možnost za zagotavljanje delovne učinkovitosti, ekonomičnosti in rentabilnosti vseh delovnih procesov (ibidem). Tovrstno dogovarjanje o pravicah in obveznostih med delavci in delodajalci se je še posebej razmahnilo po prvi in tudi po drugi svetovni vojni, kolektivne pogodbe pa so še danes najpomembnejši dejavnik urejanja materialnih pravic delavcev in tudi urejanja vseh drugih pravic delavcev iz delovnega razmerja (Novak in drugi 1992: 72).

Bohinc (2000: 64) meni, da so kolektivne pogodbe oblika socialnega partnerstva kot ustvarjalnega sodelovanja predstavnikov države, kapitala in delavcev, ki ima za cilj usklajevati interese ter poenotiti stališča, ki se nanašajo na tista vprašanja gospodarske, razvojne in socialne politike, ki so v obojestranskem interesu, ne glede na to, da jih vlada ureja enostransko, brez upoštevanja socialnega dialoga. Kolektivna pogodba obvezuje podpisnike ter pravne in fizične osebe, ki jih zastopajo podpisniki. Vsak delodajalec, ki ga obvezuje kolektivna pogodba, mora zagotavljati zaposlenim pravice najmanj v obsegu, ki jih določa kolektivna pogodba, ne glede na to, ali so zaposleni člani sindikatov podpisnikov kolektivne pogodbe ali ne (Bohinc 2000: 78).

Sistem centraliziranih kolektivnih pogajanj, ki implicira obstoj visoko centraliziranih in koncentriranih interesnih organizacij dela in kapitala, je nujna predpostavka korporativizma. Če v terminih korporativne metafore rečemo, da je ekonomski tripartizem glava, potem je sistem centraliziranih kolektivnih pogajanj hrbtenica celotnega neokorporativističnega aranžmaja. Vendar centralizirana kolektivna pogajanja lahko delujejo tudi brez ekonomskega tripartizma. Če v določeni družbi obstajajo centralizirana kolektivna pogajanja brez neokorporativnega tripartitnega zaključka, potem lahko govorimo o ugodnih razmerah za oblikovanje neokorporativizma, ki jih je mogoče interpretirati tudi v terminih šibkega neokorporativizma. Če pa v določeni družbi centraliziranih kolektivnih pogajanj ni, potem tudi neokorporativni aranžma v tej družbi ni možen, vsaj ne v svoji močni, razviti varianti (Stanojević 1994: 82).

Kolektivna pogajanja lahko potekajo na več ravneh - na mikro ravni, območna, panožna ter splošna (makro) pogajanja (Stanojević 1996: 90). Akterji teh pogajanj so praviloma sindikati in delodajalec ali združenja delodajalcev. Predmet kolektivne pogodbe na mikro ravni je lahko cela vrsta vprašanj, ki so značilna le za konkretno podjetje, na višjih ravneh pa so vsebine pogajanj splošnejše, saj le na ta način lahko zajemajo obsežnejšo in kompleksnejšo interesno strukturo, ki jo predstavljajo (Stanojević 1996: 90-91). Stanojević opozori (ibidem), da je »v strukturah nacionalnih kolektivnih pogajanj težišče pogajalskih procesov običajno na eni ravni, ki se združuje z manj intenzivnimi pogajanja na drugih ravneh«.

Prve kolektivne pogodbe so bile na območju današnje Slovenije sklenjene konec prejšnjega stoletja. Na podlagi prakse in izkušenj v tedanji avstro-ogrski monarhiji so nastale nekatere kolektivne pogodbe sindikata s posameznim delodajalcem, pri čemer so prednjačili sindikati grafične stroke. Ta praksa se je nadaljevala tudi v prvi Jugoslaviji, v kateri so že neposredno po prvi svetovni vojni nastali prvi predpisi, ki zadevajo sklepanje in uveljavljanje kolektivnih pogodb. V takrat veljavni zakonodaji je bilo izrecno določeno, da lahko kolektivne pogodbe sklepajo le svobodna združenja delavcev in delodajalcev, prisilnim združenjem pa je bilo

sklepanje kolektivnih pogodb izrecno prepovedano. V obdobju po drugi svetovni vojni je bilo urejanje pravic, obveznosti in odgovornosti delavcev in delodajalcev s kolektivnimi pogodbami odrinjeno na obrobna področja delovnih razmerij med delavci in njihovimi zasebnimi delodajalci, katerih število pa je bilo zanemarljivo. S tem so kolektivne pogodbe postale v urejanju delovnopравниh razmerij povsem nepomembne, kar je veljalo vse do sprejema Zakona o temeljnih pravicah iz delovnega razmerja, ki je v zakonodaji leta 1989/1990 ponovno uveljavil kolektivno pogodbo kot akt urejanja vseh delovnih razmerij (Novak in drugi 1992: 115).

Stanojević (2001: 9) pravi, da je sistem kolektivnih pogajanj pri nas inkluziven. To pomeni, da je praktično celotna delovno aktivna populacija pokrita z določili kolektivnih pogodb. Razlaga te, skorajda totalne inkluzivnosti, pravi Stanojević (ibidem) je v vlogi gospodarske zbornice (ki je imela do leta 2006 obvezno članstvo) v sistemu kolektivnih pogajanj. V Sloveniji so kolektivna pogajanja tudi še zmeraj centralizirana (Stanojević 2001: 9). Struktura kolektivnih pogodb je naslednja: dve splošni kolektivni pogodbi (za gospodarstvo in negospodarstvo), panožne kolektivne pogodbe in podjetniške kolektivne pogodbe. Razen podjetniških vse druge začnejo veljati po registraciji pri Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve, ki običajno registrira od 30 do 40 kolektivnih pogodb letno (Stanojević 2001: 9).

Kot dvostranski avtonomni viri so se v Sloveniji uveljavile kolektivne pogodbe, ki se sklepajo na državni ravni, na ravneh dejavnosti, poklicev in posameznih organizacij. Za vse vrste kolektivnih pogodb je značilno, da ne urejajo le plač, temveč tudi druge delovne razmere zaposlenih. Kolektivne pogodbe, ki urejajo položaj ožjih skupin zaposlenih, navadno urejajo tiste delovne razmere, ki jih ne urejajo pogodbe za širši krog zaposlenih. Ožje kolektivne pogodbe delovne razmere pogosto urejajo podrobneje oziroma ugodneje kot širše. Za kolektivne pogodbe ne velja nikakršna omejitev urejanja delovnih razmer zaposlenih (Dekleva in drugi 2000: 12). V skladu s trenutno veljavnim Zakonom o delovnih razmerjih (predvidoma konec leta 2007 bo sprejet nov ZDR) mora biti kolektivna pogodba pri nas sklenjena za vnaprej določen čas, vendar največ za obdobje petih let. Veljavnost in uporabnost kolektivne pogodbe pa se lahko podaljša, če je pogodbeni stranki ne odpovesta (Novak in drugi 1992: 117).

Na področju javnega sektorja (javnih služb) se je uveljavil podoben sistem kolektivnih pogajanj kot v gospodarstvu. Za pogajanja na strani delodajalca je pooblaščen Vlada Republike Slovenije, ki pa je pri tem objektivno omejena z zakonsko ureditvijo proračuna. V sistemski ureditvi proračuna niso predvidene možnosti različnih izidov kolektivnih pogajanj s sindikati, ki so organizirani v javnem sektorju. Zato se pojavljajo težave pri izpolnjevanju obveznosti, ki jih sprejme vlada, čeprav za njihovo izpolnitev niso zagotovljena potrebna proračunska sredstva (Dekleva in drugi 2000: 12).

Evropska ureditev in praksa kolektivnih pogajanj sta zelo raznoliki tako po udeležencih oz. strankah kolektivnih pogodb ter njihovi reprezentativnosti kot tudi po vsebini in področjih urejanja in po uresničevanju načela prostovoljnosti in razširjene veljavnosti. Slednje se povezuje predvsem z vprašanjem obveznega članstva na delodajalski strani, torej v združenjih delodajalcev in gospodarskih zbornicah (Bohinc 2000a: 6). V državah Evropske unije, z izjemo Avstrije, sklepajo kolektivne pogodbe združenja delodajalcev in delojemalcev s prostovoljnim članstvom. Avstrija pa je oblikovala model socialnega partnerstva, ki temelji na sodelovanju različnih organizacij z obveznim članstvom (Bohinc 2000a: 19). Podoben sistem je do ukinitve obveznega članstva b GZS (leta 2006) poznala tudi Slovenija.

TRIPARTITNI DIALOG

Potočnik (1996: 1) tristrano sodelovanje socialnih partnerjev definira kot *»vse oblike stikov med državo, delodajalci ter delojemalci pri pripravi in izvedbi gospodarsko-socialne politike, da bi dosegli socialni mir«*. Pravi (ibidem), da je poglobljena ideja v zvezi s tem, da se težavni socialno-ekonomski problemi rešujejo z dogovorom prizadetih glavnih dejavnikov v družbi, ne pa enostransko oziroma z izključitvijo posameznih strani. Če gre za različne oblike posvetovanja oziroma sodelovanja, lahko govorimo o socialnem sodelovanju. Najbolj razvito obliko takega sodelovanja, ki obsega tudi sklenitve dogovorov z doseženo visoko stopnjo zaupanja, pa imenujemo socialno partnerstvo (Potočnik 1996: 1).

Tripartitni dialog v Sloveniji je star približno toliko kot država sama. Ekonomske težave, ki so državo pestile po osamosvojitvi, so kmalu privedle vse tri partnerje za skupno pogajalsko mizo. Prvi predlogi za sklenitev socialnega sporazuma oziroma sporazuma o zagotavljanju socialne stabilnosti so bili oblikovani že v jeseni leta 1991, toda soglasje ni bilo doseženo vse do leta 1993. Končno so socialni partnerji 25. aprila 1994 sprejeli dogovor o politiki plač v gospodarstvu za leto 1994, in z aktom, ki nima narave pravnega akta, ustanovili tudi ekonomsko-socialni svet.

»Tripartizem je v svojem dosedanjem razvoju v Sloveniji pokazal velike prednosti in koristi« (Dekleva in drugi 2000: 13). Ideja tripartizma je svoj glavni polet doživela v začetku devetdesetih let, zlasti na temelju seznanjanja z uspešnimi tripartitnimi institucijami, ki so uveljavljene v različnih evropskih državah. Delovanje teh institucij zahteva od države velike napore in je po svoji naravi izpostavljeno javnemu nadzoru in kritiki. Kljub velikim koristim tripartitnega socialnega dialoga pa sta njegov nadaljnji razvoj in celo ohranjanje že uveljavljenih procesov po mnenju nekaterih predstavnikov trenutno neoblastnih struktur v nevarnosti, saj se vladajoča politična sfera teh koristi očitno premalo zaveda.

Socialni sporazum je ključni rezultat tripartitnega pogajanja. Je tristranski avtonomni vir. V njem vlada, delodajalci in sindikati za posamezno leto določijo skupne strateške cilje pri usmerjanju razvoja ekonomskih in socialnih razmerij. S tem namenom se opredelijo tudi do prednostnih razvojnih nalog, navadno na naslednjih področjih:

- zaposlovanje,
- davki in prispevki ter fiskalna politika,
- plače,
- socialna varnost in socialna zavarovanja,
- zagotavljanje pravne varnosti zaposlenih.

Karlhofer (1999: 315) socialne sporazume definira kot dve- do petletne tripartitne dogovore med vlado, delodajalci in sindikati, ki praviloma vsebujejo javno določeno predstavitev cilja in večinoma tudi podroben katalog ukrepov za odpravo problemov. Podobno Vodovnik (1998: 1189) meni, da je socialni sporazum akt izrednega moralnega pomena za družbeno politiko. Njegov namen je izraziti širok družbeni konsenz glede usmeritev in izvajanj ekonomsko-socialnih politik. Med drugim je sporazum izraz skladnosti interesov in zrelosti vseh udeležencev, ki so ga sklenili. Pogoj za njegovo uspešnost je, da ga upoštevajo vse strani in ne kršijo njegovih sklepov.

Socialni sporazum se ponavadi sklenuje za eno ali več let. V njem so med uvodnimi določbami zapisane splošne obveznosti partnerjev, ki govorijo o dolžnosti vlade, da sprejme ustrezno zakonodajo, dolžnosti delodajalcev, da spoštujejo pravice zaposlenih, ter dolžnosti delojemalcev, da sodelujejo z delodajalci v reševanju kakršnihkoli problemov ali konfliktov. Poleg teh splošnih določb so v sporazumu očitane še konkretne določbe, ki se nanašajo na usmeritve in cilje ekonomske in socialne politike, le-tem pa sledijo ukrepi za izvedbo sporazuma, ki pravzaprav predstavljajo neke vrste merila, na podlagi katerih je moč oceniti uspešnost izpolnjevanja posameznih kriterijev (Socialni sporazum za obdobje 2003-2005).

V 90. letih 20. stoletja smo lahko v celotni EU zaznali porast socialnih sporazumov. V nasprotju s pričakovanju so si za to najbolj prizadevali prav tam, kjer so pogoji za zanesljivo tripartitno sodelovanje slabo razviti - v južnoevropskih državah. V Italiji, Španiji in predvsem na Portugalskem je v preteklem desetletju prišlo do opaznega preobrata v sistemu industrijskih odnosov (Karlhofer 1999: 315). Analiza socialnih sporazumov kaže, da so le-ti v zadnjem desetletju postali obsežnejši, vsebujejo pa tako količinsko ovrednotene cilje in ukrepe za njihovo doseg. Kljub temu obstaja med državami v uporabljenih strategijah velika razlika, ki jo je moč deloma razložiti s tradicijo socialnega dialoga, deloma pa z okoliščinami, v katerih se ta sistem razvija.

Zaradi spreminjanja in razvoja družbe se pojavlja vedno več interesnih skupin, ki se borijo za socialno pravičnost. S tem je klasičen tripartizem prisiljen bolj aktivno sodelovati z različnimi predstavniki drugih interesnih skupin in nevladnih organizacij oziroma postati dojemljiv za vplive širše organizirane civilne družbe.

Socialni sporazumi ter korporativistični načini odločanja imajo po Karlhoferjevem (1999: 316) mnenju precej skupnih značilnosti. To velja predvsem za redno sodelovanje na področjih, ki se med seboj funkcionalno razlikujejo, za posvetovanje združenj pred sprejemom odločitev (legislative), ter v primerih, kjer privilegirana združenja prevzamejo odgovornost za izvajanje politik (Karlhofer 1999: 316).

STRUKTURIRANJE IN REGULACIJA SOCIALNEGA PARTNERSTVA OZ. INDUSTRIJSKIH ODNOSOV V SLOVENIJI

Neokorporativistični politični aranžmaji puščajo manj prostora za odprte konflikte kot druge oblike političnega interesnega predstavljanja, kot npr. (neo)liberalni pluralizem. Vendar ne gre samo za politične dogovore o industrijskem miru, doseženem na pogajanjih med strateškimi akterji, temveč tudi za institucionalno oblikovanje in stabiliziranje tega miru skozi zakonodajo.

Vse države, ki so oblikovale stabilne neokorporativne politične ureditve za artikulacijo in reprezentacijo funkcionalnih interesov, so oblikovale tudi posebno arhitekturo institucij za regulacijo industrijske akcije, na način, ki je pospeševal to stabilnost. V državah, v katerih se neokorporativizem ni razvil, so se izoblikovali drugačni obrazci in metode za razreševanje industrijskega konflikta (Mesner Andolšek 1994: 94).

Neokorporativizem v luči strukturiranja konfliktnih interesov med socialnimi partnerji pravzaprav predstavlja alternativni način orkestriranja tradicionalnih interesov. Gre za iskanje arhitekture institucij, ki bi povezale strateške akterje s konfliktnimi interesi v trajno mrežo pogajanj, ki je podrejena državni regulaciji. Institucije industrijskih odnosov so sestavljene iz institucij kolektivnih pogajanj in institucij za reševanje konfliktov (Goldthorpe v Mesner Andolšek 1994: 94).

Vprašanje neokorporativizma je vprašanje, kako se v družbi strukturirajo interesi (predvsem konfliktni) in kako ti interesi sodelujejo v političnem procesu industrijsko razvitih držav. Na to vprašanje sta možna vsaj dva odgovora: na decentraliziran ali koncentriran način (Ferner, Hyman v Mesner Andolšek 1994: 92). Odgovor na to vprašanje v osnovi določa tudi tip političnega sistema, ki se izoblikuje kot posledica izbrane opcije. Na Slovenskem naj bi bila opcija jasna. Predvsem iz dosedanjih značilnosti slovenskega političnega sistema (čisti

parlamentarizem in proporcionalni volilni sistem) ter iz temeljnih vrednostnih orientacij javnega mnenja (samooomejevana demokracija, velika pričakovanja, naslovljena na državo) je očitno, da se nagiba v smeri konsocialnega modela, ki je eden od oblik koncentriranega sistema. Osnovne konture političnega sistema so seveda odločilne, vprašanje pa je, kateri pogoji so še potrebni, da bi ta opcija lahko začela delovati v smislu proizvodnje politične učinkovitosti in stabilnosti (Mesner Andolšek 1994: 93).

Za obliko decentraliziranega strukturiranja konfliktnih interesov je značilna med drugim predvsem odsotnost stabilne hierarhije organiziranega vpliva, odsotnost omnipotentnih veto-skupin ter pasivna vloga državne eksekutive in administracije (Schmitter v Mesner Andolšek 1994: 93). Za koncentrirano obliko strukturiranja interesov pa je značilen obstoj kartela elit, razvoj specializiranih paradržavnih institucij, strateško državno planiranje, ustrezna politična kultura ter legalizacija konfliktov med skupinami z delavskimi in administrativnimi sodišči (Schmitter v Mesner Andolšek 1994: 93).

Pomembna je tudi vloga pravnega urejanja kolektivnih sporov. Konceptije se med seboj zelo razlikujejo, so pa največkrat prirejene vrsti oziroma obliki političnega sistema. Za pluralistične sisteme z decentraliziranimi industrijskimi odnosi so značilni institucionalni konteksti, v katerih prevladujejo prisilne oblike reševanja konfliktov. Za sisteme, v katerih so navzoče močne neokorporativistične tendence, pa so značilni institucionalni konteksti, v katerih prevladujejo mirni načini reševanja konfliktov. Prvi spodbujajo transakcijsko delovanje (stavko), ga omogočajo, drugi pa ga zavirajo in onemogočajo. Prvi normirajo razširitev svobode transakcijskega delovanja, drugi normirajo omejevanje tovrstnega delovanja (Mesner Andolšek 1994: 95). V neokorporativnih političnih ureditvah so torej industrijski konflikti zakonsko bolj omejeni kot v sistemih, kjer prevladujejo decentralizirani industrijski odnosi. Omejeni so s stališčem, da so strani v konfliktu po moči izenačene, omejeni so v ciljih, olikah, organizaciji, v vodenju in posledicah za akterje (Mesner Andolšek 1994: 97).

Pomen institucionalne regulacije industrijskih odnosov sta poudarila Ferner in Hyman (v Mesner Andolšek 1994: 98). Ugotovila sta, da so posledice podinstitucionalizacije predvsem te, da je interakcija med delom in kapitalom v šibko institucionaliziranih kontekstih določena bolj s surovimi razmerji moči kot pa v bolj posredovanih, institucionaliziranih sistemih, kjer se fluktuacije blažijo z institucionalnim procesom. Bolj ko so institucije krhke in šibke, več prostora je na voljo za strateško delovanje akterjev, torej za sorazmerno avtonomnost političnih procesov. Šibka institucionalizacija daje na voljo obema nasprotnima stranema več alternativnih in s tem nepredvidljivih smeri delovanja in v takšnih kontekstih je v odnosih odločilna moč. Visoka institucionalizacija pa ne omejuje samo zaposlenih (zaradi visoko regulirane industrijske akcije), temveč tudi management (Mesner Andolšek, 1994: 98).

Stavko in pravico do stavke je potrebno vedno upoštevati tudi v kontekstu kolektivnega dogovarjanja. V sistemu kolektivnega dogovarjanja mora obstajati grožnja s stavko, da bo dogovarjanje sploh realno. V tem smislu mora vedno obstajati možnost industrijske akcije, tudi če je ta močno omejena. Način razreševanja industrijskega konflikta se kaže v različnih oblikah razreševanja kolektivnih delovnih sporov. Razrešujejo se lahko na miren način (po sodni poti ali na pogodben način) ali pa na prisilen način (s stavko) (Mesner Andolšek 1994: 98).

V Sloveniji je pogostost stavk v drugi polovici 80. let naglo naraščala, v 90. letih je bila do leta 1997 visoka, potem pa je naglo upadla. To naglo upadanje dolgega stavkovnega vala ob koncu 90. let sovpada z vse intenzivnejšimi interesnimi fragmentacijami med zaposlenimi v slovenskem gospodarstvu. V drugi polovici 90. let je v skupnem številu stavk delež stavk v negospodarstvu naraščal. Ker se je ta sprememba dogajala ob vse večji interesni fragmentaciji zaposlenih v gospodarstvu, so bile stavke v negospodarstvu vse šibkeje kontekstualizirane z ustrezno artikuliranimi zahtevami zaposlenih v gospodarstvu. V takšnih okoliščinah so stavke v negospodarstvu implicirale poglobljanje interesnih cepitev med različnimi kategorijami zaposlenih v družbi. Njihovi dezintegracijski učinki so nadpovprečni, ker je interesno organiziranje zaposlenih v gospodarstvu primerjalno šibko. Zaradi teh procesov je socialni dialog otežen, s tem pa tudi implementacija socialnega tržnega gospodarstva v Sloveniji (Stanojević 2001: 798).

Ali torej lahko rečemo, da se je Slovenija tudi v tej točki približala sistemu neokorporativističnega, visoko reguliranega, socialnega tržnega gospodarstva, v katerem je število stavk po definiciji majhno? Po institucijah, ki regulirajo kolektivna delovna razmerja (centralizirana kolektivna pogajanja, visoka pokritost zaposlenih s kolektivnimi pogodbami ter sistem soodločanja), je Slovenija še kar podobna tem družbam (Stanojević 2001: 798-799). Toda Stanojević (2001: 799) kljub obetavnim podrobnostim svari pred prehitrim optimizmom. V razvitih sistemih socialnega tržnega gospodarstva so stavke redek pojav, ko pa se pojavijo, so masivne in dolgotrajne. »Ob koncu 90. let postajajo stavke v Sloveniji sicer dokaj redek pojav, zdi se pa, da v drugih dimenzijah močno odstopajo od obrazca stavk iz razvitih, visoko reguliranih okolij« (Stanojević 2001: 799).

Stanojević (2001: 809) izlušči, da empirična evidenca sugerira tri temeljne značilnosti stavkovnega prizorišča dosedanje postkomunistične Slovenije:

- ohranjanje podedovanega obrazca majhnih stavk v gospodarstvu,
- naglo upadanje pogostosti stavk,
- znotraj trenda splošnega upadanja letnega števila stavk večanje deleža stavk v javnem storitvenem sektorju - terciarizacija stavk.

Konflikti v javnem sektorju niso posebnost Slovenije. Pogosto se pojavljajo tudi v številnih razvitih okoljih socialnega tržnega gospodarstva. V luči te primerjave in s stališča razvoja industrijskih odnosov, ki ustrezajo razvoju socialnega tržnega gospodarstva, v Sloveniji ne bi smeli predstavljati večje težave. Stanojevićeva (2001) analiza pa tovrstno optimistično napoved močno relativizira, saj nakazuje, da imajo konflikti v slovenskem javnem sektorju zaradi specifičnih problemov na neki drugi ravni drugačne, v osnovi bolj razdiralne učinke kot v razvitem okolju. Temeljna razlika je namreč v primerjalni šibkosti interesnega predstavljanja zaposlenih v gospodarstvu Slovenije (Stanojević 2001: 814). Ta šibkost je jasno prepoznavna tudi na stavkovnem prizorišču Slovenije, saj ga v 90. letih karakterizira vse manjše število vse manjših stavk. V gospodarstvu visoko reguliranih sistemov se stavke sicer redko pojavljajo, ko pa se pojavijo, so množične in dolgotrajne. Te značilnosti stavk v razvitejših okoljih indicirajo visoko solidarnost med zaposlenimi ter temu primerno visoko organizacijsko in mobilizacijsko kapaciteto sindikatov v teh okoljih. Lahko tečemo, da so občasne množične in dolgotrajne stavke v družbah socialnega tržnega gospodarstva pomembna oblika manifestiranja in reprodukcije moči dela, zaradi katere je v teh družbah tržno gospodarstvo nasploh stabilno (Stanojević 2001: 814-815).

V Sloveniji veliko število manjših stavk iz prve polovice 90. let ne nadomeščajo maloštevilne večje stavke, torej tiste, ki bi nakazovale moč, ki lahko oblikuje fizionomijo socialnega tržnega gospodarstva. To splošno istočasno zmanjševanje pogostosti in velikosti stavk je izrazito, kljub pojavu večjih, bolj množičnih stavk v slovenskem negospodarstvu v drugi polovici 90. let. Zaradi tega ta splošni trend hitrega upadanja stavk »*indicira predvsem šibkost interesnega organiziranja delojemalcev v slovenskem gospodarstvu*« (Stanojević 2001: 815).

V razvitih sistemih socialnega tržnega gospodarstva so interesna nasprotja v javnem sektorju kontekstualizirana z močnimi interesnimi organizacijami dela in kapitala v gospodarstvu. V Sloveniji so interesna nasprotja v javnem sektorju zaradi šibkosti interesnega organiziranja v gospodarstvu nekontekstualizirana. Zato implicirajo nestabilnost, neravnovesja in interesne cepitve med različnimi kategorijami zaposlenih v družbi. Rezultat je tendenčno omejevanje prostora socialnega dialoga na vseh ravneh družbenega sistema (Stanojević 2001: 815).

Znotraj neokorporativističnega modela so stavkovne aktivnosti delavcev sindikalno centralno regulirane in koordinirane. Te akcije so strogo v funkciji izvajanja pritiskov na delodajalce in vlado; so v funkciji doseganja ciljev sindikatov v kolektivnih pogajanjih in tripartitnem sporazumevanju. Takšno funkcionaliziranje stavk zagotavlja in potrjuje visoko stopnjo avtoritete sindikalnih central, kar je nasploh ključni pogoj učinkovitosti neokorporativistične regulacije industrijskih konfliktov (Stanojević 1994: 83). Centralizacija kolektivnih pogajanj

močno vpliva na frekvenco stavk. Po sklenitvi pogodb se vzpostavlja industrijski mir, kar je sploh eden ključnih pogojev, da se delodajalci vključijo v centralizirana kolektivna pogajanja. Spoštovanje pogodb temelji na avtoriteti akterjev pogajanj, zagotavlja pa se tudi z zakonskim sankcioniranjem pogodb (ibidem). Sistem centraliziranih kolektivnih pogajanj se praviloma kombinira s sistemom delavskega soodločanja na mikro nivoju.

Stanojević, avtor, ki se najbolj ukvarja z vprašanji tipa regulacije industrijskih odnosov na Slovenskem, trdi, da (1996: 291) konstelacija pogojev, ki bi omogočali strukturacijo močnega neokorporativizma švedskega ali avstrijskega tipa, v Sloveniji ne obstaja. Pravi: *»Lahko rečemo, da je po tej tezi Slovenija zelo evropska država, saj se, kot je bilo omenjeno, neokorporativizem v Evropi v 80. in začetku 90. let oziroma ob koncu 20. stoletja očitno decentrira in deregulira«*. Slovenski sistem regulacije industrijskih odnosov ima značilnosti germanskega in romanskega, nemško-avstrijskega in italijanskega sistema (Stanojević 1996: 312). *»Elementi teh dveh svetov obstajajo pri nas kot vzporedni, še ne povezani fragmenti«* (ibidem). *»Vsi potencialni akterji neokorporativizma na Slovenskem kažejo značilnosti, ki močno izstopajo iz okvirov logike neokorporativne regulacije«* (Stanojević 1996: 307). Glede na povedano avtor ugotavlja, da se dejanske regulativne prakse v Sloveniji za zdaj odmikajo od neokorporativnega obrazca. Meni, da (Stanojević 1994: 10) *»v primeru Slovenije preprosto ne moremo govoriti o nekakšni sistematični in institucionalno urejeni udeležbi velikih interesnih organizacij dela ter kapitala v oblikovanju in izvajanju vladnih gospodarskih in socialnih politik«*.

Zaradi povedanega se Stanojević (1994: 11) upravičeno sprašuje, *»ali je Slovenija točka postsocializma, v katero se je, navkljub tripartitni zagnanosti socialnih partnerjev in že dokaj sofisticirani diskusiji o neokorporativizmu, naselil neoliberalizem?«* V nadaljevanju pa razmišlja takole (Stanojević 1994a: 78): *»Moja teza je, da imajo neokorporativni institucionalni aranžmaji v kombinaciji s sindikalnim pluralizmom (s kakršnim se srečujemo v Sloveniji) močne neoliberalne učinke. Neoliberalne regulacije industrijskih konfliktov predstavljajo (in bodo predstavljale) pomembno značilnost industrijskih odnosov na Slovenskem«*.

“All the ministers of Economy since the dictatorship until today were neoliberals, and have applied the same organizational model: The State must not keep on satisfying society's demands, and society has to formulate its demands within the market arena. It's a veiled and academic way to say that we must get rid of national state services, and that people's problems must be satisfied through market and private business.” (The Fourth World War, 2003)

8. SISTEMI BLAGINJE IN SOCIALNA DRŽAVA V LUČI NEOLIBERALNE GLOBALIZACIJE

Država blaginje kot način regulacije družbenih odnosov je evropska, izrazito korporativistična inovacija. Z njo se je sklenil proces oblikovanja nacionalne države, ki se je pričel z zaokrožitvijo trgov, se nadaljeval prek prehoda političnih skupnosti z državo ter se sklenil z zagotovitvijo temeljne socialne varnosti državljanom.

EVROPSKI MODEL JAVNE BLAGINJE V OBLIKI REŽIMOV DRŽAVE BLAGINJE

Temeljna skupna značilnost vseh modelov blaginje je v tem, da so se oblikovali kot specifični spleti iniciativnih idej iz okolja in iz lastne nacionalne tradicije. Pri tem moramo upoštevati tudi, da je imela odločilno vlogo in vpliv Bismarckova ideja socialnega zavarovanja zoper temeljna socialna tveganja. Ta ideja je bila v državah nekoliko različno udejanjena: lahko je postala jedro blaginjskih programov (srednja Evropa), lahko so se občasno po njej le zgledovali (Velika Britanija), ali pa so jo vsaj na začetku pri oblikovanju osnovnih programov socialne varnosti povsem zavrnil (Švedska). Ne glede na različen razvoj in značilnosti temeljnih programov socialne varnosti pa je zavarovanje zoper temeljna socialna tveganja še vedno njihovo vodilo. *»Obseg socialnega zavarovanja po državah je predvsem odvisen od tega, katere ciljne družbene skupine so bile izvorno jedro režimov blaginje: ali le ranljive družbene skupine, kot je to primer v liberalnih modelih, ali zaposleni v korporativističnih modelih, ali pa državljani, kot je to primer v socialnodemokratskih modelih«* (Novak 2004: 25).

Prelom med tridesetimi in štiridesetimi leti prejšnjega stoletja je prinesel prvi val reform socialne politike in programov socialnega zavarovanja, s temeljnim ciljem, da se razširijo socialne pravice in da se v te programe vključijo nove družbene skupine. V socialnodemokratskih sistemih so - ob zadosti visokem standardu - zainteresirali za programe socialne varnosti tudi srednji razred in s tem v celoti dosegli cilj o vključenosti vseh družbenih skupin v sistem javne blaginje. V Veliki Britaniji kot predstavniku liberalnega blaginjskega sistema pa je, nasprotno, večina Beveridgeovih predlogov reforme socialne politike ostala neizpolnjena, saj so kljub uvedbi osnovnega zdravstvenega varstva blaginjski programi ohranili značaj rezidualnosti. V državah korporativističnega režima blaginje pa so bili v sistem javne blaginje vključeni tudi samozaposleni, predvsem kmetje, medtem ko so zavarovalne sheme ohranile značaj fragmentiranosti - ločenosti za posamezne poklicne skupine. Med

korporativističnimi režimi blaginje so tovrstno začetno fragmentiranost kasneje presegle le bivše socialistične države, kjer so bili poprej ločeni programi socialnega zavarovanja za različne družbene skupine poenoteni. V šestdesetih letih pa so bili v teh državah v programe javne blaginje vključeni tudi samozaposleni na osnovi univerzalističnega principa (Novak 2001: 26).

Mojca Novak (1999: 157) trdi, da lahko tudi socialistične režime blaginje umestimo v korporativistično tradicijo modela blaginje tako po času nastanka kot po strukturnih značilnostih. Zato preverja to domnevo v tistem konceptualnem okviru, ki ga temeljno določajo razredne koalicije, na primeru Slovenije in še nekaterih drugih držav, ki jih družijo tradicija močne Katoliške Cerkve, pozna industrializacija in izkušnja vladavine komunističnih režimov.

Po zlati dobi države blaginje v šestdesetih letih, ki je bila posledica nepričakovano visoke povojne gospodarske rasti, sta prvi in drugi naftni šok v sedemdesetih letih postavila pred državne administracije nove izzive. Glavni med njimi pa je bil premostitev naraščajočega razkoraka med rastočimi socialnimi stroški in upadajočimi realno razpoložljivimi viri zadnje (Novak 2001: 26).

Kljub različni organizaciji evropskih modelov blaginje je njihov tempo ključnega spreminjanja približno enak: prvemu valu reform programov (v štiridesetih letih) je sledilo zlato obdobje (v šestdesetih letih) in nato soočanje s ponovno krizo (v sedemdesetih letih), ki še vedno traja. A šele sredina osemdesetih let je postregla s prvimi predlogi, kako koreniteje zastaviti drugi val reformiranja blaginjskih programov (Novak 2001: 26). Dosedanje systemske reakcije na gospodarsko krizo so bile protislovne. Omejene so bile predvsem na krčenje nekaterih socialnih stroškov, ob tem pa so sprožile druge probleme in zaostrele pogoje upravičenosti do različnih nadomestil iz naslova socialnega zavarovanja. Administrativno-finančne ukrepe te vrste sicer vseskozi spremljajo neoliberalistične kritike o potratnosti evropskih režimov blaginje (Novak 2001: 27).

Pred desetletji so neoliberalni avtorji zatrjevali, da sta za nizko gospodarsko rast odgovorna predvsem prerazkošno zastavljena država blaginje in pretirano regulirani trg delovne sile, ki povzročata tudi brezposelnost. Ob vzponu konservativcev na oblast, v Veliki Britaniji in ZDA v osemdesetih letih, je postalo za Evropsko skupnost toliko pomembnejše iskanje nasprotnega modela, ki bi temeljil na njeni socialni tradiciji. Upoštevanje socialnega vidika trga naj bi postala politično-normativna alternativa neoliberalizmu, saj trg utemeljujeta tako ekonomska rast kot tudi socialna kohezija (Novak 2001: 28).

V zadnjih desetletjih sta tako koncept blaginje kot z njim povezana socialna politika predmet neoliberalnih kritik, in sicer v smislu, da sta preveč radodarna, zato je potrebno temeljito

krčenje socialnih stroškov. Podobno kritiko doživlja tudi socialna politika v bivših socialističnih režimih (Novak 1999: 157).

Opredelitvi države blaginje so najbližje tisti, ki jo pojmujejo kot državo, ki je nase prevzela odgovornost za socialno varnost in blaginjo državljanov (Rainwater v Novak 1999: 159). Gre za obliko državnih posegov, s katerimi se zagotavlja varnost, ki jo lahko enačimo s stabilnostjo v času, in ustrezen življenjski standard za državljana. Ti odgovornosti in z njima povezane socialne pravice pa se izvajajo v treh družbenih podsistemih: v družini in civilni družbi, v politiki in v gospodarstvu. Družino in civilno družbo tradicionalno povezuje princip solidarnosti, gospodarstvo povezuje lastnina in produktivnost, politika pa se povezuje z gospodarstvom, ker je tudi sama delodajalec, po drugi strani pa prek svojih ukrepov prerazdeljuje dohodek in s tem opravlja popravke tržne razdelitve dohodka (ibidem). Prerazdelitev dohodka in nanj navezujoči se modeli blaginje se oblikujejo v glavnem po treh principih (Novak 1999: 159):

- po principu potreb, ki izvira iz moralne obveze, da družba skrbi za svoje člane,
- po principu prispevka, ko izvršna oblast razdeljuje ljudem njihove lastne prispevke in prihranke in
- po principu (socialnega) državljanstva.

Kljub temu, da so se v Evropi razvili v zadnjih sto letih trije različni modeli blaginje, se ti na prvi pogled pomembno razlikujejo, hkrati pa imajo tudi precej skupnih značilnosti, ki jih lahko pripišemo časovno hkratnemu razvoju in podobnim vzgibom političnih režimov (Novak 1999: 159).

Vsak konkretni model blaginje in država blaginje kot moderni način reševanja socialnih problemov in manipulacije s človeškimi viri sta sestavni del modernizacije. Vsak model blaginje je tako zapleten rezultat notranjih značilnosti vsakega družbenega sistema in zunanjih vplivov iz okolja konkretnega sistema. Zadnjih pol stoletja je posebno v veljavi tridelna tipologija modelov blaginje, kjer ima vsak model svojo »nosilno« državo, ki se zgleduje po Titmusovi tipologiji modelov socialnih politik (Titmuss v Novak 1999: 160). Te pa se lahko opredelijo kot:

- rezidualni, liberalistični model, kjer institucije države blaginje posredujejo le po zlomu trga in družine kot naravnih poti zadovoljevanja socialnih potreb; tipični model je britanski model blaginje;
- industrijsko korporativistični model, kjer institucije države blaginje odlikavajo gospodarski sistem, socialne potrebe pa se zadovoljujejo na osnovi prispevka, dela in produktivnosti; tipični model je nemški;
- institucionalno redistributivni, socialnodemokratski model, kjer so institucije države blaginje integralni del družbe in zagotavljajo univerzalne storitve na osnovi principa potreb; skandinavski modeli blaginje so tipični tovrstni primeri.

Nekateri tej skupini dodajajo še latinski oz. rudimentarni model blaginje, ki se je razvil v državah zahodnega Sredozemlja (predvsem Italija in Španija), v katerem ima pomembno vlogo družina, saj institucije blaginje več obljublajo, kot pa realizirajo (Novak 1999: 160).

Podobno tipologijo blaginjskih sistemov je sestavil tudi Esping-Andersen. Za razvrščanje sistemov blaginje v skupine pa je uporabil tri glavne kriterije (Esping-Andersen v Trbanc 1996: 100):

- stopnjo, do katere država zagotavlja socialne in blaginjske programe, ne da bi bilo potrebno uporabnikom zanje neposredno plačevati (prispevati). Gre za stopnjo, do katere je dostop do socialnih in blaginjskih programov neodvisen od prispevkov, ki jih posameznik plačuje za zavarovanje, ali od delovnih prispevkov;
- distribucijski vpliv socialne politike, torej to, koliko distribucija denarnih podpor in socialnih storitev v posamezni državi vpliva na ustvarjanje neenakosti, na ohranjanje obstoječih neenakosti oz. na odpravljanje neenakosti;
- specifično mešanje agentov, ki zagotavljajo blaginjsko oskrbo. Predvsem gre za mešanice državne blaginjske oskrbe in tržne produkcije blaginje.

Prvi tip blaginjskega sistema Esping-Andersen imenuje liberalni tip države blaginje. Zanj je značilno majhno število univerzalnih socialnih programov ter skromno socialno zavarovanje. Socialne ugodnosti pripadajo le posameznikom z zelo nizkimi in nestalnimi dohodki in tistim, ki so odvisni samo od pomoči države. V tem blaginjskem modelu so prizadevanja za širjenje socialnih pravic vedno zadela ob tradicionalne, liberalne norme delovne etike: omejitve blaginje so pojavijo na tisti točki, na kateri se zdi, da obstaja minimalna možnost, da posameznik lahko izkoristi državno podporo oz. da se odloči za prejemanje podpore namesto za delo oz. zaposlitev. Pravila sprejemanja socialnih podpor so ostra, pogosto povezana s stigmo, podpore pa so tipično nizke. Na drugi strani država podpira tržno oskrbo z blaginjo - zasebno življenjsko zavarovanje, zasebno zdravstveno zavarovanje, zasebni pokojninski skladi ipd. Posledica tega je, da liberalne države blaginje promovirajo družbeno neenakost. Esping-Andersen kot tipične primere tega modela navaja predvsem ZDA, pa tudi Avstralijo in Kanado (Trbanc 1996: 100).

Drugo skupino blaginjskih sistemov predstavljajo konzervativno korporativistične države blaginje, ki se najbolj tipično kažejo v Nemčiji, Avstriji, Franciji in Italiji. Gre za države, v katerih prevladujejo konzervativne vrednote in močan korporativizem, v katerih ni nikoli vladala intenzivna (neo)liberalna obsedenost s tržno učinkovitostjo, pa tudi državno jamčenje splošnih socialnih pravic ni bilo nikoli zares vprašljivo. Zato pa je prevladovala ohranitev statusnih razlik: socialne pravice so pripete na razred ter status. Poskusi države, da bi skozi redistribucijo zmanjšala ali spreminjala statusno diferenciacijo, so minimalni. Pri zagotavljanju

blaginje gre za mešanje in koeksistenco poklicne blaginje (ugodnosti, ki izhajajo iz zaposlitve), družinske in državne blaginjske oskrbe. Zasebne zavarovalnice in tržno zagotavljanje blaginje imajo manjšo vlogo. Korporativistični režimi so se razvili na osnovi močne cehovske tradicije ter pod velikim vplivom Katoliške Cerkve in so tradicionalno zavezani ohranjanju pomene vloge družine. Država se v družinsko oskrbo ne meša: družina skrbi za svoje člane, a le v primeru, da je le-ta ogrožena ali pa v svoji vlogi ni uspešna, nastopi država. Tipično za te sisteme je, da država z družinskimi dodatki poskuša spodbujati materinstvo in ostajanje žensk doma. Otroško varstvo in podobni družinski servisi so slabo razviti. Ženske, ki so zaposlene, so zelo pogosto v delnih zaposlitvah (Trbanc 1996: 100-101).

Tretji tip socialno-blaginjskih sistemov je socialnodemokratski tip državne blaginje. Tu so načela univerzalnosti socialnih pravic raztegnjena na nove srednje razrede. Primer takih blaginjskih sistemov so skandinavske države, predvsem Švedska in Norveška. Za socialnimi reformami v tem državah je kot gonilna sila stala močna socialna demokracija. Socialni demokrati so promovirali državo blaginje, ki zagotavlja enakost visokih standardov in ne enakost minimalnih potreb, kot to velja za druge režime blaginje. To v bistvu pomeni, da so vse socialne ugodnosti in vse storitve razvite do stopenj, ki ustrezajo tudi visokim standardom novih srednjih razredov, in da je bila vsem državljanom zagotovljena enakost v participaciji pri blaginjskih pravicah. Gre za model socialne blaginje, ki izstopa s trga in katerega posledica je nastajanje univerzalne solidarnosti v podporo države blaginje. Socialna politika socialdemokratskih režimov omogoča emancipacijo posameznika tako od trga kot od družine. V nasprotju s korporativističnim načelom, ko država pomaga šele potem, ko so izčrpani družinski potenciali, gre pri socialdemokratskem režimu za socializacijo stroškov; ideal te socialne politike je povečati individualno neodvisnost. Rezultat tega je država, ki prevzema neposredno odgovornost za otroke, ostarele in nemočne. Socialni servisi so močno razviti, kar omogoča visoko stopnjo zaposlenosti žensk. Velikanski stroški za vzdrževanje solidarističnega, univerzalističnega sistema blaginje zahtevajo minimaliziranje socialnih problemov in maksimaliziranje dohodkov iz dela (Trbanc 1996: 101).

NEOLIBERALNA GLOBALIZACIJA IN KRIZA DRŽAVE BLAGINJE

Večina družboslovcev išče razloge za nastanek socialne politike in socialne države v socialnih disfunkcijah tehnološkega in ekonomskega razvoja. Polanyi (v Rus 1990: 15) meni, da je ideja o dosledni tržni regulaciji družbenega razvoja nevarna utopija, ki je že v 18. stoletju porajala hude socialne probleme. Rus (1990: 15) pravi, da *»dosledno uveljavljanje tržne regulacije na vseh področjih družbenih dejavnosti vodi v samodestrukcijo družbe. Destruktivni učinki enostranske tržne regulacije so zlasti očitni tedaj, ko postaneta zemlja in delovna sila predmet trženja. Življenje delavca preprosto ne more iti prepuščeno ponudbi in povpraševanju*

na trgu delovne sile«. Prav zaradi tega se je razvil sindikat in z njim tudi prvi elementi socialne politike. Država mora zaščititi sindikat, da bi ohranila tisti minimum družbenega ravnovesja med delom in kapitalom, ki jamči sklenjen razvoj celotne družbe (Rus 1990: 15-16).

Karl Manheim (v Rus 1990: 17) poudarja predvsem kulturno-zgodovinske razloge za nastanek socialne politike. Po njegovem mnenju so nastanku in uveljavljanju socialne politike botrovali sledeči kulturno-zgodovinski dejavniki:

- krščanska etika, ki temelji na ljubezni do bližnjega in na dojemanju človeštva kot univerzalnega bogastva;
- prosvetljski liberalizem, ki poudarja osebni razvoj posameznika kot najvišjo vrednoto in v skladu s takšno naravnostjo zahteva zaščito posameznikove avtonomije, njegovo pravico za srečo in blaginjo ter medsebojno strpnost;
- socializem, ki poudarja socialno enakost, socialno varnost in socialno pravičnost.

Rus (v Kolarič 1990: 165) v kontekstu pojasnjevanja izvora, razvoja in krize socialne politike postavi nasproti različnim aditivnim definicijam genetično definicijo socialne politike, ki vsebuje štiri razvojne faze:

- I. Fazo dobrodelne socialne politike, ki je usmerjena k pomoči revnim;
- II. Fazo zavarovalne socialne politike, ki je usmerjena k zaščiti prebivalstva pred življenjskimi riziki industrijske in urbane družbe (institucionalni okvir te socialne politike je socialna država);
- III. Fazo blaginjske socialne politike, s katero se poskuša celotnemu prebivalstvu zagotoviti ustrežno kakovost življenja (institucionalni okvir te socialne politike je država blaginje);
- IV. Fazo, ko socialna politika preraste v societalno politiko, s katero se na osnovi distributivne pravičnosti skuša oblikovati egalitarna socialna stratifikacija v celotni družbi (takšna izenačevalna socialna politika je bila značilna za socialistične družbe).

Temeljna razlika med socialno državo in državo blaginje je v tem, da socialna država izhaja iz delavcev, ki se preživljajo z denarjem, ki ga dobijo od svoje participacije na trgu delovne sile, država blaginje pa iz državljanov, ki imajo poleg civilnih in političnih priznane tudi socialne pravice. Država blaginje je tako zasnovana bolj univerzalno in ni več neposredno vezana na trg delovne sile: posamezni državljan ima enake pravice in možnosti dostopa do socialnih storitev, ne glede na to, ali participira (oz. ali je sploh kdaj participiral) v zaposlitvi ali ne. Če socialna država implicitno ohranja pomembno vlogo trga tudi pri socialni stratifikaciji družbe, pa država blaginje ni le mehanizem, ki intervenira v strukturo neenakosti in jo po možnosti korigira, ampak je sama, na sebi lasten način, stratifikacijski sistem (Trbanc 1996: 99).

Globalizacija se je v smeri gospodarstva izoblikovala v glavnem na podlagi politike in ideologije neoliberalizma. Odprtost ekonomije je povzročila zmanjšanje politične avtonomije države blaginje na makroekonomskem področju menedžmenta za polno zaposlovanje in ekonomsko rast. V političnem in ideološkem smislu pa je bilo čutiti globalizacijske pritiske na področju trga delovne sile, obdavčevanja, socialne potrošnje in sistema socialnega varstva. Odprtost in tekmovalnost sta vplivali na trg delovne sile in nižje plače, medtem ko so sistemi socialne varnosti postali vse manj pomembni. Na ta način je populacija industrializiranih narodov še naprej uživala širok obseg socialne varnosti, čeprav je dohodek neenakomerno rasel, davek za socialne programe pa se je zniževal. Ekonomski, politični in ideološki kontekst države blaginje se je spremenil predvsem zaradi padca socialistične alternative, globalizacije ekonomije in decentralizacije nacionalne države.

Mishra najboljše povzame logiko globalizacije in njene vplive na sodobno (socialno) državo takole:

- *»Globalizacija slabi zmožnost nacionalnih vlad, da s pomočjo reinfencijske politike sledijo »principu« polne zaposlenosti in ekonomske rasti. »Keynesianizem v eni državi« ne obstaja več kot možna izbira« (Mishra 1999: 94).*
- *»Globalizacija ima za posledico naraščanje neenakosti v plačah in delovnih pogojih zaradi večje fleksibilnosti na trgu delovne sile, diferencirano »postfordistično« delovno silo in decentralizirano kolektivna pogajanja. Zaradi globalne konkurence in mobilnosti kapitala nekatere države ponujajo večjo socialno varnost (ter tako privabljajo ljudi od drugod) - »socialni dumping«, prav tako globalna konkurenca in mobilnost kapitala povzroča nižanje plač ter slabšanje delovnih pogojev« (Mishra 1999: 95).*
- *»Globalizacija s tem, da daje prednost zmanjševanju deficitov in dolgov in zmanjševanju obdavčevanja kot bistvenima »principoma« državne politike, uveljavlja težnjo po zmanjševanju izdatkov za socialno varnost in tako vrši pritisk na sisteme socialnega varstva« (Mishra 1999: 97).*
- *»Globalizacija slabi ideološko oporo socialne varnosti, s tem ko uničuje nacionalno solidarnost. Z legitimizacijo neenakosti plačil slabi predvsem ideološko oporo nacionalnega minimuma« (Mishra 1999: 99).*
- *»Globalizacija s premeščanjem moči stran od delavcev in države h kapitalu slabi osnovo socialnega partnerstva in tripartizma« (Mishra 1999: 100).*
- *»Globalizacija ovira politiko narodov z dejansko izključitvijo levo usmerjenih stališč. V tem smislu to pomeni »konec ideologije«, kar se tiče politike države blaginje« (Mishra 1999: 102).*
- *»Logika globalizacije prihaja v konflikt z »logiko« nacionalne skupnosti in demokratično politiko. Socialna politika se pojavi kot glavna tema spora med globalnim kapitalizmom in demokratično nacionalno državo« (Mishra 1999: 105).*

Paul Wilding (v Rus 1990: 15) na Mishrine trditve odgovori preprosto. Pravi, da trg »ne more rešiti niti problema revščine niti problema nezadostne izobrazbe delavcev. Trg prav tako ne more zagotoviti ustrezne zdravstvene ravni prebivalstva, oskrbe ostarelih, polno zaposlitev, čisto okolje, sanacijo starih mestnih jeder itd. Trg ne more rešiti pravzaprav nobenega socialnega problema sodobnih družb. Edino, kar trg zagotavlja, je možnost profita in ekonomske rasti«.

Johnson (v Svetlik 1992: 51) ugotavlja, da zaradi krize države blaginje prihaja do sprememb v poudarkih, ki bi jih lahko označili s pluralizmom blaginje. To pomeni zmanjšanje oziroma ukinitvev dominacije države pri zagotavljanju blaginje in povečanje vloge neformalnega, volonterskega in komercialnega sektorja. Država ni deležna kritike le v tem smislu, da so storitve, ki jih zagotavlja, neustrezne in nekakovostne, temveč tudi, da je preveč centralizirana, preveč birokratska in avtoritarna. Državni sistem pa ni dovolj responziven na različne in spreminjajoče se potrebe ljudi (Svetlik, 1992: 51).

Kriza države blaginje je že nekaj desetletij predmet političnih in strokovnih razprav. Njeno reševanje se dogaja ob ponavljajočih se gospodarskih recesijah, ki vzpodbujajo avtorje, kritične do programov javne blaginje, k iskanju novih rešitev. Medtem ko zagovorniki neoliberalističnih miselnih tokov zagovarjajo obsežno krčenje programov javne blaginje, ponujajo drugi kot alternativo le prenavo teh programov, ker je to evropskih socialnim zamisliti bližja rešitev (Novak 2001: 23).

Spoznanje politikov, da je evropska tradicija socialne varnosti in države blaginje lahko tudi vir gospodarske učinkovitosti in celo večje evropske tekmovalnosti na globalni ravni, jih je vzpodbudilo k uvajanju nekaterih konceptov v politični krog, ki so bili, sicer, do konca osemdesetih let predvsem predmet znanstvene presoje (Novak 2004: 387).

Pred desetletji so neoliberalni avtorji zatrjevali, da sta za nizko evropsko gospodarsko rast odgovorna država blaginje in pretirano regulirani trg delovne sile, ki povzročata tudi brezposelnost. Ob vzponu konservativcev na oblast v Veliki Britaniji in ZDA je postalo toliko bolj pomembno iskanje nasprotnega modela, ki bi temeljil na socialni tradiciji držav Evropske unije. Tako je Delors kot predsednik Evropske komisije zatrjeval, da bi moral proces evropske integracije presegati zgolj omejitvev na liberalizacijo trga, saj bi moral upoštevati tudi njegovo socialno razsežnost (Ross in Kuper v Novak 2004: 389). Celotič, postal naj bi političnonormativna alternativa ameriškem svetu neoliberalnega kapitalizma. Tako bi bili lahko združeni dve stremljenji, in sicer, prvo bi utemeljevalo ekonomsko rast, drugo pa

socialno kohezijo. Slednja ima namreč v okviru prenove evropskega socialnega modela mesto veznega člena med gospodarskim in socialnim delom družbenega sistema (Novak 2004: 389).

Kljub neizpodbitnemu dejstvu, da je evropski model javne blaginje v obliki režimov države blaginje specifična evropska inovacija, v kateri so se pred več kot sto leti združili evropski socialni tokovi, ne da bi pri tem izničili tradicionalne korenine, lahko njegovo prenavljanje poteka po podobnem vzorcu: enotni okvir akcij - razrešitev krize države blaginje - in lokalne posebnosti. Izvin iz krize države blaginje in gospodarske krize je ena stran vzpodbud iskanja rešitev; drugo stran izvora in razvoja koncepta novega evropskega socialnega modela pa je potrebno iskati v sedanjem procesu evropske integracije v enotno tržišče in enotno monetarno unijo. S postopnim oblikovanjem Evrope kot skupnega gospodarskega prostora so socialne politike prenehale biti izključno nacionalna zadeva in so se postopno začele uravnavati po skupnih imenovalcih, čeprav imajo nacionalne politične oblasti še vedno glavno domeno pri zadevah socialne varnosti, enakosti in pravičnosti (Pame in Streeck v Novak 2004: 389).

SLOVENSKI MODEL DRŽAVE BLAGINJE IN NJEGOVO REFORMIRANJE

Za bivše socialistične države v srednji in vzhodni Evropi na splošno velja, da smo imeli opravka z »državnim socializmom brez socialne politike«, po drugi strani pa naj bi bila socialna politika »vseobsežna, saj je skrbela za ljudi od zibelke do groba«, zaradi česar naj bi bila neučinkovita (Ferge v Novak 1999: 164).

Namesto da bi zagotavljala pravice socialnega državljanstva, se je prelevila v politično nagrado za lojalne sloje. Ne glede na različne oznake in ugotovitve o socialistični državi blaginje bo prej verjetno držalo, da je bila kot vsaka država blaginje rezultat tradicionalnih, korporativističnih predsocialističnih institucij blaginje, povojnih gospodarskih pogojev in interesov vladajočih elit. Zato v nobenem primeru ne moremo govoriti o enem samem modelu socialistične države blaginje; četudi so vsaj srednjeevropski modeli izhajali iz korporativističnih, Bismarckovih idej blaginje, je vsak konkretni model rezultat prepletenega delovanja notranjih in zunanjih dejavnikov (Novak 1999: 164). Za socialistične modele blaginje je bila značilna visoka prepletenost gospodarske in socialne sfere, visoko centraliziran in univerzalen sistem blaginje in prepričanje, da je bila narava političnega režima zadosten porok za izkoreninjenje različnih socialnih problemov, kot sta bila npr. revščina in brezposelnost (Ferge v Novak 1999: 164).

Zgodovinski pregled razvoja slovenskega modela države blaginje kaže na tradicionalno naslonjenost na korporativističen model, ki vseskozi ohranja podobno fragmentiranost socialnega zavarovanja ne glede na spremembe političnih režimov. Industrijski delavci so njegova centralna kategorija, medtem ko so bili kmetje in drugi samozaposleni izključeni iz

tega kroga do šestdesetih let, pa še potem niso bile zavarovalne ugodnosti izenačene. Ugodnosti so povezane z višino prispevkov, te pa z višino plače, tako da so univerzalne socialne pravice omejene le na družinske dodatke in zdravstveno zavarovanje (Novak 1999: 166).

Spremenjene družbene razmere in različne tradicije postavljajo pred reformatorje modelov blaginje povsem svojske zahteve in probleme, zato so rešitve drugih lahko zgled in možna pot, vendar pa ne preobtežene s posnemanjem. Imitacija je namreč prevladujoča logika tistih sistemov, kjer dominantni akterji oz. elite nimajo ali pa niso sposobni najti avtohtonih virov in vzgibov sprememb. Če je temu tako, potem se ti sistemi nikoli ne razvijajo v večjem ali manjšem skladu s svojimi lastnostmi, temveč vedno po logiki, ki jim je modno vsiljena od zunaj (Novak 1999: 173). Po mnenju Novakove (1999: 173-174) je rezultat takšnih procesov običajna neuskkljenost med realnostjo in institucionalno regulacijo. Ne le reforme socialnih politik, temveč tudi druge korenite spremembe v različnih družbah po svetu dokazujejo, da je pot pravzaprav samo ena: *»spremembe morajo odražati zmožnosti družbenih sistemov oz. posameznih področij v njem in iniciative okolja. Zaradi posebnosti vsakega sistema je jasno, da so rezultati lahko sicer podobni, toda prav tako so tudi svojski. In k tovrstni optimalnosti bi morale težiti tudi harmonizirane spremembe v slovenski socialni politiki«* (Novak 1999: 173-174).

Potrebe po reformi slovenskega blaginjskega sistema niso nove in zgolj plod demokratizacije devetdesetih let. Razkorak med socialnimi stroški in razpoložljivimi viri se je v Sloveniji začel nakazovati celo prej kot v Zahodni Evropi - že v šestdesetih letih, čeprav je podobno kot v drugih socialističnih državah izbruhnil šele v osemdesetih letih s podobnimi značilnostmi kot na zahodu in desetletje kasneje. In tudi različni novodobni politični namigi v obliki različnih poslanskih predlogov ne kažejo velike originalnosti, saj se jih lahko uvrsti med tiste, ki zagovarjajo v Zahodni Evropi večjo vlogo welfare mix, ki v skrajnih različicah pridobiva značilnosti nemških konzervativnih predlogov o večji naslonitvi skrbi za socialno varnost na zavarovanca in njegovo neposredno socialno mrežo.

Ne gre torej za neoliberalne predloge ukrepov, temveč za klasično korporativistične. Družina in njena skrb za onemogle in nepreskrbljene člane je običajna naslovnica za takšne strategije, ki predvidevajo postopno ali celo nenadno umikanje države iz prostora socialne politike (Novak 1999: 173).

“From a more superficial point of view, we can say that the middle class, to whom neoliberalism seemed beneficial, discovered that it was all an illusion. They could no longer consider themselves big consumers. So it all collapsed.” (The Fourth World War, 2003)

9. SOCIALNI PARTNERJI - AKTERJI SOCIALNEGA PARTNERSTVA V SPREMINJAJOČIH SE POGOJIH

Stabilen razvoj socialnega partnerstva ima ključno funkcijo pri zagotavljanju uspešnosti izvajanja vsakršnih ekonomsko-socialnih reform. To se je še posebej izkazalo pri relativno gladkem prehodu Slovenije v tržno ekonomijo, pri relativno hitri vključitvi Slovenije v evroatlantske integracije in pri prevzemu evra.

Ocenjujem, da je stabilnost in uspešnost socialnih partnerjev (in socialnega partnerstva) v prihodnosti odvisna predvsem od reprezentativnosti, pogajalskih oziroma strokovnih kapacitet, demokratične in učinkovite organiziranosti sindikatov in delodajalskih organizacij ter seveda tudi od pripravljenosti obstoječe in prihodnjih vlad na socialni dialog.

9.1 EKONOMSKO-SOCIALNI SVET - TRIPARTITNI INSTITUCIONALNI OKVIR DELOVANJA SOCIALNIH PARTNERJEV

Po institucionalni plati se je tripartizem pri nas začel graditi leta 1990, ko je bil v okviru ministrstva za delo ustanovljen svet za zaposlovanje, v katerem so bili zastopani predstavniki ministrstva za delo, zbornice in sindikatov. Po volitvah leta 1992 se je slovenski politični sistem začel počasi stabilizirati in proces socialnega partnerstva se je lahko začel, hkrati z utrjevanjem in čiščenjem vlog vseh treh glavnih partnerjev. Vlada, sindikati in delodajalci so v začetku leta 1994 oblikovali novo delovno skupino, ki je zelo pospešila tudi ustanovitev Združenja delodajalcev Slovenije. Delovna skupina je pripravila dogovor o politiki plač v gospodarstvu za leto 1994, v tem okviru pa tudi predlog za ustanovitev tripartitnega organa, najvišje institucije socialnega partnerstva. Dogovor je bil sklenjen aprila 1994. Bil naj bi separat socialnega sporazuma, do katerega pa tedaj še ni prišlo, temveč šele leto kasneje (po Potočnik 1995: 816). S tem je bil formalno urejen institut tripartizma v Sloveniji.

Tripartitni način pogajanj se je dokončno utrdil proti koncu devetdesetih let, s tem pa se je povečala tudi vloga države znotraj procesa dogovarjanj. Pred tem je bila njena vloga omejena zgolj na vzpodbujanje odnosov med socialnimi partnerji. Razlogi za povečano vlogo države na socialnem področju so predvsem pridobitev nadzora nad sistemom določanja plač z namenom zagotavljanja takšne rasti plač, ki je usklajena s cilji doseganja konkurenčnosti in monetarne stabilnosti, ter možnost zagotavljanja minimalne podpore načrtovanim reformam na področju socialnega varstva in trga dela.

»Tripartitni dialog se je velikokrat izkazal kot zelo učinkovit instrument, še posebej ob razpravah in iskanju rešitev glede reform, ki smo jih v Sloveniji izvedli v obdobju tranzicije. Posebej zato, ker je zagotovil veliko udeležbo socialnih partnerjev pri razreševanju strateških razvojnih vprašanj« (Ekonomsko-socialni svet 1994-2004, neobjavljeno gradivo).

Bohinc (2000a: 25) definira ekonomsko-socialni svet kot *»institucijo socialnega partnerstva na narodnogospodarski ravni«*. Pravi, da se v njem pogajajo, se zgolj obveščajo, usklajujejo interese in dosegajo dogovore, se zgolj posvetujejo ali razrešujejo sporna vprašanja socialni partnerji, ki predstavljajo delo, kapital, državo in po možnosti tudi ostalo civilno družbo.

Pravila delovanja ekonomsko-socialnega sveta določajo, da je le-ta tripartitni organ socialnih partnerjev in Vlade v Republiki Sloveniji, ustanovljen z namenom obravnavanja vprašanj in ukrepov, ki se nanašajo na ekonomsko in socialno politiko, in drugih vprašanj, ki zadevajo posebna področja dogovarjanja njegovih članov (Bohinc 2000a: 25). Svoje predloge, priporočila in mnenja ESS posreduje Državnemu zboru, Državnemu svetu, strokovni in širši javnosti. Odločitve ESS zavezujejo organe in delovna telesa vseh treh socialnih partnerjev. Njegove odločitve naj bi bile sprejete s konsenzom vseh članov, obvezujejo vse partnerje, nimajo pa pravne veljave. Po dosedanjih tujih in tudi slovenskih izkušnjah predlaga gradivo v razpravo v ESS vlada (Miklič 1995: 831).

V dosedanjem delovanju ESS je bilo največ pozornosti posvečeno sistemu in politiki plač, v povezavi s fiskalno, davčno, gospodarsko in socialno politiko države. Celo Državni zbor RS je sprejel stališče, po katerem morajo o vseh zakonih in politiki, ki zadevajo interese socialnih partnerjev, razpravljati v tripartitnem telesu, preden pridejo v parlamentarni postopek. Ekonomsko-socialni svet naj bi tako zagotovil dolgoročno vključitev socialnih partnerjev v procese oblikovanja dohodkovne in drugih socialnih in gospodarskih politik (Stanojević 2001: 8).

ESS ima 15 članov. Vsak član ima namestnika, ki ima enake pristojnosti in pravice kot član. Glede na pravilnik mora struktura ESS zagotavljati enako zastopanost vseh treh strani. Torej ima vsaka stran enako število članov in namestnikov (5). Mandatno obdobje članov in namestnikov je tri leta. ESS nominira predsednika in njegovega namestnika za obdobje enega leta. Vsako leto predsednika imenujejo drugi akterji iz vrst svojih članov ali namestnikov. Prvi predsednik in njegov namestnik sta bila imenovana s strani vlade, od tedaj pa je predsedujoči rotiral po pravilniku. Predstavniki znotraj vsake grupacije imajo možnost razdelitve predsednikovanja v več krajših obdobjih, med člani različnih interesnih skupin znotraj njih.

V ESS se odločitve sprejemajo soglasno, pri čemer ima vsak izmed socialnih partnerjev po en glas. V primeru, če ni soglasja med njimi, se pogajanja nadaljujejo do uskladitve. Rok za zaključek pogajanj se določi na seji ESS pred začetkom pogajanj in ne sme biti daljši od 30 dni. Če tudi v tem primeru ne pride do soglasja, ESS o obravnavani tematiki ne more zavzeti skupnega stališča. Če ni soglasja med člani enega stebra interesov, se le-ti med seboj pogajajo ločeno, rok za zaključek pogajanj pa se določi na seji ESS in ne sme biti daljši od tridesetih dni (Pravila delovanja Ekonomsko-socialnega sveta, Uradni list RS, št. 59-2073/94, RS 64-1/94 (popravek), RS 32-1542/95 (dopolnitev)).

ESS ima dve ključni funkciji. Prva je t. i. posvetovalna funkcija. To pomeni, da ESS aktivno sodeluje pri pripravi zakonodaje in ostalih dokumentov. Ima tudi možnost izražanja stališč in alternativnih predlogov na ostalih področjih, kot so predlogi zakonov ali proračunski memorandumi. Njegova druga pomembnejša pristojnost pa je »kvazipogajalska« funkcija (ne moremo namreč govoriti o kolektivnih pogajanjih v pravem smislu). To pomeni, da so področja, kot so socialni sporazumi, sporazumi o politiki plač in podobni tripartitni sporazumi, dogovorjena znotraj ESS. *»ESS v okviru svojega delovanja sodeluje pri pripravi zakonodaje ter daje mnenja in priporočila v zvezi z njo, daje pobude za sprejem novih ali za spremembo veljavnih zakonov, oblikuje stališča in mnenja o delovnih gradivih, osnutkih in predlogih zakonov, uredb in odredb in oblikuje stališča in mnenja k proračunskemu memorandumu in državnemu proračunu«* (Predlog zakona o ESS, 1998: 3. člen).

Na temelju dogovora med partnerji ESS obravnava gospodarska in socialna vprašanja, zlasti na področju izvajanja plačne politike, zagotavljanja standardov socialne varnosti ter standardov pravne varnosti zaposlenih, projekcije plačne politike, osnutkov zakonov s celotnega področja ekonomskih in socialnih razmerij med zaposlenimi in delodajalci (Dekleva in drugi 2000: 13).

ESS je po mnenju socialnih partnerjev močno pripomogel k uspešni implementaciji osnovnih ekonomskih in socialnih reform, kvaliteta njegovega dela in njegova pomembnost pa se s časom še povečujeta. V desetih letih njegovega obstoja je ESS ne le močno pripomogel pri nujnih gospodarsko-socialnih reformah, temveč tudi pri približevanju Evropski uniji in sprejemanju evra. Njegov najpomembnejši uspeh pa je v tem, da je pripomogel pri izgradnji in zaščiti socialne pravičnosti in socialnega miru, ki sta videna kot glavna temelja za uspešen ekonomski razvoj.

9.2 DELODAJALCI - DEREGULACIJA ALI DEMONOPOLIZACIJA IN BOJ ZA PREVLADO?

Prve oblike interesnega združevanja delodajalcev je v preteklosti sprožila nagla rast sindikalnega gibanja v poznem devetnajstem in zgodnjem dvajsetem stoletju (Stanojević 1996:

50). Poseben dejavnik oblikovanja združenj delodajalcev pa so bila tudi interesna nasprotja med delodajalci, ki so izvirala iz pogojev medsebojne tržne konkurence (Stanojević 1996: 51).

V Sloveniji termin delodajalec sicer ni nov, vendarle pa še vedno ni popolnoma konsistentna njegova uporaba. Posledica socializma namreč je, da v Sloveniji še vedno težko govorimo o pravih delodajalcih, saj so se komaj začeli pojavljati. Prav tako težko govorimo o zadostni razvitosti delodajalskih interesnih skupin. Slovenija je ravno zato do nedavnega (2006) ohranila sistem, kjer so bila, na podlagi obveznega članstva, vsa podjetja in obrti združena v (paradržavnih) zbornicah. Tudi po spremembi politično-ekonomskega sistema so torej zbornice še nekaj časa zadržale svojo funkcijo združevanja delodajalcev, temu pa so dodale še funkcijo zastopanja njihovih interesov. Obenem pa so se postopno že pričele pojavljati prostovoljne organizacije pravih delodajalcev (v smislu lastnikov).

Najpogostejša oblika delodajalske interesne organizacije so t. i. zbornice, ki so korporativne pravne osebe, v katere se brez profitnega namena združujejo gospodarski subjekti ali posamezniki, ki opravljajo določen poklic (Bohinc 2000: 109).

Po konvenciji Mednarodne organizacije dela so organizacije delodajalcev svobodne organizacije, v katere se združujejo delodajalci po svoji presoji. Lahko so regionalne ali panožne, delujejo pa predvsem na področju delovnih razmerij v najširšem pomenu, politike plač in socialnih vprašanj, ter v tej zvezi politično lobirajo med poslanci v državnem zboru. Njihova temeljna naloga pa je kolektivno pogajanje s predstavniki delojemalcev (Dekleva in drugi 2000: 5). Prav tako je za združenja delodajalcev značilno, da svojemu članstvu poleg predstavniške funkcije v telesih socialnega partnerstva nudijo tudi strokovno podporo. Njihova najpomembnejša funkcija pa je sklepanje tripartitnih socialnih sporazumov in bipartitnih kolektivnih pogodb.

Razmejitev med združenji delodajalcev in gospodarskimi zbornicami je predvsem v tem, da so združenja delodajalcev organizacije in zastopniki lastnikov kapitala in s tem pogajalci o vprašanjih trga delovne sile; gospodarske zbornice pa predstavljajo bolj interese gospodarstva nasploh, z vidika stroke in managerjev ter narodnogospodarske sinteze interesov. Prav zato so v ospredju predvsem partnerska vloga gospodarskih zbornic do države ter različne skupne strokovno-pospeševalne naloge, kot tudi izvajanje javnih pooblastil (Bohinc 2000a: 6). Vendar pa velja, da razmejitve pristojnosti niso točno določene, saj delodajalske organizacije marsikje izvajajo tudi mnoge gospodarske pospeševalne dejavnosti ter se ukvarjajo z zastopanjem gospodarstva o vprašanjih gospodarske politike. Na drugi strani v kolektivnih pogajanjih oz. kot stranke kolektivnih pogodb praviloma v Evropi kot zastopnik interesov kapitala ne nastopajo gospodarske zbornice (kot je navkljub ukinitvi obveznega članstva še vedno v veljavi pri nas),

ampak združenja delodajalcev - tudi tam, kjer poznajo zbornice s prostovoljnim članstvom (Bohinc 2000a: 6).

Po mnenju Potočnika (1995: 3) bi se morali delodajalci zavzemati predvsem za naslednje cilje:

- nizke obdavčitve za podjetja,
- izenačene spodbudne delovne razmere za vsa podjetja,
- nizki stroški dela,
- večja fleksibilnost delovne sile.

Ali kot pravi Poole (v Stanojević 1996: 50): »Združenja delodajalcev so organizacije, ki predstavljajo in promovirajo kolektivne interese delodajalcev v določenem okolju ter v določenih institucionalnih in organizacijskih okoliščinah«.

Glavne organizacije delodajalcev v Sloveniji so:

- Gospodarska zbornica Slovenije (ki ima od leta 2006 prostovoljno članstvo),
- Obrtna zbornica Slovenije - ta se je odcepila od GZS in zastopa interes samostojnih podjetnikov in malih podjetij (OZS je ohranila obvezno članstvo),
- Združenje delodajalcev Slovenije - 22. 2. 1994 ustanovila GZS
- Združenje delodajalcev obrtnih dejavnosti Slovenije - 23. 6. 1994 OZS ustanovila združenje delodajalcev OGGISTA, ki se kasneje preimenuje v ZDODS.

Vsi delodajalci v Sloveniji so bili do leta 2006 (več o tem v nadaljevanju) obvezno vključeni v gospodarsko in obrtno zbornico. Ti zbornici sta imeli doslej dolžnost dejavne udeležbe pri sklepanju kolektivnih pogodb. V času obveznosti članstva GZS so se - zaradi načel, ki izhajajo iz konvencij Mednarodne organizacije dela, da obvezna združenja ne morejo imeti položaja (izključnih) predstavnikov delodajalcev - v Sloveniji delodajalci začeli organizirati tudi v prostovoljna združenja delodajalcev. Med takšnimi združenji je po velikosti in pomenu najpomembnejše Združenje delodajalcev Slovenije, v katerem je včlanjenih okoli 1500 delodajalcev iz vse Slovenije in iz vseh gospodarskih dejavnosti. V okviru zbornic in Združenja delodajalcev obstaja notranja organiziranost na sektorski ravni, vendar pa notranje enote, organizirane za posamezno dejavnosti, ne morejo same sklepati kolektivnih pogodb (Dekleva in drugi 2000: 14). V skladu z zaenkrat še veljavno delovnopravno zakonodajo (ki je sedaj v nasprotju z ILO le še pri OZS) imata GZS in OZS v slovenskem socialnem dialogu še vedno tudi vlogo socialnega partnerja. Tako imata zbornici, poleg tega da sta pristojni za sklepanje kolektivnih pogodb, svoje člane tudi v raznih drugih oblikah tripartitnega sodelovanja med socialnimi partnerji.

Ker še ni posebnega zakona o reprezentativnosti delodajalcev (tak zakon je že nekaj časa v veljavi pri sindikatih), nastopajo različni predstavniki delodajalcev v vrsti pogajanj z drugimi

socialnimi partnerji. Po dosedanji zakonodaji je še vedno večkrat izrecno navedena GZS kot delodajalski partner (Potočnik 1995: 810), zato ostaja še vedno vsaj eden od podpisnikov na delodajalski strani tako pri socialnem sporazumevanju znotraj ESS kot tudi pri sklepanju kolektivnih pogodb.

Delodajalska stran v Sloveniji je zaradi svoje centralizirane organiziranosti in še vedno izrazito vplivne vloge GZS precej homogena. Vendar pa se lahko stanje sedaj, ko je bil sprejet novi zakon o GZS, ki zbornici ukinja obvezno članstvo, močno spremeni, saj obstaja nevarnost, da bi, tako kot (je bilo nekoč) sindikalno, sedaj tudi delodajalsko prizorišče postalo razdrobljeno. Slednje pa bi vsekakor pomenilo radikalen odmik od korporativističnega urejanja socialnega partnerstva. Organizacije delodajalcev so v sistemu neokorporativnih regulacij industrijskih odnosov praviloma namreč izrazito centralizirane, saj jim ta organizacijska oblika zagotavlja učinkovito vključitev v procese centraliziranih kolektivnih pogajanj ter tripartitnega odločanja (Stanojević 1996: 295).

Ne glede na nevarnost boja za prevlado znotraj delodajalskega stebra in drobljenja doslej enotno prezentiranih interesov so delodajalci v Sloveniji priča še enemu procesu, ki lahko pomeni odmik od razvitega korporativizma. Ker je formalno organiziranje in predstavljanje interesov delodajalcev proces, ki je odvisen od še vedno nedokončanega diferenciranja nosilcev lastniško-menedžerskih funkcij podjetij, so pri nas aktualna delodajalska združenja pravzaprav oblika ohlapne koordinacije, ki delodajalskih interesov, po mnenju Stanojevića (1996: 307), ne konstituira v dejavnik razvitejšega neokorporativizma. Ob medsebojni ohlapni koordinaciji se slovenski delodajalci (predvsem podjetja v neposredni ali posredni državni lastni) povezujejo z državo tudi neposredno. Zaradi tega lahko rečemo, da je, vsaj gledano s strani prostovoljnih združenj delodajalcev, delodajalska stran organizacijskega dejavnika za strukturacijo neokorporativizma na Slovenskem neugodna (Stanojević 1996: 307).

Pomembno dejstvo, kar se tiče razvitosti delodajalcev v Sloveniji, je tudi to, da prehod v tržno gospodarstvo še ni končan, saj je država (vsaj posredno) še vedno verjetno najpomembnejši delodajalec. Pomembno vprašanje ob tem je, če bo predviden umik države iz lastniške strukture večine slovenskih družb (kar je navidez neoliberalni ukrep) v tej luči torej pomenil okrepitev korporativizma?

9.2.1 ZDRUŽENJE DELODAJALCEV SLOVENIJE

Zaradi očitkov Mednarodne organizacije dela, da je treba zagotoviti predstavljanje interesov delodajalcev na prostovoljni podlagi, je dala leta 1994 (torej še v času obveznosti članstva v njej) Gospodarska zbornica Slovenije pobudo, da se, v obliki gospodarskega interesnega združenja na prostovoljni osnovi, ustanovi Združenje delodajalcev Slovenije. To združenje, ki

pokriva vse vrste podjetij ne glede na velikost in oblike lastnine, po vseh dejavnostih in vseh območjih, je kmalu postalo reprezentativen predstavnik celotnega gospodarstva (Potočnik 1995: 810). »Cilj Združenja delodajalcev Slovenije je strokovno zastopati interese slovenskih delodajalcev tako doma, kot tudi v tujini« (www.zds.si - 5. 7. 2007).

Glavne naloge Združenja delodajalcev Slovenije (www.zds.si - 3. 8. 2007) so:

- zastopanje interesov delodajalcev na zakonodajnem področju tako, da se razbremeni gospodarstvo in poveča konkurenčnost,
- izdelava strokovnih podlag za ugotavljanje in uveljavitev interesov delodajalcev pri usklajevanju in doseganju soglasja s socialnimi partnerji,
- pogajanje in sklepanje socialnega sporazuma z vlado in sindikati,
- kolektivna pogajanja in sklepanje kolektivnih pogodb s sindikati,
- strokovno svetovanje glede izvajanja kolektivnih pogodb,
- svetovanje pri vprašanjih s področja delovnega prava,
- izobraževanje,
- izdajanje publikacij,
- sodelovanje z domačimi in mednarodnimi organizacijami,
- druge aktivnosti, vezane na interese članstva.

9.2.2 ZDRUŽENJE DELODAJALCEV OBRTNIH DEJAVNOSTI SLOVENIJE

Zaradi strahu zbornic z obveznim članstvom (takrat GZS in OZS), da bodo prostovoljne organizacije delodajalcev postopno v celoti prevzele vlogo zastopnika delodajalcev v kolektivnih pogajanjih, so obrtniki leta 1994 ustanovili združenje OGISTTA, ki združuje delodajalce s področij obrti, gostinstva, intelektualnih storitev, turizma, trgovine in avtoprevoznitva, ki je delovalo v obliki gospodarskega interesnega združenja GIZ. V Letu 1997 se je preimenovalo v Združenje delodajalcev obrtnih dejavnosti Slovenije - gospodarsko interesno združenje (ZDODS-GIZ) (Dekleva in drugi 2000: 28).

ZDODS ima okoli 4000 članov, ki predstavljajo, glede na število zaposlenih, večino delodajalcev v obrtnih dejavnostih (Stanojević 2001: 7).

ZDODS je neprofitna organizacija, ustanovljena z namenom:

- pospeševanja dejavnosti članov, zlasti z vidika zagotavljanja socialnega miru,
- čim ustrežnejše ureditve delovno-pravnih razmerij za delodajalsko stran,
- sklepanja socialnih sporazumov o temeljnih socialno-ekonomskih vprašanjih ter
- zastopanja interesa članov pri nastajanju in spreminjanju zakonodaje RS oziroma prilagajanju slovenske zakonodaje pravnemu redu EU.

Večji del navedenih aktivnosti, zlasti pri doseganju soglasja glede okvirov socialne in ekonomske politike, ZDODS izvaja v ekonomsko-socialnem svetu. Združenje se aktivno vključuje tudi v odbore in organe, v katere imenuje predstavnike ESS. Članstvo v Združenju delodajalcev obrtnih dejavnosti Slovenije je prostovoljno.

9.2.3 OBRTNA ZBORNICA SLOVENIJE

Obrtna zbornica Slovenije je organizacija vseh slovenskih obrtnikov. Kot njihova strokovna organizacija deluje že 32 let, od leta 1994 pa tudi kot javna institucija. Vloga, ki jo OZS daje Obrtni zakon (Uradni list RS, št. 50/94), je predvsem partnerstvo državi, zlasti pri oblikovanju zakonov in predpisov o številnih vprašanjih, ki se nanašajo na obrt (Dekleva in drugi 2000: 27). Pomembna je tudi vloga OZS kot institucije javnega prava s številnimi javnimi pooblastili, ki jih nanjo prenaša država, ukvarja pa se tudi s promocijo obrti, svetuje svojim članom ter vsem drugim, ki jih zanima obrtna dejavnost, ter skrbi za ohranjanje in razvijanje domačih in umetnostnih obrti na Slovenskem (Dekleva in drugi 2000: 27).

S sprejetjem Obrtnega zakona (Uradni list RS, št. 50/94) je Obrtna zbornica Slovenije postala samostojna strokovna in poslovna organizacija, ki izvaja tudi javna pooblastila. S tem je njena vloga predstavnika delodajalcev postala sporna, saj mora biti ta funkcija namreč po merilih ILO strogo ločena od predstavnika delodajalcev (Dekleva in drugi 2000: 28). Navkljub ukinitvi obveznega članstva drugi delodajalski zbornici z obveznim članstvom kaže, da zakonodajalec zaenkrat Obrtni zbornici ne namerava spremeniti javnopravnega statusa.

Razlogi za to so različni. Na deklarativni ravni država opozarja na poseben pomen obrtnikov znotraj slovenskega gospodarstva. V nevladajočih političnih opcijah pa je moč slišati, da je OZS (za razliko od GZS) tradicionalno bližje nekaterim političnim strankam, ki od volitev leta 2004 sestavljajo vladno koalicijo. Kakorkoli že je dejstvo, da je država z ukinitvijo obveznega članstva v GZS in njegovo ohranitvijo v OZS (pa tudi v ostalih zbornicah, kot na primer zdravniški, notarski, kmetijsko-gozdarski, odvetniški ...) ustvarila nenavadno anomalijo v tradicionalno močnem slovenskem (korporativno-cehovskem) zborničnem sistemu.

Obrtna zbornica Slovenije šteje okoli 60.000 (obvezno včlanjenih) gospodarskih osebkov, med katerimi sta dve tretjini samozaposlenih (Stanojević 2001: 7).

9.2.4 GOSPODARSKA ZBORNICA SLOVENIJE

»Gospodarske zbornice so korporativne pravne osebe, v katerih se brez profitnega namena združujejo bodisi gospodarski subjekti, bodisi posamezniki, ki opravljajo določen poklic« (Bohinc 2000: 109).

GZS je ustanovljena za (Bohinc 2000: 109-110):

- zastopanje in zaščito interesov članov pri sprejemanju odločitev, povezanih z vprašanji gospodarskega sistema in gospodarske politike,
- opravljanje poslovnih storitev,
- izvajanje javnih pooblastil in
- izobraževanje in usposabljanje.

Leta 2007 mineva 156 let, odkar je začela v Ljubljani delovati prva Trgovinska in obrtna zbornica za Kranjsko (Vloga GZS kot osrednje avtonomne organizacije slovenskega gospodarstva, 2002: 1). GZS je imela do ukinitve obveznega članstva več kot 50.000 delujočih članov, kakšen delež tega članstva pa so po prehodu na prostovoljno članstvo uspeli ohraniti, pa bo moč videti po preteku zakonsko predpisanega prehodnega obdobja, ki ga je zakonodajalec namenil GZS, da se notranje preoblikuje v skladu z zahtevami novega zakona.

GZS je namenjena predvsem podjetjem članicam ter tudi vladi in parlamentu za strokovno oporo pri pripravi stališč o gospodarskem sistemu in gospodarski politiki; področje dela GZS na nacionalni ravni pa je tudi pospeševanje mednarodnega sodelovanja in mednarodne promocije slovenskega gospodarstva.

Zbornica opravlja vrsto nalog pri pospeševanju uvajanja novih tehnologij, kakovosti in varstva okolja. Letno nudi več kot 120.000 različnih pravnih in ekonomskih nasvetov. Namenjeni so zlasti malim in srednjim podjetjem. Najpogosteje gre za vprašanja s področja podjetniške in delovnopravne zakonodaje, industrijske lastnine, konkurenčnega prava, kolektivnih pogodb, finančnega poslovanja in priprave poslovnih načrtov. Pri zbornici delujeta stalna arbitraža, ki razrešuje domače in mednarodne spore, in častno sodišče, ki izreka različne ukrepe za kršitev dobrih poslovnih običajev (A brief outline on the Chamber of Commerce and Industry of Slovenia and its role in the economic and social dialogue and other tasks, 2002: 4).

»Zbornica izvaja svoje naloge prek več specializiranih strokovnih služb, prav tako pa stalno sodeluje tudi z zunanjimi izvedenci, gospodarstveniki, fakultetami, strokovnimi zvezami in drugimi ustanovami civilne družbe. Stališča in predlogi so tako široko verificirani« (Vloga GZS kot osrednje avtonomne ustanove slovenskega gospodarstva, 2002: 4).

I. GZS do leta 2006

Začetki GZS segajo v čase, ko je delovala še Trgovinska zbornica, ki je za razliko od sedanje GZS zastopala zgolj interese ene panoge. V obdobju prejšnje socialistične skupne države je slovenski zbornični sistem deloval najprej v pogojih državno-planskega gospodarstva, za tem pa v specifičnih pogojih družbene lastnine in samoupravljanja (Friedl 2002: 1). *»Po osamosvojitvi se je zasnova novega zborničnega zakona naslonila na javnopravni model avstrijske zbornične ureditve z obveznim članstvom in decentraliziranim organizacijsko-upravljaljskim ustrojem«* (Friedl 2002: 2).

Zakon o GZS je bil sprejet že spomladi 1990, dopolnjen pa v letu 2000 (Zakon o GZS, UL RS 14/90 in 19/2000). Po nemškem vzoru je zakon iz leta 1990 v veliki meri prepustil notranjo organizacijo in podrobnejšo opredelitev dejavnosti Statutu GZS. Ustavno sodišče Republike Slovenije pa je bilo mnenja, da je treba zakon dopolniti z vprašanji, ki zadevajo mehanizme usklajevanja stališč različnih gospodarskih sektorjev znotraj zbornice ter glede nekaterih vprašanj financiranja zbornice. Ravno zato je bila leta 2000 sprejeta omenjena novela zakona o GZS, ki je povzela temeljne določbe Statuta GZS iz leta 1996 v delu, ki zadeva upravljavsko in organizacijsko strukturo ter del, ki govori o določanju članskega prispevka.

Do sprejetja Obrtnega zakona v letu 1994 (Obrtni zakon, UL RS 50/94 in 61/2000) so se obrtniki in obrtne zadruge vključevali v GZS posredno preko Zveze obrtnih združenj kot kolektivne članice GZS. Kmetje so se pred sprejetjem novega Zakona o zadrukah iz leta 1992 prav tako posredno vključevali v GZS, preko takratne Zadružne zveze Slovenije kot kolektivne članice GZS. Leta 1999 je bil sprejet Zakon o kmetijsko gozdarski zbornici Slovenije (Zakon o kmetijsko gozdarski zbornici, UL RS 41/99), po katerem so fizične in pravne osebe s področja primarnega kmetijskega in gozdarskega sektorja obvezni člani Kmetijsko gozdarske zbornice Slovenije.

Zbornična organiziranost slovenskega gospodarstva - z obveznim članstvom - je bila do leta 2006 tako zaokrožena v treh zbornicah - gospodarski, obrtni in kmetijsko gozdarski (po Friedl 2002: 2-3).

II. GZS od 26. 5. 2006 (od javnopravno-korporativnega k zasebnopravno-(neo)liberalnemu modelu)

Tako kot v drugih državah, kjer imajo zbornice z obveznim članstvom, so bili tudi v Sloveniji kmalu po osamosvojitvi s strani nekaterih članov in takratne nevladajoče politične elite večkrat izraženi pomisleki o ustavnosti (ali pa primernosti) obveznega članstva in sodelovanju GZS pri kolektivnih pogajanjih in v tristranem socialnem dialogu. GZS je te očitke s primerjalno pravnimi argumenti vse do leta 2006 spretno zavračala. Trdili so, da obvezno članstvo ni poseben zbornični model, ampak posledica nalog, ki jih mora kontinentalna, javnopravna

zbornica izvajati v javnem interesu. V GZS so trdili, da so javnopravne zbornice vodilnih evropskih držav nastajale zaradi potreb po zaščiti splošnih interesov gospodarstva v odnosih z državo na lokalni in nacionalni ravni, ne pa za zaščito zgolj posameznega ceha. Imajo veliko daljšo tradicijo kot prostovoljna delodajalska združenja, ki so se začela razvijati šele z nastankom sindikalnega gibanja.

Zasebnopravne zbornice s prostovoljnim članstvom delujejo v obliki gospodarskih družb ali združenj na komercialni podlagi. Njihovi prostovoljni člani so deležni določenih popustov pri plačilu storitev. Te zbornice načelno niso priznane kot institucionalne partnerice države pri zastopanju interesov gospodarstva ali kot nosilke javnih pooblastil. *»Naloge javnopravnih zbornic terjajo njihovo polno reprezentativnost, enakopravnost vseh podjetij pri koristih in bremenih ter stabilen in avtonomen vir financiranja, ki omogoča zbornici strokovno neodvisno materialno kadrovske infrastrukturo«* (Friedl 2002: 8-9).

Gospodarske zbornice kontinentalnega, javnopravnega modela pa zastopajo uravnotežene interese podjetij kot živih organizmov, kjer se ne uresničuje le delodajalska funkcija, ampak integriteta interesov lastnikov, managerjev, delavcev, zaposlenih in potrošnikov v spletu vseh poslovnih funkcij. S tega vidika gospodarske zbornice zastopajo uravnotežene interese gospodarstva, torej skupni imenovalci interesov svojih članov - podjetij, ne pa le posebnih branžnih ali cehovskih interesov oz. interesov posameznih lastnikov, ki si lahko tudi nasprotujejo. Poleg te zastopniške vloge izvajajo vrsto poslovno pospeševalnih storitev na t. i. prenesenem področju. Te naloge je nanje prenesla država, sicer bi jih opravljala državna uprava. Takšne gospodarske zbornice so navadno tudi nosilke številnih drugih javnih pooblastil, kot so izdaja in potrjevanje trgovinskih listin, spričeval v dualnem sistemu izobraževanja, raznih licenc za posamezne dejavnosti itd. (po Friedl 2004: 1). Kar pa je za pričujoče delo bistveno, pa je, da imajo kontinentalne zbornice z obveznim članstvom položaj sogovornika z državo in s tem javnopravni pomen v najširšem smislu, ki izhaja iz njihove polne reprezentativnosti.

Podobno Bohinc (2000a: 3) ločuje dva modela organiziranosti zbornic, in sicer anglosaksonski in kontinentalni model. Po javnopravnem oz. t. i. kontinentalnem modelu, ki ima korenine v stoletja stari francoski *Chambre de commerce*, je gospodarska zbornica javnopravna ustanova z obveznim članstvom vseh gospodarskih subjektov.

Drugi tip zbornice, ki nosi sicer enako ime, ima glede na svojo dejavnost in članstvo v praksi drugačno vsebino in pomen, je zasebnopravni oz. t. i. anglosaksonski model gospodarskih zbornic kot oseb civilnega prava s prostovoljnim članstvom. Takšne zbornice niso reprezentativne, saj ne vključujejo vseh ali vsaj večine gospodarskih subjektov, opravljajo

razne poslovno-informativne storitve za člane na komercialni podlagi in so organizirane v obliki gospodarskih družb ali društev. Bistveno pa je, da ne predstavljajo sogovornika vladi oz. parlamentu pri oblikovanju gospodarskega sistema in gospodarske politike (Bohinc 2000: 3). »Njihova glavna dejavnost je podobna raznim svetovalnim družbam na trgu« (Friedl 2004: 3). »Anglosaksonske zbornice se ukvarjajo zgolj s tistimi vprašanji, ki kratkoročno zanimajo njihove člane, financirajo pa se deloma s prispevki svojih članov, pretežno pa s prodajo storitev na trgu, pri čemer člani uživajo določene popuste« (Bohinc 2000a: 73-74). Prvi tip zbornic je nastal v luči korporativistične tradicije razvoja kontinentalne Evrope, drugi tip pa povzema (neo)liberalne značilnosti razvoja anglosaksonskega sveta.

Kljub argumentom stroke in Gospodarske zbornice Slovenije je bila v koalicijsko pogodbo zmagovalk na volitvah leta 2004 (v skladu s predvolilno obljubo) zapisana zaveza po ukinitvi obveznega članstva. To se je po parlamentarni proceduri (ob vsaj načelnem nasprotovanju nevladajočih strank, pri čemer je posebej izstopala SD) leta 2006 tudi zgodilo.

Poslanska skupina Slovenske nacionalne stranke je v tej luči že decembra 2004 v redno parlamentarno proceduro vložila Predlog zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o Gospodarski zbornici Slovenije (Poročevalec DZ št. 119, december 2004: 16). V njem predlagatelji ugotavljajo, da ima Slovenija danes razvejan zbornični sistem, znotraj katerega je bilo doslej ustanovljenih 19 zbornic, v katerih se brez profitnega namena združujejo bodisi gospodarski subjekti bodisi posamezniki (ibidem).

Glede na način ustanovitve, namen in obveznost članstva so vse te zbornice javnopravne, ustanovljene s posebnimi zakoni ali na podlagi posameznih členov zakonov, ki urejajo posebna področja. Od tega sta po mnenju predlagatelja (Poročevalec DZ št. 119, december 2004: 16) dve zbornici - GZS in OZS - specifični v tem smislu, da so vanju vključena podjetja ne glede na področje svojega delovanja. Njima je po strukturi v tem smislu najbolj podobna KGZS, ki pa je v določenem smislu že panožna, saj vključuje podjetja, posameznike in različne tipe njihovih organizacij zgolj s področja kmetijstva in gozdarstva (ibidem).

Ključni razlog, ki ga za spremembo Zakona o GZS v smeri neobveznega članstva navaja Poslanska skupina SNS, pa je, da »sistem zbornične organiziranosti ne ustreza več potrebam sodobnega podjetništva« (Poročevalec DZ št. 119, december 2004: 16). Pri tem predlagatelj cilja predvsem na področja, kjer je število gospodarskih subjektov v preteklosti najhitreje naraščalo (avtoprevoznništvo).

Ob tem je predlagatelj ob vložitvi Predloga zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o GZS (Poročevalec DZ št. 119, december 2004: 16-17) ob analizi stanja opozoril tudi na dejstvo, da

je dotedanji zbornični sistem notranjega zastopanja podjetij in panog neustrezen, saj daje izrazito prednost velikim podjetjem, kar jih postavlja v privilegiran položaj. Opozarjajo tudi, da GZS izjemno slabo vodi registre, predvsem pa se je s prevzemom nekaterih javnih pooblastil v GZS pojavila kolizija interesov, saj so se funkcionarji in uradniki oddaljili od svojih izvirnih nalog (usklajevanje, artikulacija in zastopanje interesov svojih članov nasproti Vladi RS in državi) ter se pričeli obnašati kot podaljšana roka države. Ta spremenjen odnos do članstva pa je najbolj prišel do izraza v skokoviti rasti cen za opravljanje teh javnih pooblastil. (Poročevalec DZ št. 119, december 2004: 16-17).

Predlagatelj spremembe Zakona o GZS se naslanja tudi na dve mednarodni analizi. Prvo je leta 1999 pripravil Virant, drugo pa leta 2001 tim raziskovalcev Gazdič, Zobavnik in Šinkovec (Poročevalec DZ št. 119, december 2004: 17). Obe analizi ugotavljata, da model obveznega članstva zbornic v svetu ni splošen, *»v državah, ki so se odločile za ta model, pa je z drugimi predpisi in podzakonskimi akti zagotovljeno zastopstvo interesa manjših, toda v celoti večinskih podjetij skoraj vsake gospodarske panoge«* (Poročevalec DZ št. 119, december 2004: 16-17).

Zakon, kot ga je v letu 2004 predlagala Poslanska skupina SNS, ni bil sprejet, je pa Predlog zakona o gospodarskih zbornicah, ki ga je leta 2006 v redno parlamentarno proceduro vložila Vlada RS, upošteval ključne kritike in izhodišča. Predhodno je resorno ministrstvo (Ministrstvo za gospodarstvo) pripravilo Scenarije in analizo vpliva na izvajanje javnih nalog in javnih pooblastil (Prenova zborničnega sistema - scenariji in analiza vpliva na izvajanje javnih nalog in javnih pooblastil, 2005). V njem ugotavlja, da je razvoj na področju organizacije gospodarskih subjektov v zbornični sistem v zadnjih letih doživel velike spremembe v mnogih novih članicah EU. *»Potrebe po boljši in učinkovitejši organizaciji zborničnega sistema se že več let pojavljajo tudi v Sloveniji«*. *»Ni dvoma, da po članstvu Slovenije v EU zbornični sistem v Sloveniji zahteva posodobitev, ki bo bolj prispeval h gospodarski rasti in bo bolj podpiral strateške cilje Slovenije (segmenti Lizbonske strategije, Strategija razvoja Slovenije, Evropska listina za mala podjetja) ter omogočil razvoj ustreznih programov in aktivnosti ob hkratni razbremenitvi gospodarstva«* (Prenova zborničnega sistema - scenariji in analiza vpliva na izvajanje javnih nalog in javnih pooblastil, 2005).

Ministrstvo za gospodarstvo je v okviru omenjenega delovnega dokumenta pripravilo nabor možnosti o tem, kako reorganizirati slovenski zbornični sistem. V dokumentu (Prenova zborničnega sistema - scenariji in analiza vpliva na izvajanje javnih nalog in javnih pooblastil, 2005) ugotavljajo, da ukinitve obveznega članstva pravzaprav pomeni prestop iz evropsko-kontinentalnega v anglo-ameriški zbornični sistem. Ta sistem je po njihovem mnenju značilen tudi za številne stare in predvsem nove članice EU. Gre za radikalen poseg, na podlagi katerega

je Ministrstvo za gospodarstvo pred sprejetjem novega zakona pričakovalo »korenito spremembo organizacije zborničnega sistema v Sloveniji« (Prenova zborničnega sistema - scenariji in analiza vpliva na izvajanje javnih nalog in javnih pooblastil, 2005). Ministrstvo v delovnem dokumentu opozarja tudi na »vprašanje konsistentnosti ukinitve prostovoljnega članstva (in drugih javnih nalog) v drugih krovnih (OZS, KGZS) in poklicnih zbornicah« (ibidem).

Ministrstvo za gospodarstvo je v dokumentu pripravilo tudi t. i. SWOT analizo, ki podaja prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti izbire scenarije prostovoljnega članstva v GZS (Prenova zborničnega sistema - scenariji in analiza vpliva na izvajanje javnih nalog in javnih pooblastil, 2005):

Tabela 9.1: SWOT analiza

<p>PREDNOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> • Svoboda odločanja glede združevanja gospodarskih subjektov; • Demokratizacija oblikovanja zbornic; • Razbremenitve gospodarstva sistemsko naloženih finančnih bremen; • Večja odzivnost na potrebe članstva; • Večja tržna naravnost; • Interes po večji transparentnosti delovanja s strani članov; • Večji nadzor nad delovanjem s strani članov. 	<p>SLABOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> • Odsotnost določenega reprezentativnega partnerja pri oblikovanju nacionalnih programov, politik ipd.; • Fragmentiranost stališč posameznih zbornic; • Omejena strokovna neodvisnost zaradi parcialnih interesov članov; • Zapleteni postopki urejanja nasledstvenih vprašanj.
<p>PRILOŽNOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> • Višja kakovost in učinkovitost zbornic; • Večja dinamika in razvoj novih storitev ter programov; • Razvoj aktivnosti, ki bodo bolj zastopale interese članov; • Večji vpliv članov na oblikovanje programov raziskav, razvoja, tehnologije, izobraževanja, usposabljanja itd., ki so financirani iz proračuna; • Deregulacija na področju reguliranih poklicev, pri čemer se preskuse usposobljenosti za regulirane poklice 	<p>NEVARNOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> • Verjeten upad članstva in reprezentativnosti; • Dodatna obremenitev javnih organov zaradi prevzema javnih pooblastil; • Možni zapleti pri reševanju nasledstvenih vprašanj GZS; • Zloraba preferiranega položaja naslednice sedanje GZS; • Naslednica GZS lahko kot tržni subjekt deformira trg (poslovnih) storitev; • Negospodarno razpolaganje s premoženjem GZS.

dodeli institucijam, ki izpolnjujejo ustrezne kriterije.	
--	--

Vir: Prenova zborničnega sistema - scenariji in analiza vpliva na izvajanje javnih nalog in javnih pooblastil, 2005.

Na podlagi analize, ki jo je pripravilo resorno ministrstvo (MG), je Vlada RS pripravila Zakon o gospodarskih zbornicah (ZGZ, UL RS 60/06), ki ureja status gospodarskih zbornic, postopek ustanavljanja, delovanja, preoblikovanja in prenehanje gospodarskih zbornic ter preoblikovanje Gospodarske zbornice Slovenije. Zakon (ibidem) v drugem členu določa, da je »Gospodarska zbornica samostojno, prostovoljno, interesno in nepridobitno združenje pravnih in fizičnih oseb, ki na trgu samostojno opravljajo pridobitno gospodarsko dejavnost«. V tretjem členu pa isti zakon (ibidem) določa, da je »Zbornica pravna oseba zasebnega prava«.

Zakon (ZGZ, UL RS 60/06) ureja tudi reprezentativnost gospodarskih zbornic, za to pa določa relativno visoke kriterije. V drugem odstavku četrtega člena določa, da je »Zbornica reprezentativna, če se vanjo združi toliko članov, da njihov prihodek od prodaje predstavlja najmanj 10 odstotkov od prihodkov od prodaje v gospodarstvu Republike Slovenije za preteklo obračunsko obdobje in najmanj pet odstotkov vseh gospodarskih subjektov«.

Reprezentativnost gospodarske zbornice (podobno, kot je to urejeno pri sindikatih) je pogoj, da jo država prizna za socialnega partnerje. Tako je v četrtem odstavku četrtega člena ZGZ (ZGZ, UL RS 60/06) določeno, da reprezentativne zbornice sodelujejo pri oblikovanju gospodarskega sistema in ekonomske politike ter v mednarodnih zborničnih organizacijah.

V skladu z novim zakonom je v prvem odstavku šestega člena ZGZ (ZGZ, UL RS 60/06) določeno, da so cilji zbornice »spodbujanje gospodarskih dejavnosti njenih članov in uresničevanje njihovih drugih skupnih interesov, opredeljenih v statutu zbornice«. V drugem odstavku istega člena (ibidem) pa zakonodajalec določa, da zbornica za svoje člane opravlja predvsem naslednje naloge:

- zastopa interese svojih članov pred državnimi organi;
- organizira izobraževanje in usposabljanje;
- organizira obiske poslovnih delegacij, sejemske predstavitve, seminarje in konference ter druge predstavitvene dogodke;
- članom pošilja poslovne informacije in jim poslovno svetuje;
- sodeluje pri navezovanju poslovnih stikov in povezav;
- strokovno pomaga članom.

Zakon o gospodarskih zbornicah (ZGZ, UL RS 60/06) v prehodnih in končnih določbah ureja tudi uskladitev delovanja Gospodarske zbornice Slovenije z novim zakonom. V 26. členu (ibidem) določa, da z dnem uveljavitve tega zakona GZS, ki je bila ustanovljena v skladu z Zakonom o Gospodarski zbornici Slovenije, postane zbornica po novem zakonu in ima torej prostovoljno članstvo. Zakonodajalec v tem členu GZS tudi določa, da mora v petih mesecih po uveljavitvi tega zakona uskladiti svoj statut in delovanje z določbami tega zakona, članom pravnega naslednika GZS pa v 27. členu ZGZ (ibidem) eksplicitno določa, da lahko po uskladitvi statuta s pisno izjavo izstopijo iz pravnega naslednika GZS.

V 28. členu ZGZ (ZGZ, UL RS 60/06) je Gospodarska zbornica Slovenije tudi določena kot skrbnik premoženja GZS, v 30. členu (ibidem) pa, da so reprezentativne zbornice, ki bodo nastale v skladu s tem zakonom, upravičene do delitve premoženja in prostorov GZS.

Z zakonom ali na njegovi podlagi se lahko zbornici podelijo tudi javna pooblastila. V zakonu pa ni posebej določeno, da gospodarske zbornice sklepajo kolektivne pogodbe, saj to področje ureja nov Zakon o kolektivnih pogodbah, ki je pričel veljati maja leta 2006. V tem zakonu je določeno, da lahko v skladu s svojim statutom ali drugim ustreznim aktom sklepajo kolektivne pogodbe združenja sindikatov in delodajalcev, pri čemer so mišljene asociacije s prostovoljnim članstvom. Po izrecni določbi tega zakona lahko delodajalske asociacije z obveznim članstvom sklepajo kolektivne pogodbe le še tri leta po uveljavitvi zakona. Navedena časovna omejitev se na GZS po preoblikovanju v zbornico s prostovoljnim članstvom ne nanaša več, zato je to področje delovanja zbornice kot nalogo trajnega značaja podrobneje uredila v novem statutu GZS (Interno GZS, 2006).

V državah Evropske unije se na področju organizacije ali delovanja javnih in državnih institucij, ne glede na odsotnost t. i. *aquis communautaire*, intenzivira prostovoljno interesno združevanje posameznikov in mehanizem družbene samoregulacije, iz katerega se klasična država umika. Takšen proces lahko (predvsem pri novih državah članicah EU) ugotovimo tudi pri zbornicah (Predlog zakona o gospodarskih zbornicah, 2006).

Zasebnopravne zbornice, kot jih po spremembi zakonodaje poznamo tudi v Sloveniji, imajo osnovo v anglo-ameriškem modelu, ki jih ob odsotnosti obvezne članarine usmerja v izrazito tržno-interesno naravnost. Učinkovitost delovanja s tržnimi storitvami je *condicio sine qua non* zagotavljanja članstva, pri čemer pa so pomisleki usmerjeni v reprezentativnost, strokovno neodvisnost in teritorialno nepokritost njenega delovanja, ki ga zgolj redko dopolnjujejo dana javna pooblastila ali celo javne naloge (Predlog zakona o gospodarskih zbornicah, 2006).

V zadnjem desetletju in pol je tudi večina novih držav članic EU (Ciper in Malta imata že tradicionalno uveljavljen sistem neobveznega članstva) ter drugih držav nekdanjega vzhodnega bloka prešlo v ali oblikovalo anglo-saksonski model zborničnega združevanja brez obveznega članstva in obvezne članarine. Med te države sodijo: Poljska, Litva, Latvija, Estonija, Češka, Madžarska, Slovaška, Bolgarija, Romunija, Moldavija, Ukrajina, Ruska federacija, BiH in Makedonija. Med desetimi državami članicami EU, ki so 1. maja 2004 vstopile v EU, nima nobena več uveljavljenega modela obveznega članstva (Predlog zakona o gospodarskih zbornicah, 2006). V zasebnopravnem modelu poznamo zbornice, ki delujejo na podlagi zakona (npr. Češka, Madžarska, Poljska, Romunija, Švedska, Finska, Litva ...), ter zbornice, kjer njihovega delovanja ne ureja zakon (npr. Velika Britanija, Irska, Ciper, Malta, Bolgarija ...) (Predlog zakona o gospodarskih zbornicah, 2006).

Gospodarska zbornica Slovenije je v sporočilu za javnost 26. 5. 2006 kot odgovor na sprejet ZGZ zapisala: *»Cilj GZS je (po)stati najvplivnejša gospodarska zbornica v Sloveniji, ki edina omogoča podjetjem povezovanje na panožni in regionalni ravni in skupaj s podjetji ustvarja boljše pogoje poslovanja in konkurenčnost slovenskega gospodarstva«*. Na GZS so zapisali tudi, da je zakon v času parlamentarne procedure doživel kar nekaj ključnih sprememb in pomembnih dopolnitev, predvsem glede uvedbe načela reprezentativnosti, uporabe ter delitve premoženja. *»Sprejet zakon je boljši, še vedno pa ne prinaša celovite in enotne rešitve za zbornično povezovanje v Sloveniji, saj uvaja spremembo sistema zgolj za del gospodarskih subjektov. Prav tako spreminja javno pravni model povezovanja v zasebni model brez celovite analize morebitnih negativnih posledic za podjetja in gospodarstvo«*. V sporočilu za medije na GZS trdijo tudi, da bo ena od temeljnih nalog, ki bo tudi v prihodnje ponujena članicam, tudi učinkovito socialno sporazumevanje in kolektivno pogajanje (Po sprejetju Zakona o gospodarskih zornicah v Državnem zboru RS - Sporočilo medijem, 26. 05. 2006).

9.3 DELOJEMALCI

Stanojević (1996: 10) sindikate definira kot *»združenja, ki jih ob jasni notranji izdiferenciranosti med navadnimi člani, neprofesionalnimi aktivisti in profesionalci - funkcionarji določa predvsem osredotočenost na specifične cilje zaščite in izboljševanja gospodarskega, socialnega in tudi političnega položaja delojemalcev«*.

Splošna opredelitev vloge sindikatov je, da zastopajo in ščitijo interese delavcev, ki za svoje delo prejemajo plačo. Glede na tako opredeljeno vlogo sindikatov se njihova današnja vloga ne omejuje zgolj na neposredno zastopanje v podjetju, ampak ima družbeni vpliv na vsa področja življenja in dela, ki zadevajo delavke in delavce (Dekleva in drugi 2000: 15).

Po mnenju Potočnika (1995: 3) bi se morali sindikati zavzemati predvsem za polno zaposlenost in varnost te zaposlitve, za zaščito najnižjih in s tem najbolj izpostavljenih slojev prebivalstva, za nizke cene osnovnih živil, za varne delovne razmerje in za višje plače delojemalcev.

Zgodovina sindikalnega boja se povezuje z zgodovino boja delavstva za boljše življenjske in delovne razmere ter z razvojem kolektivnih pogajanj delodajalske in delojemalske strani za avtonomno ureditev medsebojnih razmerij s pogodbami (Bohinc 2000: 102).

Sindikalno prizorišče v državah z močnim neokorporativizmom praviloma koordinira ena krovna, nacionalna organizacija (konfederacija) sindikatov. Enotna, centralizirana sindikalna struktura, povezana z visoko stopnjo avtoritete nacionalnih krovnih organizacij, je ključni pogoj neokorporativistične učinkovitosti sindikatov oz. njihovega uspešnega delovanja znotraj neokorporativističnih institucionalnih aranžmajev. Tudi stopnja sindikaliziranosti delavcev je v primeru neokorporativistično naravnanih sindikatov praviloma visoka, najmanj nadpolovična (Stanojević 1994a: 79).

9.3.1 NEOLIBERALNA KRIZA SINDIKATOV V NOVEM TISOČLETJU?

Kljub pogostemu navajanju zgodnjega 19. stoletja kot obdobja nastajanja sindikatov je bila sindikaliziranost delovne sile v tedaj industrializirajoči se Zahodni Evropi z današnjega vidika, vse do konca 19. stoletja, izjemno nizka. Sindikati so bili po številu članov majhne organizacije industrijsko-obrtniških delavcev, ki so se osredotočale, zaradi odsotnosti kakršnihkoli pomembnejših (danes samoumevnih) socialnih funkcij države, na medsebojno samopomoč in zaščito (Stanojević 2004).

V prvem desetletju 20. stoletja se je ta obrazec sindikalnega organiziranja začel spreminjati. V Angliji je že ob koncu 19. stoletja sindikalno članstvo začelo strmo naraščati in je pred prvo svetovno vojno zajemalo že več kot 10 % delovne sile, kar je bila za te čase izjemno visoka stopnja sindikaliziranosti. Pred samo prvo svetovno vojno je sindikalizacija v Nemčiji in na Nizozemskem dohitela sindikalizacijo v Angliji. Članstvo je povsod naglo naraščalo. Po prvi svetovni vojni je sindikaliziranje delovne sile dobesedno eksplodiralo. V Nemčiji in na Nizozemskem, na primer, je sindikalizacija tedaj dosegla raven, kakršna v teh dveh državah pozneje ni bila nikoli več dosežena. Po prvi svetovni vojni so bila v (tedanjem) razvitem svetu sindikalna gibanja povsod močna. Ob množičnem članstvu, ki je (odvisno od države) zajemalo od približno 20 % do (bolj izjemoma) več kot 50 % delovne sile, so sindikati tedaj povsod imeli tudi močno podporo med celotno delavsko populacijo (Stanojević 2004).

Po tem obdobju prve velike mobilizacije, ki je bila del velikih revolucionarnih vrenj in tudi velikih ideoloških in političnih razcepov (na vprašanih odnosa do prve svetovne vojne in

oktobrske revolucije), je sledila velika gospodarska kriza, ki je, še posebej v Nemčiji in Angliji, sindikate dobesedno zdesetkala. V tem obdobju velika gospodarska kriza sindikatov ni bistveno prizadela le na Švedskem in Nizozemskem. Po drugi svetovni vojni, v obdobju poveljne konjunktore, ki je trajala približno dvajset let, so se sindikati, vključno celo z ZDA, povsod številčno močno krepili. V 70-ih letih so se ti trendi ustavili, proti koncu 20. stoletja pa so se v največjem številu primerov obrnili v počasno upadanje. V dveh preteklih desetletjih je članstvo najbolj intenzivno upadalo v Angliji, na Nizozemskem in v Italiji, v Belgiji upadanja ni bilo, v skandinavskih državah pa se je izjemno visoka stopnja sindikaliziranosti (80 % in več odstotkov) ohranjala (Stanojević 2004).

Stanojević (2004) trdi, da se danes v večini razvitih držav sindikati praviloma soočajo s stagnacijo in/ali upadanjem članstva. Na osnovi teh trendov lahko govorimo o »*krizi sindikatov na prelomu stoletja*«. Ta 'kriza' je seveda relativna. Če bi jo interpretirali le v terminih članstva, potem kriza niti ni zelo dramatična, saj kljub vztrajnemu upadanju članstva stopnje sindikaliziranosti še nikjer na svetu niso nižje od stopenj sindikaliziranosti z začetka 20. stoletja. Če se omejimo na Evropo, lahko rečemo, da so v terminih deležev sindikaliziranih med celotno aktivno populacijo sindikati povsod še zmeraj pomembne civilno družbene organizacije, ki jih drugi akterji še zmeraj močno upoštevajo.

Dejavniki omenjenih stagnacij in upadanja sindikatov so po mnenju Stanojevića (2004) številni. Stanojević (2004) pravi: »*Zgornji oris dolgoletnih trendov spreminjanja sindikalnega članstva že na prvi pogled razkriva povezavo teh sprememb z gospodarskimi gibanji: v obdobju velike recesije med dvema vojnama je članstvo upadalo, v obdobju konjunktore po drugi svetovni vojni je naraščalo, po prvem naftnem šoku in poznejši recesiji ob koncu 20. stoletja se je rast ustavila in se je spet začelo upadanje. Na prvi pogled te povezave niso povsem logične, saj bi pričakovali, da bi v obdobjih recesij, upadanja plač in naraščanja brezposelnosti interes za sindikate moral naraščati. Bolj natančna analiza interesnih struktur in razmerja sil v recesijskih časih pa kažejo, da je upad članstva v obdobju gospodarskih kriz v bistvu logičen, saj je s stališča konkretnih zaposlenih članstvo v sindikatih v teh obdobjih povezano s stroški in tveganji (izguba delovnega mesta), ki praviloma močno presegajo koristi, ki jih posameznik ima od sindikatov. V obdobjih gospodarske rasti se ta tveganja manjšajo, možna verjetna korist pa narašča*«.

Na bolj dolgoročne trende sindikalizacij in desindikalizacij po mnenju Stanojevića (2004) torej močno vplivajo strukturni dejavniki, ki se v literaturi običajno povezujejo v verigo tehnoloških sprememb in tem ustreznih restrukturacij zaposlovanja. V obdobju naglega naraščanja sindikatov na začetku ter skozi večji del 20. stoletja se je v najrazvitejših državah Zahoda stabilizirala množična industrijska proizvodnja. Tej je ustrezala koncentracija ustrezne delovne

sile v velikih tovarnah in industrijskih centrih, ki je v teh državah pokrivala relativno večino delovne sile. Ta populacija je bila ključna ciljna skupina sindikatov. Sindikati so potrebam te populacije prilagajali svoje strategije, organizacijsko strukturo in delovanje. Od začetka zadnje tretjine 20. stoletja smo priča razmahu globalističnega spreminjanja svetovnih gospodarstev pod taktirko neoliberalnih idej. Množična industrijska proizvodnja klasičnega fordističnega tipa se pospešeno spreminja, saj se delno seli v nove industrializirane države, delno pa je izpostavljena tako radikalni notranji tehnološko-organizacijski preobrazbi, da klasičnega fordističnega delavca v najrazvitejših delih sveta dobesedno ukinja. V teh družbah se strukture zaposlovanja naglo spreminjajo. Zaposlovanje v storitvah povsod hitro narašča in tudi povsod v razvitem svetu že pokriva absolutno večino zaposlene populacije (Stanojević 2004).

Te radikalne spremembe v strukturah zaposlovanja sindikati praviloma sploh niso zaznali, če pa so jo, nanjo v glavnem niso reagirali. V bistvu so ohranjali svojo osredotočenost na interese jedra industrijskega delavstva. S krčenjem tega dela aktivne populacije se je seveda začela ožiti skupina, v kateri so ti sindikati pridobivali članstvo. *»Ker se sindikati v bistvu niso spreminjali, kljub temu, da se je njihov kontekst delovanja pospešeno spreminjal, so se spontano znašli v novi vlogi«* (Stanojević 2004).

Od zagovornikov nekoč močne, večinske skupine zaposlenih, ki je v tradicionalni industrijski družbi relativno uspešno integrirala interese vseh delojemalcev, so se - ne da bi karkoli spreminjali v svojem delovanju - zaradi sprememb in izginjanja svoje baze, ob prelomu stoletja znašli v vlogi interesne organizacije, ki ščiti interese vse ožjih skupin tradicionalnih industrijskih delavcev. Ob sindikalni zaščiti te skupine so številni segmenti trga delovne sile oz. delovne populacije ostajali nesindikalizirani. *»Periferna delovna sila - zaposleni v številnih srednje velikih in posebej v malih podjetjih, začasno zaposleni, brezposelni, še posebej strukturno brezposelni, mladi iskalci zaposlitve, imigranti, ženske - vsi so večinoma ostajali zunaj sindikatov. Ker sindikati za njihove probleme niso kazali pretiranega zanimanja, tudi pripadniki teh skupin sindikatov niso dojemali kot svoje organizacije«* (Stanojević 2004).

Stanojević (2004) prozaično ugotavlja, da so se sindikati na prelomu stoletja pravzaprav znašli v paradoksalni situaciji. Skozi večji del 20. stoletja so, po hudih bojih, ki so se v nekaterih obdobjih in okoljih začasno zaključevali s preganjanjem in izključevanjem iz javnega življenja, v najbolj uspešni različici prispevali, mogoče celo odločilno prispevali, k oblikovanju moderne države blaginje in s tem tudi kakovostno nove ravni pravic in svoboščin oz. civilizacijskih standardov. Obenem pa je prav država blaginje sproti sproducirala nove interesne strukture in popolnoma nova notranja protislovja, ki so sindikatom začela omejevati manevrski prostor.

Ključna identiteta sindikatov se je oblikovala skozi procese, ki so zagotavljali integracijo delavskega razreda v procese modernizacije. V osnovi so bili to programi socialnih demokracij, ki so temeljili na aksiomu, da moderna družba brez tržnih regulacij sicer ni možna, da pa so čiste tržne regulacije (svobodno delovanje trga) same na sebi razdiralne ter da zaradi tega potrebujejo močno državno intervencijo (Stanojević, 2004). Sindikati, ki so se poistovetili s tem programom, so svojo strategijo utemeljevali na dialogu z državo. *»S strategijo t. i. političnega ekonomizma se niso več omejevali le na neposredne interese delavstva, temveč so skušali s skupnimi močmi vplivati na oblikovanje takšnih državnih politik, ki bodo upoštevale temeljne interese vseh zaposlenih. Postali so socialni partnerji«* (Stanojević 2004).

Ne glede na to, ali so bili v politični opoziciji (v primeru volilnih zmag desnih strank) ali v poziciji (v primeru zmag socialnih demokratov oz. leve sredine), so dejansko sooblikovali korporativno državo blaginje in se posredno (kot opozicija, npr. skozi javne proteste) in neposredno (skozi institucije socialnega partnerstva) vključevali v oblikovanje javnih politik. Če so sindikati skozi daljša obdobja delovali v za njih ugodnem političnem okolju (npr. ob daljših nadvladah socialnih demokracij), so soustvarjali razvejano mrežo institucij, ki so zagotavljale uravnovešanje interesov dela in kapitala v družbi. Tako so sooblikovali regulirani, organizirani kapitalizem, ki se v politološko-sociološki literaturi pogosto imenuje tudi neokorporativni sistem; sindikati, ki delujejo v tem sistemu, pa so neokorporativni sindikati (Stanojević 2004).

V kontekstu najnovejšega vzpona neoliberalnih ideologij in ustreznih politično-ekonomskih praks so se začeli pojavljati novi modeli sindikalnega delovanja, nekakšne bolj parcialne sindikalne identitete. Pod pritiskom demontaž in modnega zavračanja korporativnih kolektivizmov vseh vrst se začenjajo pojavljati sindikati, ki se omejujejo na zagotavljanje individualnih storitev (delavcu kot posamezniku). Na primer delavec, ki se znajde v stiski in je pred tem plačeval sindikalno članarino, poišče pomoč pri sindikalnem odvetniku. Ta dobro pozna legalne procedure in prizadetemu omogoča, da se iz stiske izvleče z manjšo finančno škodo, kot bi jo sicer utrpel brez storitve, ki mu jo zagotavlja sindikalna odvetniška pisarna. *»Ta pomoč je seveda izjemno pomembna. Kljub temu si je sindikate, ki bi se zreducirali le na odvetniško vlogo, težko predstavljati«* (Stanojević 2004).

9.3.2 SINDIKATI V SLOVENIJI - PRESEGANJE DOKTRINARNIH NASPROTIJ ALI ZDRUŽENO PROTI »NEOLIBERALNIM« REFORMAM?

Sodobni slovenski sindikati so sorazmerno mlade institucije, ki se še vedno organizirajo in kadrovske oblikujejo (Miklič 1995: 830). Šele proti koncu prejšnjega stoletja so sindikati v Sloveniji postopoma končali svojo preobrazbo v prave delavske interesne organizacije, ki po svojem delovanju, zgradbi in notranjih razmerjih postajajo klasične sindikalne organizacije, ki se v praksi srečujejo z enakimi težavami kot sindikati v razvitih evropskih državah.

Osnovo sindikalizma v Sloveniji predstavlja organiziranost na ravni podjetja, ti sindikati pa se lahko svobodno združujejo v širše mreže. To je povzročilo nastanek konfederacij. Naslednji korak v procesu povezovanja med sindikati so pomenile povezave na ravni dejavnosti, kar je omogočilo začetek pogajanj na ravni posamezne dejavnosti. Organiziranost sindikatov je prilagojena potrebam sindikatov in specifičnostim Slovenije (Dekleva in drugi 2000: 14).

Jedro slovenskega sindikalnega gibanja so sindikati dejavnosti, ki so organizirani na državni ravni in združeni v nekaj velikih sindikalnih central. Vendar nekateri sindikati dejavnosti, tako kot nekateri poklicni sindikati, ostajajo zunaj teh central in delujejo samostojno (Dekleva in drugi 2000: 14).

Po obdobju sindikalnega unitarizma v socialistični Jugoslaviji se je v Sloveniji šele po priznanju svobode združevanja ter odpravi obveznega članstva začel razvijati sindikalni pluralizem. Tako za Slovenijo kot za večino tranzicijskih držav srednje in vzhodne Evrope je poleg prenove starih značilen tudi nastanek novih sindikatov. Pluralizacija sindikatov in razvoj številnih manjših sindikalnih organizacij sta v Sloveniji v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja privedla do precejšnjih težav pri ugotavljanju reprezentativnosti oziroma pri priznavanju usposobljenosti sindikatov za prevzem funkcije socialnega partnerja na različnih ravneh. Problem je rešil leta 1993 sprejet Zakon o reprezentativnosti sindikatov ki določa (relativno blage) kriterije, ki jih morajo izpolnjevati sindikati za pridobitev reprezentativnosti (Miklič 1995: 1).

Zakon pozna tri ravni reprezentativnosti sindikatov: reprezentativne zveze oziroma konfederacije, reprezentativne sindikalne panoge, dejavnosti ali poklica in reprezentativne sindikate v podjetju. Po Zakonu o reprezentativnosti sindikatov (UL RS, št. 13/93) so reprezentativni tisti sindikati, ki so demokratični in uresničujejo svobodo včlanjevanja v sindikate, njihovega delovanja in uresničevanja članskih pravic in obveznosti, neprekinjeno delujejo najmanj zadnjih 6 mesecev, so neodvisni od državnih organov in delodajalcev, se sofinancirajo pretežno iz članarine in drugih lastnih virov in imajo določeno število članov, v skladu z določbami 6. člena ZRS. Za pridobitev reprezentativnosti v panogi, dejavnosti ali poklicu je potrebno združevati najmanj 15 % delavcev posamezne panoge, dejavnosti ali poklica. Reprezentativnost na podlagi zakona ugotavlja ministrstvo, pristojno za delo. Zakon je mogoče uporabiti predvsem kot sredstvo za določitev, kateri sindikati so lahko predstavniki delojemalcev v razmerjih socialnega partnerstva (Miklič 1995: 2). Te pogoje izpolnjuje 16 panožnih sindikatov in štiri konfederacije (Lukšič v Stanojevič 2001: 5).

V Sloveniji imamo šest reprezentativnih sindikalnih konfederacij, od katerih so štiri zastopane v ESS. Vse štiri so iz vrst gospodarstva:

- Zveza svobodnih sindikatov Slovenije (ZSSS) je najštevilčnejša sindikalna konfederacija v Sloveniji. V ESS ima dva predstavnika. Po podatkih, ki so jih v letu 2000 navedli sami, imajo 435.000 članov.
- Neodvisnost, Konfederacija novih sindikatov Slovenije (KNSS) je po številu članstva druga največja konfederacija. V ESS ima enega člana. Po podatkih, ki so jih v letu 2000 navedli sami, imajo 169.000 članov.
- Konfederacija sindikatov Pergam Slovenije (PERGAM) je bila ustanovljena z odcepitvijo od ZSSS in ima v ESS enega člana. Po podatkih, ki so jih v letu 2000 navedli sami, imajo 88.000 članov.
- Konfederacija sindikatov 90 (Konfederacija 90) je bila ustanovljena z odcepitvijo od ZSSS in ima v ESS enega člana. Po podatkih, ki so jih v letu 2000 navedli sami, imajo 40.000 članov.

Poleg štirih konfederacij sindikatov, ki združujejo sindikate dejavnosti in so reprezentativne na ravni države, je za raven dejavnosti registriranih še 12 neodvisnih sindikalnih dejavnosti, status reprezentativnega sindikata na nacionalni ravni pa ima tudi 10 poklicnih sindikatov (Socialna politika in EU, 1999: 6). Ob tem je treba poudariti, da Zakon o reprezentativnosti sindikatov ni predvidel možnosti revizij izdanih odločb o reprezentativnosti sindikatov in tudi ni časovno opredelil veljavnosti odločb. To v praksi pomeni, da se dejanske spremembe v organiziranosti in številu članov ne izražajo v njihovi reprezentativnosti. Ne glede na to, je razmerje med navedenimi zvezami in konfederacijami približno sorazmerno glede na predstavljeno število članov (Dekleva in drugi 2000: 15).

Leta 1994 je bilo približno 60 % aktivnega prebivalstva Slovenije včlanjenega v sindikate. Štiri leta pozneje je stopnja sindikaliziranosti upadla na 42,8 % (po Stanojević 2001: 5). Tudi v obdobju zmanjševanja članstva pa je ZSSS uspela ohraniti vodilno pozicijo, saj je v celotnem obdobju obdržala nadpolovični delež v celotni sindikalizirani populaciji, največ pa sta izgubila PERGAM in KNSS. Omenjena sindikata sta imela v prvi polovici devetdesetih let pomemben delež, v drugi polovici pa ju po številu članstva nadomešča močna skupina panožnih sindikatov, ki so svoj relativni delež v celotnem sindikalnem članstvu značilno zvišali in kar je še pomembneje - med vsemi sindikati in sindikalnimi konfederacijami so tudi edini, ki članstva niso izgubljali. V celoti gledano vsi ti manjši sindikati skupaj pokrivajo skoraj 40 % celotnega sindikalnega članstva (po Stanojević 2001: 6). Avtor (ibidem) ocenjuje, da ta »*dva nakazana pojava razkrivata protislovne trende na slovenskem sindikalnem prizorišču: koncentracijo članstva na eni strani (ZSSS) in fragmentacijo na drugi (panožni sindikati)*«.

Po več kot petnajstletni tranziciji stopnja sindikaliziranosti slovenskega aktivnega prebivalstva torej še vedno presega 40 %, kar je delež, za katerim močno zaostajajo sindikati tako v novopridruženih državah članicah EU kot v večini starih članic EU. Še več - v 90-ih letih

sindikati v Sloveniji sploh niso izginjali, temveč so nastajali. »V preteklih 10-15 letih so se, kljub upadanju članstva, stabilizirali kot relativno močne interesne organizacije« (Stanojevič 2004).

Kar se tiče medsebojnega odnosa med sindikati, je bilo med njimi v prvem obdobju sindikalne pluralizacije, v prvi polovici devetdesetih let, moč zaznati precejšen politični antagonizem med »levim« ZSSS in »desnim« KNSS. Kasneje, ob koncu devetdesetih let, pa so v ospredje začele prihajati manj ideološko in politično obarvane cepitve, saj so se začeli (podobno kot v drugih industrijsko razvitih državah) pojavljati konflikti predvsem med industrijskimi in negospodarskimi sindikati. Ob tem Stanojevič (2001: 5) opozarja, da »neusklajenost gospodarskih sindikatov, ki je še vedno prisotna, ter njihov konflikt s sindikati javnega sektorja brez dvoma zelo slabo vpliva na socialno partnerstvo v Sloveniji«.

Analiza delovanja sindikatov v devetdesetih letih prejšnjega stoletja torej razkriva precejšnjo organizacijsko neenotnost slovenskih sindikatov. Ta omejitve jih je, po mnenju Stanojeviča (1997: 301), umeščala v scenarij šibkega in nestabilnega neokorporativizma. Tudi Miklič (v Vodovnik 1998a: 26) je mnenja, da je bila razdrobljenost sindikatov skozi celotno zadnje desetletje velika ovira za učinkovitejši socialni dialog. Stanojevič (1997: 295) na podlagi tega sklepa, da je sindikalni pluralizem, ki ga je (bilo) moč zaznati v Sloveniji, neugodna predpostavka korporativizma, »saj otežkoča in/ali spodnaša neokorporativno regulacijo razmerja med delom in kapitalom v določeni družbi. Pravi takole: »Ker imamo na Slovenskem sindikalni pluralizem, institucionalno pa obstaja tripartizem pri nas že nekaj let, na splošno lahko rečemo, da je sindikalni pluralizem pri nas dejavnik, ki najbrž ni v soglasju z optimalnim delovanjem obstoječih neokorporativnih institucij« (Stanojevič 1997: 295).

Ne glede na očitano razdrobljenost in (ideološka) nasprotovanja med najmočnejšimi slovenskimi sindikati vseeno lahko trdimo, da so imeli ti na potek in rezultate tranzicije v Sloveniji pomemben vpliv. Ta vpliv je bil še posebej pomemben, mogoče celo odločilen, v zgodnjem obdobju tranzicije. Kljub temu, da so bili ob koncu 80-ih in začetku 90-ih let slovenski sindikati še relativno neprofilirane interesne organizacije ter da se je njihovo strukturiranje tedaj šele začinjalo, so bili zaradi močnega socialnega nezadovoljstva in sestave članstva pomemben akter tedanjih zgodnjih tranzicijskih procesov (Stanojevič 2004).

V tem zgodnjem obdobju je bila stopnja sindikaliziranosti najvišja med zelo številno skupino zaposlenih delavcev z najnižjo plačo. Radikalizem in egalitarizem te skupine sta bila znotraj sindikatov tedaj zelo močna. To skupino, ki so jo prihajajoče reforme najbolj ogrožale, ki pa je tradicionalno dobro obvladovala tehnologijo stavkovnega delovanja, so kreatorji slovenske tranzicije preprosto morali upoštevati. »Prav zaradi tega pritiska so bile tržne reforme v

Sloveniji izvedljive le pogojno: le kot serija evolutivnih, zelo postopnih sprememb. Politične in gospodarske elite, ki jim je postopnost reform tudi močno ustrezala, so potrebovale vmesno, intermediarno (med civilno družbo in državo) organizacijo, ki bo lahko učinkovito artikulirala in posredovala interese z reformami najbolj prizadetih delov populacije. Upoštevanje interesov te populacije (ter tem interesom ustrezno aktiviranje socialnih politik) je bilo za stabilnost sistema, in tudi s stališča interesov gospodarskih in političnih elit, življenjsko pomembno« (Stanojević 2004).

V tem kontekstu, ki je načeloma omogočal aktiviranje strategije (opozicijskega) političnega ekonomizma, so slovenski sindikati to strategijo relativno uspešno uveljavili. Zaradi tega so v 90-ih letih tudi relativno uspešno, kljub močni restrukturaciji gospodarstva, ohranjali lastno moč ter tako precej uspešno sooblikovali lastni kontekst oziroma slovensko tranzicijo. Stanojević (2004) zaključí, da so slovenski sindikati pri oblikovanju makro politik v 90-ih letih posebej močno vplivali na oblikovanje plačnih in socialnih politik. Odločilno so prispevali k definiranju in vpeljavi minimalne plače. Zaradi sindikalnega nasprotovanja se pri oblikovanju novega pokojninskega sistema radikalna privatizacija pokojninskih skladov v Sloveniji ni zgodila. Sindikati so bili tudi sooblikovalci novega zakona o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti, ki bi bil brez njihovega pritiska zagotovo bolj restriktiven do brezposelnih. Bili so sooblikovalci novega zakona o delovnih razmerjih in so aktivno vključeni v oblikovanje novega zakona o kolektivnih pogajanjih (Stanojević 2004).

Sistem, v katerem imajo sindikati takšno pozicijo in takšen vpliv, lahko nedvomno označimo za neokorporativni sistem, sindikati, ki delujejo v tem sistemu, pa so neokorporativni sindikati. Toda, kot opozarja Stanojević (2004): *»Tako kot drugod, se tradicionalna baza neokorporativnih sindikatov zožuje tudi v Sloveniji. Tako kot drugod, ker svoje strategije prepočasi prilagajajo okolju, ki se hitro (in bistveno) spreminja, tudi v Sloveniji vse bolj postajajo zaščitniki le ene med številnimi interesnimi skupinami. Temu primerno so že ujeti v klasično past neokorporativnega delovanja: ko zagovarjajo interes le te klasične delavske skupine, ne dosežajo pričakovanega integrativnega učinka« (Stanojević 2004).* Pri tem pa Stanojević (2004) dodaja: *»Slovenski sindikati se neokorporativizmu ne smejo odpovedati, ne le zaradi tega, ker je neokorporativizem težko izbojevan rezultat njihovih bojev, temveč predvsem zaradi vpliva, ki jim ga ta sistem zagotavlja pri oblikovanju družbe, in ker je lahko ta sistem tudi zares ključna razvojna prednost Slovenije. Če pa začnejo sindikati utečene neokorporativne kanale uporabljati za inštaliranje sistemskih rešitev, s katerimi monopolizirajo pravice le za svoje člane (in onemogočajo dostop do teh pravic najbolj ogroženi delavski populaciji v nesindikaliziranih okoljih), bodo neokorporativizem delegitimizirali in sesuli«.*

Bodisi, da se strinjamo z zgodnjo oceno Stanojevića (po Stanojević 1994a: 81), da na Slovenskem zaradi neenotnih sindikatov in sindikalnega pluralizma še zdaleč niso dosežene nekatere bistvene predpostavke neokorporativizma (saj onemogoča koncentracijo in centralizacijo moči sindikatov na kateri je neokorporativizem utemeljen), ali pa če nam je bližja njegova kasnejša ugotovitev (Stanojević, 2004), da lahko sistem, v katerem imajo sindikati takšno pozicijo in takšen vpliv kot v Sloveniji, nedvomno označimo za neokorporativni sistem, ne moremo mimo največje (edine) skupne akcije sindikatov v novem tisočletju - njihovega enotnega nastopa na pogajanjih o predlaganih reformah slovenske vlade (pa naj bodo na točki ZDR, EDS ali ostalih ekonomskih politik) in celo enega najbolj množičnih opozorilnih protestnih shodov, ki je sledil. Ob tem smo nedvomno soočeni z vprašanjem - ali so načrtovane neoliberalne reforme (in enoten nastop sindikatov kot odziv nanje) pravzaprav utrdile korporativizem na Slovenskem?

Toda, da je skrajni čas za spremembe in reforme, je ugotavljala že prejšnja vlada. In še kakšna pred njo. Reformirali so na primer pokojninski sistem (in si na začetku zaradi samozadostnosti podobno prislužili sindikalni protest). Vendar je bil po mnenju sindikatov tokratni reformistični snopič kolosalen. Janševa SDS je namreč pred volitvami ustanovila Strokovni svet SDS, ki je spisal program za prihodnost Slovenije. V tem dokumentu se po mnenju sindikatov ukrepi socialno-gospodarskih reform začnejo z zmanjšanjem javnofinančnih odhodkov in segajo vse do vzpostavljanja mreže regijskih bolnišnic. Reforme zajemajo tako rekoč vse, izpuščeni so le tisti deli, ki naj ne bi bili povezani z gospodarsko rastjo in zaposlovanjem - izhodiščnima ciljema reforme. V dokumentu, ki je po volitvah postal tudi strateška usmeritev vlade, pa je omenjena tudi možnost uvedbe enotne davčne stopnje (http://www.mladina.si/tednik/200548/clanek/slo-tema--jure_trampus - 28. 11. 2005).

In ravno vprašanje uvedbe enotne davčne stopnje je bil tisti mejnik, ki je sindikate novembra 2005 enotno (z izjemo dveh minornih in politično odvisnih sindikatov - Solidarnost in Alternativa) in množično pognal na ulice. To je svojevrstna zanimivost, glede na to, da so predlagane reforme predvidevale tudi skrajšanje odpovednih rokov ali pa enostavnejše odpuščanje iz krivdnih razlogov in možnost odprave dodatkov za delovno dobo. A vendar se je nejevolja združenih sindikatov nakopičila predvsem okoli EDS. To je na nek način tudi logično. Tisti, ki bi rad mobiliziral množice, mora svoje ideje namreč predstaviti enostavno, tudi posplošeno, razumljivo in prepričljivo. EDS je bila zaradi svoje radikalnosti tako zelo primerna tarča (http://www.mladina.si/tednik/200548/clanek/slo-tema--jure_trampus - 28. 11. 2005).

Kar je v zvezi s protestom še zanimivejše, pa je, da je bil to boj za pravice delavcev, študentov in upokojujencev. Solidarnost med skupinami, ki imajo glede marsičesa različne politične in

ekonomske interese, je bila tolikšna, da je na primer predsednik študentske organizacije Slovenije Miha Ulčar dan pred protestom napovedal, »*da se bodo prvič v zgodovini Slovenije študenti in delavci združili v boju za ohranitev socialne države*« (http://www.mladina.si/medn/200548/clanek/slo-tema--jre_trampus - 28. 11. 2005).

In kot je po sindikalnem protestu teatralno zapisal Jure Trampuš, novinar Mladine (http://www.mladina.si/medn/200548/clanek/slo-tema--jre_trampus - 28. 11. 2005): »*V noči na soboto je v Ljubljani zapadlo skoraj pol metra snega, ponekod po Sloveniji še več, nekateri kraji na Koroškem so bili odrezani od sveta. Zjutraj se je zdelo, da bodo protesti polomija, ljudje so si dali več opraviti s kidanjem snega kot z enotno davčno stopnjo. A v Ljubljano so začeli prihajati avtobusi, s težavo, počasi, a vendarle. (...) Po zatrjevanju sindikatov je bilo avtobusov več kot 400. To pa je številka, ki bi bila v ponos tudi Planici. Ob enajstih so organizatorji sporočili, da je vseh protestnikov 40.000, policija je njihovo oceno neuradno znižala za polovico. Kakorkoli že, sneg ni preprečil sindikalnega protesta in verjetno je bil to največji protest v zgodovini Slovenije.*«

Vrhunec manifestacije je bil govor Dušana Semoliča, predsednika Zveze svobodnih sindikatov. Borben in pričakovano delavski pa je poleg nekaterih fraz vseboval tudi ostra opozorila vladi: »*Upamo in želimo, da bomo potem tudi s to vlado s pomočjo socialnega dialoga sklenili sporazum. Toda, če nas vlada tudi tokrat ne bo videla in ne uslišala, le bo podcenjevala sindikate in hotela z zakonodajo zmanjševati socialne in delavske pravice, bomo te pravice branili z referendummi in če bo treba - če bomo prisiljeni - tudi s splošno stavko*« (http://www.mladina.si/medn/200548/clanek/slo-tema--jre_trampus - 28. 11. 2005).

Pred sedemnajstimi leti je bil na podoben novembrski dan podoben protest. V Ljubljani se je prav tako zbrala sicer manjša množica ljudi, le da je bila manifestacija na Trgu revolucije, ne na Kongresnem trgu. Nekoč so protestirali proti napotitvi četverice v zapor, tokrat so protestirali proti socialno-gospodarskim reformam. Nekoč so podprli Janeza Janšo, tokrat so ga opozarjali, da se moti. Obakrat je močno snežilo. Obakrat je množici uspelo doseči zahtevano (http://www.mladina.si/medn/200548/clanek/slo-tema--jre_trampus - 28. 11. 2005).

9.4 VLADA - OD NAČELNE PRIPRAVLJENOSTI NA DIALOG DO ZAOSTROVANJA STALIŠČ IN NAZAJ?

Kot predstavnica države v Sloveniji nastopa v procesih socialnega partnerstva Vlada RS. Vladni predstavniki sodelujejo predvsem pri pogajanjih za sklenitev socialnega sporazuma in dogovora o politiki plač in drugih prejemkov v gospodarstvu (in negospodarstvu). Vloga vlade je pomembna zlasti zato, ker povezuje sistem socialnega partnerstva s parlamentarno-pravnim sistemom, saj edina prenaša dogovore med partnerji v zakonodajni postopek (Potočnik 1995:

811). Na ta način je država kot politični partner vključena v socialni dialog. Sodeluje pretežno v tripartitnem socialnem dialogu, manj pa kot pobudnik in spodbujevalec kolektivnih pogajanj (Dekleva in drugi 2000: 16). Poleg tega, da dejavno sodeluje kot tretji partner v socialnem dialogu, slovenska vlada nastopa tudi kot delodajalec v javnem sektorju do javnih ustanov in javnih podjetij v lasti države.

Na področju individualnih delovnih razmerij država zakonsko ureja delovna razmerja, hkrati pa socialnim partnerjem prepušča urejanja obsežnih področji s kolektivnimi sporazumi (Dekleva in drugi 2000: 16). Država je od uveljavitve Ustave RS na področju kolektivnega delovnega prava s predpisi zagotovila pomembne standarde. Gre za postopno uvajanje načela prostovoljnosti v sistem kolektivnega sporazumevanja in načela delavske participacije pri odločanju v organizacijah. Zakonska ureditev določa načelo, po katerem se lahko celotni sistem socialnega dialoga širi in dograjuje na temelju sporazumevanja med socialnimi partnerji (Dekleva in drugi 2000: 16).

Ključna vloga države v dialogu med delodajalci in delojemalci je, da kot aktivna tretja stranka sodeluje v centralnem tripartitnem organu na nacionalni ravni. V ekonomsko-socialnem svetu so na strani vlade najpogosteje prisotni: ministrica (minister) za delo, družino in socialne zadeve, minister za finance, predstavnik kabineta predsednika vlade (občasno celo sam predsednik vlade) ter predstavnik Urada RS za makroekonomske analize in razvoj.

Po mnenju Dekleve (Dekleva in drugi 2000: 16) je država svojo nalogo v vlogi tretjega partnerja na ravni tripartitnega socialnega dialoga doslej opravljala relativno uspešno. Res pa je, da odnos vseh predstavnikov vlade ni bil vedno pozitiven in je zlasti v začetnih letih delovanja prevladovalo mnenje, da je to neko nepotrebno zlo, ki ga ni treba razvijati in ga je mogoče ignorirati. Očitke o takšnem razmišljanju lahko zasledimo tudi pri vladi, ki je svoj mandat pričela v letu 2004. Ob nekaterih drugih političnih napakah je bila ravno nepripravljenost na socialni dialog ključni očitek, ki je privedel do zamenjave Janeza Drobniča, ministra za delo, družino in socialne zadeve, sredi mandata sedanje vlade, ravno v času pogajanj socialnih partnerjev o predlaganem reformnem sklopu (ZDR, socialni sporazum), ki ga je pripravila vlada.

Po ocenah predstavnikov sindikatov je zamenjava Janeza Drobniča z Marijo Cotman dokaz, da je tudi v tej vladi dozorela zavest, da je doseganje konsenza po poti dialoga s socialnimi partnerji bolj smiselna in nenazadnje tudi cenejša rešitev kot pot konflikta. Ob tem je ključna naloga vlade tudi skrb, da se skupni dogovori spoštujejo in da se med partnerji vzpostavi dolgoročno zaupanje. Medsebojni konsenz lahko vlada uporabi kot sredstvo za doseganje ciljev, ki naj bi celotni družbi prinesli napredek in razvoj.

Po mnenju Potočnika (1995: 3) bi morala vlada zastopati predvsem politične cilje pospeševanja ekonomske rasti, konkurenčnosti nacionalnega gospodarstva. Ob tem bi se morala zavzemati tudi za pravično razdelitev bremen med vse sloje prebivalstva, za zniževanje inflacije ter za ohranjanje proračuna v sprejemljivih okvirih.

Nekateri avtorji (npr. Bohinc 2000a: 80) opozarjajo, da je za slovensko gospodarstvo še vedno značilno »pretežno institucionalno lastništvo, ki se vseskozi krepi na račun usihanja že v izhodišču manjšega dela razpršenih lastnikov«. Kapitalska družba, Slovenska odškodninska družba, Slovenska razvojna družba, banke, zavarovalnice in tudi nekatere investicijske družbe obvladujejo večino slovenskega gospodarstva in so v glavnem pod političnim nadzorom. Nacionalno gospodarstvo v posredni ali neposredni državni lasti pa samo po sebi ustvarja nevarnost podrejanja interesov države kot lastnika, interesom države kot javnega upravitelja ali predstavnika političnih strank.

To po mnenju Bohinca (2000a: 89) močno ogroža tudi normalno funkcioniranje slovenskega socialnega partnerstva, saj je vpliv države in politike premočno čutiti tako v pogajalskih stališčih vlade kot v (paradržavnem) gospodarstvu. V razmerah, ko ima država preko lastniških deležev neposredno in posredno nadzor nad več kot polovico gospodarstva, kar vključuje domala vse pomembnejše gospodarske korporacije, je seveda na dlani, pravi Bohinc (2000a: 89), da posredno obvladuje tudi delodajalska združenja.

Ob tem se nam poraja zanimivo vprašanje - preučevane gospodarsko-socialne reforme v pomembnem delu vključujejo tudi dokončno izpeljavo privatizacije (umik države kot aktivnega lastnika iz gospodarstva) kot temelja sodobne zasebnolastninske družbe v Sloveniji. Je mogoče, da bo ta - sam po sebi neoliberalni ukrep, ki ga načrtuje Vlada RS - pomenil normalnejše funkcioniranje slovenskega socialnega partnerstva in bo s tem pravzaprav okrepil korporativizem?

"We rose up, to seize the state, but we realized, that the state did not exist. That in reality, we faced the system, stretching far beyond our borders. But we were born in the struggle and we have defeated other empires before this one ..."
(The Fourth World War, 2003)

10. EKONOMSKO-SOCIALNE REFORME (2004-2007)

Dve politično ekonomski tendenci sta lastni slovenski družbi. Prva pripada spremembam, ki jih usmerja postsocialistična tranzicija in še vedno odseva posebnosti samoupravnega socialističnega sistema. Drugi del sprememb pa izhaja iz novih tendenc lastniškega in partnerskega kapitalizma. Ekonomska tranzicija v postsocialističnem pomenu ne vključuje samo zmanjšanje vloge države, temveč tudi njeno kvalitativno redefinicijo. Postsocialistična ekonomska tranzicija ponazarja revolucijo od zgoraj in oblikuje tržne institucije iz izhodiščnih pozicij. To povzroča izjemno povpraševanje po državi in njeni aktivni intervencionistični vlogi v procesih institucionalnih sprememb (Kovač 2000: 509). *»Kar pa potrebujemo pa ni minimaliziranje njenih sposobnosti ali manj močna država, temveč država, ki ima drugačno vlogo in je bolj učinkovita«.*

Neizpodbitno dejstvo je, da je v zadnjem stoletju ekonomska vloga države izjemno narasla. Državni izdatki so še v začetku stoletja pomenili med 6-10 % BDP, danes pa se njihove vrednosti večinoma gibljejo med 40 % in 60 % (World Development Report v Kovač 2000: 511). Če je pri Hobbsovem Leviathanu (1651) država pomenila predvsem zakon in zaupanje, s katerim se je posameznik izognil nasilju, je konec 19. stoletja že dosegla meje socialne države (Bismarck), da bi po veliki krizi prevzela tudi razvojne ekonomske funkcije (Keynes). Po II. svetovni vojni so državo tako zaznamovali trije stebri: zagotavljanje blaginje in socialne pravičnosti, uravnavanje javnega in privatnega gospodarstva in koordinirana makroekonomska politika (Kovač 2000: 511).

Glamur keynsianske države blaginje, ki je prevladovala v drugi polovici dvajsetega stoletja, je pričel bledeti z visoko inflacijo in fiskalno krizo konec sedemdesetih let, ki je vedno težje zadovoljevala temeljne človekove pravice na področju zdravstva, socialne varnosti, šolstva in infrastrukture. Še slabše se je odrezala komunistična država v SZ, Srednji Evropi in na Balkanu, ki je temeljila na dolgoročnih neuspehih političnih oblasti, da bi podredila gospodarstvo (Kovač 2000: 511).

Nekdanje socialistične države so bile v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja soočene s tranzicijo. Ta po definiciji pomeni korenite institucionalne spremembe, pri čemer je bilo pri večini držav odločujoče vprašanje, ali naj se vlade odločijo za hitre in hkratne reforme (zdravljenje s šokom, veliki pok) oziroma ali naj uvajajo zaporedne in postopne spremembe (gradualizem) (Kovač 2000: 517).

Po letu 1991 se je v večini držav (Slovenija je bila tu izjema) uveljavilo stališče, da je najbolj optimalen hiter in celovit tranzicijski program kot celota ukrepov s področja makroekonomske stabilizacije, liberalizacije in privatizacije (Brabant v Kovač 2000: 517). Zaradi splošnega strinjanja in enotnega ukrepanja na ravni mednarodnih institucij (Svetovna banka in MMF) so takšen, neoliberalen program preprosto imenovali washingtonski sporazum. Ta ni bil formalen dokument, temveč nekakšno soglasje o tranzicijskih ukrepih. Njegov temeljni paradoks je bil, da je uveljavljaval radikalne ekonomske reforme z močno vlogo socialnega inženiringa. Njegova neoliberalna vsebina je bila omejevanje države na račun trga, toda te spremembe je bilo seveda moč uveljaviti samo z močno državo in hitrim političnim intervencionizmom (Kovač 2000: 517).

Ekonomske reforme v postkomunističnem obdobju so tako dejansko spodbudile večjo politizacijo države in koncentracijo moči. Od tod tudi (npr. slovenska) zahteva po postopnosti reform in njihovi zaporednosti. Toda tudi takšen gradualizem ob tem ni spremenil končnega cilja - oblikovanje kapitalizma zahodnoevropskega tipa, temveč je zgolj raztegnil čas prehoda, da bi zmanjšali njihove stroške in povečali politično sprejemljivost ekonomskih reform (Kovač 2000: 517).

Po mnenju Kovača (2000: 522) pa gradualizem, kot je bil izbran v Sloveniji, vodi v politizacijo gospodarstva. Vzroki, ki jih vidi za to, so:

- Zgodovinski razlogi - močno vlogo socialistične države v gospodarstvu je nadomestila tranzicijska država in posebnosti normativnega urejanja privatizacije, stabilizacije, liberalizacije in evropeizacije slovenskega gospodarstva;
- Šibkosti, ki izvirajo iz premalo razvite pravne države in poslovne (tudi politične) morale, ki bi omogočale normalen razvoj tržnih institucij in njihovega bolj spontanega reda;
- Šibke managerske sposobnosti na vseh ravneh štirih avtonomnih vej slovenske oblasti in pomanjkanje temeljnega konsenza (strategije) o temeljnih problemih in rešitvah družbenega razvoja;
- Nesposobnosti političnih elit, ki okviru maksimizacije svojih političnih koristi zanemarjajo javno dobro in pozablajo na sodelovanje kot obliko temeljnega političnega konsenza o družbenem razvoju.

Kovač (2000: 522) svoja razmišljanja o nujnosti ekonomsko-socialnih reform v Sloveniji zaključí z besedami: »*Politično ekonomski intervencionizem je v Sloveniji mogoče omejiti na različne načine, predvsem pa z radikalno reformo institucionalnega sistema. Njegova evropeizacija je sicer delni odgovor, ki pa ne bo prinesel pričakovanih in zelenih rešitev. Dejansko potrebujemo*

spremembe, ki bodo povečale institucionalno sposobnost države in povečale učinkovitost njenega povezovanja s tržnimi institucijami«.

Podobno kot Kovač štiri leta kasneje ugotavlja tudi Sočan (2004: 244), ko pravi, da mora Slovenija čim prej in v temelju spremeniti zasnovo svojega dosedanjega upravljanja družbe in vodenja gospodarstva, če si hočemo v pogojih globalne odprtosti in konkurenčnosti zagotoviti nadpovprečno uspešen razvoj in s tem prehod v razvitost ter uveljavljanje gospodarstva in družbe znanja. *»Gre za spremembo dosedanjih prednostnih prizadevanj za prilagajanje sistemskih, makroekonomskih in tržnih norm notranjemu trgu EU, za načrtno izgrajevanje institucionalnega družbenega razvojnega okolja za pospešeno krepitev in sinergijo delovanja razvojnih potencialov in za zagotovitev razvojne identitete v pogojih nastajanja globalne informacijske družbe«,* sklene Sočan (ibidem).

Sočan (2004: 245) meni, da bo morala Slovenija, da bi lahko razvojno dohitela visoko razvite družbe EU, čim prej in v temelju spremeniti svoje družbeno okolje in s tem dosednji koncept razvoja. To pomeni, da bo morala čim prej premakniti horizont dosedanjih temeljnih strateških ciljev Slovenije z leta 1992 na 2010 in naprej. *»Dosedanje strateške cilje določajo predvsem konvergenčni kriteriji Maastrichta, norme notranjega trga EU, pogajalska izhodišča pristopnic, skratka prilagoditev globalnim, sistemskim, makroekonomskim in tržnim normam odprtosti in konkurenčnosti. Zato bo morala Slovenija čim prej uvesti nov koncept upravljanja družbe in vodenja gospodarstva«.*

Po mnenju Sočana (2004: 251) ima Slovenija v tem pogledu dve osnovni razvojni izbiri. Prva je v svojem bistvu nadaljevanje dosedanjega koncepta razvoja. To pomeni kratkoročno milejšo izbiro razvoja, ki bo dajal prednosti socialnemu miru pred doslednimi razvojnimi prizadevanji, na dolgi rok pa je ta možnost po njegovem mnenju razvojno neuspešna, saj onemogoča razvojno dohitevanje EU. Druga, vsaj srednjeročno veliko težja razvojna izbira za gospodarstvo, prebivalstvo in tudi za državo ter njeno politično vodstvo pa pomeni temeljni prelom z dosedanjim konceptom razvoja in Sloveniji zagotavlja nadpovprečno gospodarsko rast, povečevanje socialne kohezije, razvojno dohitevanje EU, trajnostni razvoj ter dolgoročno uspešno povečevanje življenjske ravni (Sočan, 2004: 251).

10.1 STRATEGIJA RAZVOJA SLOVENIJE KOT KROVNI STRATEŠKI RAZVOJNI DOKUMENT

Iz podobnih izhodišč izhaja tudi Strategije razvoja Slovenije kot krovna nacionalna razvojna strategija. Namen Strategije razvoja Slovenije je bil (www.slovenijajutri.gov.si - 7. 1. 2006):

- Oblikovati celovito strategijo, ki bo zagotovila trajnostni gospodarski, socialni in okoljski razvoj, aktivno in enakopravno vključenost v EU, razvoj nacionalne, kulturne in prostorske identitete ter njene prepoznavnosti.
- Zagotoviti institucionalno okolje in organiziranost za uspešnejši družbeni razvoj, ki bo zmanjšal zaostanek za najrazvitejšimi državami EU in omogočil nov razvojni preboj, večjo kakovost življenja in celovit napredek sedanjih in prihodnjih generacij.
- Doseči potrebno stopnjo družbenega soglasja o temeljni razvojni viziji in strateških usmeritvah in s tem okrepiti politično zavezo za uresničevanje strategije s pomočjo razvojnih prioritet, akcijskih načrtov, merljivih ciljev, ukrepov ter z opredelitvijo odgovornih nosilcev.

Po njenem sprejetju (junij 2005) je Vlada RS (ki je z mandatom nastopila leta 2004) imenovala Odbor za reforme, delovno skupino okoli 150 strokovnjakov z univerz, gospodarstva in državne uprave, in mu naložila, naj predlaga konkretne ukrepe za izvedbo strategije na področju konkurenčnosti, višje gospodarske rasti in zaposlenosti. Odbor je oktobra leta 2005 predstavil Okvir gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje v Sloveniji, ki ga je vlada na seji dne 2. 11. 2005 tudi sprejela.

SRS kot krovni strateški razvojni dokument RS upošteva usmeritve že sprejetih razvojnih dokumentov, jih povezuje v koherentno celoto in usklajuje z razvojnimi cilji države kot celote. Področne, sektorske in regijske strategije razvoja, nacionalni programi in drugi razvojni dokumenti morajo biti v svojih vsebinskih opredelitvah skladni s splošnimi strateškimi usmeritvami (www.slovenijajutri.gov.si - 20. 10. 2006). Po mnenju predlagateljev je bila ena osnovnih pomanjkljivosti dosedanjih razvojnih strategij njihovo slabo izvajanje ter odsotnost dopolnjevanja in izboljševanja.

Strategija razvoja Slovenije opredeljuje vizijo in cilje razvoja Slovenije ter pet razvojnih prioritet z akcijskimi načrti. V ospredju SRS je »celovita blaginja vsakega posameznika ali posameznice. Zato se strategija ne osredotoča samo na gospodarska vprašanja, temveč vključuje socialna, okoljska, politična in pravna ter kulturna razmerja« (www.slovenijajutri.gov.si - 20. 10. 2006). Zaradi takšne postavitve ciljev je SRS po svoji vsebini tudi strategija trajnostnega razvoja Slovenije, hkrati pa pomeni tudi prenos ciljev lizbonske strategije v nacionalno okolje.

Strategija razvoja Slovenije predvideva štiri temeljne cilje (www.slovenijajutri.gov.si - 15. 11. 2006):

- Gospodarski razvojni cilj

Gospodarski razvojni cilj je v desetih letih preseči povprečno raven ekonomske razvitosti EU in povečati zaposlenost v skladu s cilji lizbonske strategije.

- Družbeni razvojni cilj

Družbeni razvojni cilj je izboljšanje kakovosti življenja in blaginje vseh posameznikov in posameznikov, merjene s kazalniki človekovega razvoja, socialnih tveganj in družbene povezanosti.

- Medgeneracijski in sonaravni razvojni cilj

Medgeneracijski in sonaravni razvojni cilj je uveljavljanje načela trajnosti kot temeljnega kakovostnega merila na vseh področjih razvoja, vključno s ciljem trajnostnega obnavljanja prebivalstva.

- Razvojni cilj Slovenije v mednarodnem okolju

Razvojni cilj Slovenije v mednarodnem okolju je, da bo s svojim razvojnim vzorcem, kulturno identiteto in angažiranim delovanjem v mednarodni skupnosti postala v svetu prepoznavna in ugledna država.

Strategija razvoja Slovenije nato na podlagi strateških ciljev definira tudi ključne nacionalne razvojne cilje v obdobju 2006-2013 (www.slovenijajutri.gov.si - 15. 11. 2006):

- Trajnostno povečanje blaginje in kakovosti vseh posameznikov in posameznikov.
- Izboljšanje možnosti vsakega človeka za dolgo, zdravo in aktivno življenje z vlaganji v učenje, izobrazbo, zdravje, kulturo, bivalne pogoje in druge vire za uresničevanje osebnih potencialov.
- Oblikovanje bolj dinamične in prilagodljive družbe, ki se bo sposobna hitreje odzvati na izzive globalizacije in enotnega evropskega trga.
- Vzdržno povečevanje gospodarske rasti in zaposlenosti na temelju načel trajnostnega razvoja in dolgoročnega ohranjanja ekonomskih, socialnih in okoljskih ravnovesij.
- Povečanje globalne konkurenčnosti s spodbujanjem inovativnosti in podjetništva, z razširjanjem uporabe informacijsko-komunikacijske tehnologije ter z učinkovitim posodabljanjem in vlaganjem v učenje, izobraževanje, usposabljanje in raziskave ter razvoj.
- Povečanje učinkovitosti države in zmanjšanje njene neposredne vloge v gospodarstvu.
- Zmanjšanje socialnih tveganj za najbolj ranljive skupine, zmanjševanje revščine in socialne izključenosti.
- Ustvarjanje pogojev za trajno obnavljanje prebivalstva.
- Hitrejši razvoj vseh regij in zmanjševanje zaostanka najmanj razvitih.
- Trajnostni okoljski in prostorski razvoj.
- Krepitev vseh oblik varnosti, dosledno spoštovanje človekovih pravic, preprečevanje diskriminacije in aktivno zagotavljanje enakih možnosti.

Da bi Slovenija po mnenju predlagateljev Strategije razvoja lahko dosegla te ambiciozne cilje, mora torej pripraviti in izvesti temeljne strukturne reforme in spremeniti svoj dosednji razvojni vzorec. »Nov slovenski razvojni model zato združuje pozitivne lastnosti evropskih modelov liberalnega gospodarstva in partnerske države, ki ustrezajo našim razvojnim sposobnostim in vrednotam« (www.slovenijajutri.gov.si - 15. 11. 2006).

Zaradi zavedanja, da bo nekatere ukrepe težko udejanjiti, je v Strategiji tudi jasno napisano, da je le-ta odprta knjiga, ki predvideva sistematično in stalno dopolnjevanje in spreminjanje vsebinskih opredelitev, ciljev in ukrepov. »Načrtovanje prihodnosti je namreč odprt proces, strategije pa so samo del neprestanega iskanja najboljših rešitev družbenega razvoja« (www.slovenijajutri.gov.si - 3. 11. 2006).

Avtorji so v Okvir gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje v Slovenije, ključni dokument, ki je izšel iz SRS, zapisali (www.slovenijajutri.gov.si - 9. 8. 2006): »Slovenija mora dosednji gospodarski razvoj, postopnost reform in neokorporativistično regulacijo družbe nadgraditi z novim razvojnim modelom. Namesto dosednjega gradualističnega pristopa potrebujemo korenit reformni zasuk k zagotavljanju večje konkurenčne sposobnosti in trajnostnega razvoja Slovenije. Zato moramo spremeniti naš dosednji model gospodarskega sistema in socialne države ter oblikovati drugačne demokratične mehanizme medsebojnega sporazumevanja o odgovornosti za skupen razvoj. Nova politično ekonomska vizija Slovenije je razvojni model, ki bo povezal bolj liberalno in tržno gospodarstvo z bolj učinkovito in prilagodljivo, toda socialno partnersko državo. (...) Učinkovito delovanje trga ni mogoče zagotoviti brez hkratne dejanske privatizacije slovenskih podjetij, deregulacije in liberalizacije trga, zmanjšanja administrativnih in finančnih ovir za razvoj podjetništva ter učinkovitih spodbud za hitrejši razvoj malih in srednjih podjetij. Korenita davčna reforma mora biti zaradi socialne vzdržnosti povezana z ukrepi na področju socialnih transferjev in trga dela, hkrati bo njena izvedba pomemben vzvod razvojnih sprememb, ki bo za seboj potegnila tudi druge nujne strukturne reforme in tudi spremembe v obnašanju ekonomskih akterjev. Reforme so v tem smislu namenoma velikopotezne in se bodo marsikomu, glede na tradicijo slovenske postopnosti, lahko zdele tudi radikalne.«

Tabela 10.2: Pregled dosednjega in predlaganega razvojnega modela

Dosednji razvojni model	Nova razvojna paradigma
<ul style="list-style-type: none"> • Regulacija in birokratizacija trgov 	<ul style="list-style-type: none"> • Deregulacija in liberalizacija trgov
<ul style="list-style-type: none"> • Omejevalno podjetniško okolje 	<ul style="list-style-type: none"> • Spodbujanje nastajanja in rasti podjetij
<ul style="list-style-type: none"> • Relativna zaprtost finančnih trgov 	<ul style="list-style-type: none"> • Odprtost finančnih trgov in konkurene

• Državno-korporativistična lastniška struktura	• Privatizirano gospodarstvo s pravnimi lastniki
• Nezadostna prilagodljivost trga dela	• Večja prožnost dela
• Kolektivni sistemi socialne varnosti	• Individualne potrebe in odgovornost
• Korporativizem velikih socialnih partnerjev	• Odprto in široko partnersko sodelovanje
• Birokratsko-hierarhični sistem javne uprave	• Decentralizacija in javno-zasebno partnerstvo
• Poudarek makroekonomskemu in socialnemu ravnovesju	• Poudarke trajnostnemu razvoju na temelju strukturnih reform in večje družbene dinamike

VIR: www.slovenijajutri.gov.si - 3. 11. 2006

V Odboru za reforme so pojasnili tudi, po katerih državah oz. po katerih sistemih so se zgledovali. Kot pojasnjujejo (www.slovenijajutri.gov.si - 3. 8. 2007), si v njihovih predlogih niso izbrali enega samega zgleda. Namesto tega so skušali poiskati najboljše evropske prakse na posameznih področjih in jih povezati v konsistentno celoto, ki bo ustrezala slovenskemu okolju in razvojnim izzivom:

- Na področju socialne države in trga dela so se zgledovali po nekaterih razvitih državah (Danska, Nizozemska), ki jih odlikujejo visoka stopnja zaposlenosti in prilagodljive varnosti.
- Na področju učinkovitega gospodarstva in državne regulacije so se zgledovali po državah z najbolj prostim tržnim gospodarstvom in najbolj gospodarstvu prijazno regulacijo med starimi članicami EU (Velika Britanija).
- Na področju uporabe znanja so se zgledovali pri tehnološko najbolj naprednih državah z največjimi vlaganji v znanje (Finska, Švedska, Irska).
- Na področju spodbujanja tehnološkega razvoja in njegovega financiranja so se zgledovali po vzoru Finske.
- Pri nekaterih novih članicah EU pa so se zgledovali zlasti glede odločnosti in enostavnosti pri snovanju (davčnih) reform, čeprav - kot so zapisali - dajejo večji poudarek socialnemu partnerstvu in družbenemu soglasju.

10.2 RAZVOJNE PRIORITETE IN PREDLOGI UKREPOV

Avtorji so v Okvir gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje v Sloveniji, ki ga je 2. novembra 2005 sprejela Vlada Republike Slovenije, pojasnili, da se Slovenija nahaja na razvojnem razpotju. »Da bi odgovorili na izzive prihodnosti, moramo danes celovito prevetriti

slovensko družbo in postaviti nove, boljše razvojne temelje« (Okvir gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje v Sloveniji, 2005: 10).

Reforme so po mnenju pripravljavcev Okvira gospodarskih in socialnih reform danes stvarnost Evrope. *»Pri tem ne gre za odrekanje evropskim vrednotam, kot so visoka raven blaginje, socialna kohezija in solidarnost, kakovost življenja, dostopnost izobraževanja in zdravja, sodelovanje državljanov pri odločanju ali trajnost razvoja. Nasprotno, spremembe in modernizacija evropskih politik so potrebne prav zato, da bi lahko ohranili te vrednote v vse bolj dinamičnem in globaliziranem svetu. Pri globalizaciji ne gre, kot se zmotno misli, le za odliv slabo plačanih delovnih mest in dobičkov v države z nižjimi socialnimi standardi. (...) Na te izzive lahko odgovorimo le z večjo prilagodljivostjo gospodarskih subjektov, javnih služb in države, zakonodaje in posameznikov« (Okvir gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje v Sloveniji, 2005: 10).*

»Slovenija se v tem okolju sooča z dvojnimi izzivi. Po eni strani je pripadnica razvitega sveta in deli evropske razvojne vrednote, zato zanjo v enaki meri veljajo vse ugotovitve in izzivi, ki veljajo za celotno Evropo. Po drugi strani pa znotraj Evrope sodi v njen manj razviti del, kar pomeni, da mora biti njen cilj tudi gospodarsko dohitevanje razvitejših držav. Pri doseganju tega cilja pa so se v zadnjih letih pokazale slabosti, zaradi katerih so pri nas potrebne bolj temeljite spremembe kot v nekaterih drugih državah, ki so bolj razvite ali pa so v zadnjih letih že izpeljale pomembne reforme. Neposredni cilji predlaganih reform so predvsem hitrejša gospodarska rast in zaposlovanje« (Okvir gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje v Sloveniji, 2005: 10).

V Okviru gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje v Sloveniji so pojasnjeni tudi ključni vzroki za predlog reform (Okvir gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje v Sloveniji, 2005: 14-16):

- Tranzicijska inercija

»Slovenija je v obdobju tranzicije uspela pomembno zmanjšati svoj zaostanek za povprečjem EU predvsem na področju gospodarskega razvoja. V tranzicijskem obdobju je dosegala visoko in stabilno gospodarsko rast. Med letoma 1993 in 2003 je bila povprečna stopnja realne gospodarske rasti 3,8 odstotka. Čeprav ne najvišja, pa je bila takšna rast najbolj stabilna med vsemi državami na prehodu in je bila dosežena brez večjih makroekonomskih in socialnih neravnovesij. Vendar pa narava te rasti kaže, da je ne bo mogoče ohraniti brez bolj korenitih strukturnih reform« (Okvir gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje v Sloveniji, 2005: 14).

- Meje rasti gradualizma

»V zadnjih treh letih se je slovenska gospodarska rast, ob poslabšanju razmer v glavnih gospodarskih partnericah, upočasnila predvsem zaradi počasnega prestrukturiranja gospodarstva in šibke razvojne politike. Slovenija ni več tista nova država članica, ki najhitreje zmanjšuje razvojni zaostanek za EU. Počasno prestrukturiranje gospodarstva se kaže v njegovi skromni inovativnosti, šibki podjetniški aktivnosti, ohranjanju visokega deleža delovno intenzivne industrije, prenizki tehnološki zahtevnosti izvoza, počasni rasti tržnih storitev in finančnega posredništva ter neučinkovitem nemenjalnem sektorju gospodarstva. Vse to zmanjšuje možnosti hitrejše gospodarske rasti in razvoja podjetij. Dosedanja počasnost prestrukturiranja je rezultat prevladujočega gradualističnega pristopa in sedaj je Slovenija v točki, ko so razvojni stroški gradualizma večji od njegovih koristi. To pomeni, da potrebujemo preboj na področju strukturnih reform socialne države in aktivnejšo politiko globalne konkurenčnosti, ki bo pospeševala podjetništvo in prestrukturiranje podjetij. To pa zahteva bolj korenite razvojne reforme, ki bodo rešile temeljne razvojne probleme in premagale odpore do hitrejših družbenih sprememb« (Okvir gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje v Sloveniji, 2005: 14).

- Upadanje konkurenčnosti

»Slovenija je zaradi počasnosti sprememb pričela izgubljati svojo globalno konkurenčnost. Nekaterе druge tranzicijske države, predvsem tiste, ki so izpeljale bolj pogumne in korenite strukturne reforme, nas dohitevajo in nas na posameznih področjih tudi prehitevajo. Tudi zadnja analiza IMD (2005) je pokazala strmo upadanje globalne konkurenčnosti slovenskega gospodarstva. Po tej analizi je Slovenija v obdobju 2002-2005 padla s 35. na 52. mesto med 60 zajetimi državami. Samo v obdobju štirih let je Slovenija iz svetovnega povprečja nazadovala na samo začetje držav po konkurenčnosti gospodarstva. Ta strmi trend upadanja globalne konkurenčnosti slovenskega gospodarstva odraža dejstvo, da v Sloveniji ni ustrezne razvojne klime, ki bi spodbujala doseganje t. i. Lizbonskih ciljev« (Okvir gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje v Sloveniji, 2005: 14-15).

- Rigidnost korporativizma

»Slovenija se je do sedaj razvijala kot korporativistična družba, kar je prevladujoč vzorec kontinentalnega dela Evrope. To pomeni, da so za blaginjo državljanov odgovorni predvsem javni sistemi socialne države, v katerih dejavno sodelujejo tradicionalni socialni partnerji (delodajalci in sindikati), manj pa podjetja in posamezniki« (Okvir gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje v Sloveniji, 2005: 15).

- Staranje prebivalstva

»Slovenija bo v naslednjem desetletju vse bolj občutila ekonomske in družbene izzive spreminjanja prebivalstvene strukture, nizke stopnje rodnosti in vse bolj dolgožive družbe. To vodi k vedno večjim javnim izdatkom za izplačevanje pokojnin in zdravstvene storitve. Ob slabi in še padajoči mednarodni konkurenčnosti slovenskega gospodarstva to že na srednji rok vodi v vedno bolj zaostreno proračunsko situacijo in bistveno zmanjšanje možnosti državnega

spodbujanja razvoja. Negativni demografski trendi, staranje prebivalstva in neprilagojeni socialni modeli lahko dolgoročno ogrozijo tudi doseženo raven socialne blaginje ljudi. To pomeni, da sedanji model medgeneracijske solidarnosti vse bolj obremenjuje aktivno prebivalstvo« (Okvir gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje v Sloveniji, 2005: 15).

- Birokratiziranost poslovnega okolja in neučinkovita država

»Slovensko gospodarstvo je preveč regulirano in birokratizacija poslovnega okolja omejuje podjetniški razvoj. V tem okviru je omejujoč dejavnik tudi gospodarjenje s prostorom s strani javnega sektorja, ki ni prilagojeno dinamičnim zahtevam tržnega gospodarstva. Obstoječe tržno gospodarstvo in birokratizirana država zato vse bolj postajata nosilec starih razvojnih pasti, morala pa bi postati vir novih razvojnih sposobnosti in priložnosti. Potrebujemo vitko državo, ki bo enako učinkovito zadovoljevala družbene potrebe z nižjimi stroški delovanja in manjšimi davčnimi bremenimi« (Okvir gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje v Sloveniji, 2005: 16).

Avtorji Okvira gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje v Sloveniji so pripravili sklop štirih razvojnih prioritet, ki vsebujejo nabor predlogov ukrepov za njihovo doseganje (Okvir gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje v Sloveniji, 2005: 20 - 121):

Tabela 10.3: Razvojne prioritete

RAZVOJNA PRIORITETA / PREDLOG UKREPA	NAMEN
Prva razvojna prioriteta: Konkurenčnost in gospodarska rast	
Ukrep 1 Zmanjšanje javnofinančnih odhodkov	Doseči skladnost usmeritev fiskalne politike s cilji, opredeljenimi v Paktu stabilnosti in rasti; doseči skladnost dejanske ekonomske politike z javnofinančnimi cilji, zapisanimi v SRS; zmanjšati javnofinančna tveganja države, povezana z eventualnimi dodatnimi znižanji javnofinančnih prihodkov; prispevati k razbremenitvi gospodarstva in s tem k spodbujanju konkurenčnosti in gospodarske aktivnosti in zagotoviti operativnost oz. potrebno fleksibilnost fiskalne politike za nevtralizacijo morebitnih asimetričnih šokov.
Ukrep 2 Uvedba enotne davčne stopnje na dohodke	Spodbujanje konkurenčnosti in gospodarske aktivnosti prek razbremenitve gospodarstva in

fizičnih oseb	znižanja davčne obremenitve plač višjih kvalifikacijskih stopenj, ki praviloma prispevajo višjo dodano vrednost; zmanjšanje stroškov obračunavanja davka na strani davčnih zavezancev in davčnega organa; zagotovitev večje pravne varnosti davčnih zavezancev z enostavnimi in preglednimi rešitvami; uveljavitev nevtralne povezave med osebno dohodnino in davkom od dohodkov pravnih oseb.
Ukrep 3 Uvedba enotne stopnje DDV	Poenostavitev sistema obdavčitve z davkom na dodano vrednost ter prenos financiranja javne porabe iz neposrednih davkov (enotna stopnja dohodnine, ukinitve davka na izplačane plače) na neposredno obdavčitev.
Ukrep 4 Sprememba Zakona o davku od dohodkov pravnih oseb	Zagotoviti jasen in določen zakonski tekst, brez nesorazmernih posegov v davčno osnovo, ki bo rezidentom in tujim vlagateljem omogočal pregledne davčne pogoje poslovanja in primerno motivacijo za vlaganje kapitala in neposredne investicije.
Ukrep 5 Poenostavitve davčnega postopka	Poenostavitev davčnih postopkov ter s tem zmanjšanje administrativnega bremena za zavezance in davčno upravo ter povečanje davčne morale davčnih zavezancev.
Ukrep 6 Uvedba davka na nepremičnine in premoženje	Enakomerna porazdelitev javnega bremena z naslova nepremičninskega in drugega premoženja velike vrednosti.
Ukrep 7 Sprememba davka na promet nepremičnin	Davek ne sledi sedanjim pogodbenim odnosom, niti obdavčitev prometov nekaterih institutov, ki jih je uvedel Stvarnopravni zakonik. Zato številni prometi ostajajo neobdavčeni. S tem so prometi nepremičnin medsebojno neenakopravno obravnavani.
Ukrep 8 Sprememba davka na dediščine in darila	Prilagoditev načelom sedanjega davčnega prava.
Ukrep 9 Zagotoviti socialno vzdržnost prehoda na nov	Ob uvedbi EDS zagotoviti, da se realni dohodek oseb z najnižjimi plačami ne bo

davčni sistem	realno zmanjšal in preprečiti, da bi se ob prehodu na nov davčni sistem zaradi zakonske spremembe močno povečale razlike v neto prejemkih. Hkrati takšen prehod ob davčni razbremenitvi omogoča zmanjšanje stroškov dela podjetij in drugih organizacij, kar bo prispevalo k večji konkurenčnosti oz. učinkovitosti podjetij in drugih organizacij ter posledično k večji gospodarski rasti in zaposlenosti.
Ukrep 10 Spodbujanje podjetništva in konkurenčnosti podjetij	Vzpostaviti poslovno okolje, ki bo Slovenijo uvrstilo med podjetnikom najbolj prijazna okolja na svetu. Podpreti najbolj kreativni del Slovencev in jih povezati v mreže, ki bodo pospešeno dajale na svetovni trg inovativne produkte, storitve in tehnologije in ki bodo razvijale inovativne poslovne procese in poslovne modele. Vzpostavitev celovitega sistema podpore podjetjem (VEM).
Ukrep 11 Izboljšanje konkurenčnosti trgov	Preprečevati monopole ponudnikov na vseh področjih.
Ukrep 12 Izboljšanje konkurenčnosti Slovenije na globalnem trgu poslovnih lokacij	Povečanje privlačnosti Slovenije za domače in tuje podjetnike.
Ukrep 13 Javno naročanje	Ureditev področja javnega naročanja na način, ki bo preprečeval neupravičeno favoriziranje določenih ponudnikov in vzpostavljanje kartelnih povezav in monopolov v posameznih panogah. Doseči, da se bo v posameznih panogah vzpostavila konkurenca med ponudniki.
Ukrep 14 Demonopolizacija trga nepremičnin	Javni sektor mora zagotavljati takšen obseg komunalno opremljenih zemljišč v javni in zasebni lasti, ki prehiteva dejansko povpraševanje in prostorske ureditvene načrte, ki bodo skladni z realnimi, ekonomsko verificiranimi potrebami in bodo istočasno reševali funkcionalne probleme urbanega

	prostora.
<p>Ukrep 15</p> <p>Podpora in izvedba manjšega števila osrednjih projektov nacionalnega pomena</p>	<p>Prek osrednjih projektov dati podporo skupinam podjetij in posameznikov, ki so pokazali potencial za doseganje poslovne odličnosti na svetovnem trgu; podpreti razvoj infrastrukture znanja; povečati učinkovitost črpanja evropskih sredstev.</p>
<p>Ukrep 16</p> <p>Priprava in potrditev jasnih meril za pripravo nabora velikih projektov</p>	<p>Ključni element za pripravo velikih projektov predstavljajo jasna merila, ki temeljijo na štirih stebrih, in sicer: finančna velikost projekta, prispevek predvidenih rezultatov k razvojnemu preboju Slovenije, čezsektorski vpliv projekta, koncentriranje lokalnih/regionalnih vsebin v nacionalne projekte in utemeljenost javne intervencije z vidika, ali gre dejansko za situacijo, ko trg ne more delovati učinkovito.</p>
<p>Ukrep 17</p> <p>Določitev indikativnih razmerij za usmerjanje razvojnih sredstev v obdobju 2007-2013</p>	<p>Čim prej se opredelijo razmerja: razdelitve med osrednjimi in drugimi projekti ter razdelitve sredstev kohezijske politike EU med posameznimi skladi.</p>
<p>Ukrep 18</p> <p>Indikativni nabor projektnih idej za nadaljnjo razdelavo v osrednje projekte</p>	<p>S konkretno navedbo projektnih idej in potrditvijo le-teh s strani Vlade RS se pristopi k oblikovanju projektnih skupin za pripravo projektov.</p>
<p>Ukrep 19</p> <p>Sprememba prakse države, KAD in SOD pri umiku iz gospodarstva</p>	<p>Priprava koncepta in časovnega načrta za pregleden in postopen umik KAD in SOD iz aktivnega lastniškega upravljanja v podjetjih in za njuno preoblikovanje v portfeljske naložbenike.</p>
<p>Ukrep 20</p> <p>Preoblikovanje KAD in SOD v portfeljska vlagatelja</p>	<p>Premoženje KAD in SOD je namenjeno pokrivanju obveznosti do primanjkljaja v javni pokojninski blagajni in obveznosti do denacionalizacijskih upravičencev. Po vsebini gre za nacionalne finančne rezerve in za pokrivanje obveznosti, ki bi sicer bremenile davkoplačevalce. Obseg pobranih davkov za pokrivanje tovrstnih obveznosti države je</p>

	<p>odvisen predvsem od uspešnosti domačega gospodarstva. Hkrati je uspešnost upravljanja premoženja KAD in SOD odvisna od uspešnosti istega gospodarstva, saj so praktično vsa sredstva naložena v delnice in deleže domačih podjetij. Zaradi koncentracije naložb v domače gospodarstvo se tveganja povečujejo, namesto da bi se z globalno razpršitvijo naložb zmanjševala. To je v nasprotju z elementarno ekonomsko logiko. Pripravljavci reform zato predlagajo, da se KAD in SOD preoblikujeta v portfeljska vlagatelja z globalno razpršenim portfeljem in da se upravljavci teh institucij preusmerijo od upravljanja podjetij k upravljanju razpršenega finančnega premoženja.</p>
<p>Ukrep 21 Usklajena privatizacija največjih gospodarskih družb v lasti države</p>	<p>V nekaterih velikih družbah, ki imajo velik tržni delež na domačem trgu (telekomunikacije, banke, zavarovalnice ...), se ne zanika, da obstaja za njihovo uspešno poslovanje določen narodno-gospodarski interes. Za take družbe je po mnenju pripravljavcev reform v prvem koraku primerna delna privatizacija in mešano lastništvo z državo (26 %), strateškimi lastniki in finančnimi lastniki, ki aktivno trgujejo na organiziranem trgu. Za vse štiri velike napovedane privatizacije (Telekom, Zavarovalnica Triglav, NLB, NKBM) je možno zagovarjati podoben koncept delne privatizacije in mešanega lastništva.</p>
<p>Ukrep 22 Razvoj finančnega sektorja v podporo umiku države iz gospodarstva</p>	<p>Finančni sektor v Sloveniji trenutno še ne more zagotoviti ustrezne podpore za umik države iz gospodarstva, saj najpomembnejše igralce med zavarovalnicami, bankami in upravljavci premoženja (KAD, SOD) še vedno obvladuje država. Zato je po mnenju avtorjev reformnega paketa najprej izpeljati</p>

	privatizacijo največjih finančnih družb (NBM, Zavarovalnica Triglav, NLB), opraviti konsolidacijo in povečati absorpcijsko moč finančnega sektorja. Razvoj finančnega sektorja naj bi se zgodil preko aktivnega trgovanja z delnicami na borzi, tudi prek sodelovanja tujih portfeljskih vlagateljev.
Ukrep 23 Privatizacija Telekomoma	Pospešitev programa privatizacije in postavitve dobre prakse priprave in izvedbe privatizacije večjih deležev državnega premoženja. S tem se poveča tudi konkurenca na področju telekomunikacij, hitrejše uvajanje novih e-storitev in naprednih komunikacijskih tehnologij.
Ukrep 24 Tržna preobrazba elektroenergetike - Oživitev trgovanja na debelo in odpravljanje kritičnih neučinkovitosti	Tržna preobrazba elektroenergetskega sektorja je v EU prišla v veljavo junija 2007. V Sloveniji v zadnjih letih prevladujejo retrogradna gibanja: zamira borzno trgovanje, tržna moč HSE je postala prevelika (več kot 90 %), novi akterji so onemogočeni. Dogovorno poslovanje med elektrogospodarskimi podjetji v Sloveniji čim prej podvreči tržnim pravilom in proizvodna ter trgovska podjetja usposobiti na morebitno privatizacijo.
Ukrep 25 Konkurenčna oskrba končnih odjemalcev z energijo	Omogočiti dohitevanje procesov EU na področju tržne preobrazbe energetike. Slovenija je formalno privzela pravila EU, dejansko pa podjetja, večinoma v državni lasti, še vedno delujejo v dogovorni ekonomiji. Podjetja se morajo usposobiti za tržno konkurenco. Država naj tudi na tem področju realno izstopi iz gospodarstva. Preobrazba podjetij mora omogočiti privatizacijo, ki bo za Slovenijo optimalna.
Ukrep 26 Izraba javne komunikacijske strukture vseh GJS	Izraba razpoložljive infrastrukture podjetij v državni lasti (poleg Telekomoma še DARS, SŽ, ELES ...) za pospešeno gradnjo konkurenčnih

	omrežij elektronskih komunikacij.
Ukrep 27 Konkurenčne prometne in logistične storitve	Geostrateška lega Slovenije v osrčju Evrope je ena od konkurenčnih prednosti. Zato je treba razširiti ozko grlo železniškega prometa v Luki Koper, celovito prenoviti informacijski sistem HSŽ in Luke Koper. V tem okviru tudi črpati sredstva EU (5. in 10. koridor).
Druga razvojna prioriteta: Učinkovito ustvarjanje, dvosmerni pretok in uporaba znanja za gospodarski razvoj in kakovostna delovna mesta	
Ukrep 28 Reforma izobraževanja	Reformirati sistem izobraževanja in usposabljanja v smeri povečane kakovosti in konkurenčnosti v korist učencev, dijakov, študentov, odraslih in gospodarstva. Zagotavljati državljanom kakovostno izobrazbo in znanje čim višje ravni ter možnost vseživljenjskega učenja.
Ukrep 29 Izboljšanje učinkovitosti uporabe znanja in inovativnosti	Preusmeriti delovanje visoko kvalificiranih ljudi in vrhunskih strokovnjakov v aktivnosti, ki posredno in neposredno prispevajo k dvigu produktivnosti in poslovni uspešnosti gospodarstva.
Ukrep 30 Tehnološka agencija Slovenije - sprememba pravnega statusa	Pristojno ministrstvo za TIA postane Ministrstvo za razvoj, ki se ustanovi kot vladna služba z nalogo koordinacije izvajanja reform in jo vodi minister brez listnice. Osrednja naloga Tehnološke agencije Slovenije je pospeševanje tehnološkega razvoja, inovativnosti in tehnološkega podjetništva z namenom dviga konkurenčnosti slovenskega gospodarstva.
Ukrep 31 Tehnološki in inovativni program za rast gospodarstva	Osnovni namen tehnoloških programov za rast gospodarstva je pospešitev konkurenčnosti slovenskih podjetij s tem, da se spodbuja razvijanje in udejanjanje svetovnih tehnologij in uporabnega znanja.

<p>Ukrep 32</p> <p>Programi za prenos in dvig znanja v gospodarstvu - »1000 mladih strokovnjakov«</p>	<p>Ukrep bo omogočil višjo izobrazbo v gospodarstvu in spodbujanje razvoja podjetij, kar se bo odražalo v višji izobrazbeni strukturi v podjetjih in vlaganju v razvojno dejavnosti. Namen ukrepa je tudi spodbuditi preliv mladih strokovnjakov in izobražencev iz akademske sfere v gospodarstvo.</p>
<p>Ukrep 33</p> <p>Programi za spodbujanje prenosa svetovnih tehnologij v Slovenijo</p>	<p>Osnovni namen bilateralnih projektov sodelovanja med slovenskimi in tujimi podjetji je prenos znanja in tehnologij v Slovenijo.</p>
<p>Ukrep 34</p> <p>Programi za povezovanje gospodarstva z univerzami</p>	<p>Namen ukrepa je spodbuditi raziskave, ki imajo uporabno vrednost za gospodarstvo, ter omogočiti transfer rezultatov teh raziskav in kadrov v gospodarstvo. Povečati konkurenčnost med univerzami s postopno reformo načina financiranja le-teh ter omogočiti pretok kadrov v gospodarstvo.</p>
<p>Tretja razvojna prioriteta: Učinkovita in cenejša država</p>	
<p>Ukrep 35</p> <p>Izboljšave pri postopkih priprave in izvrševanja proračuna</p>	<p>Povečati racionalnost pri načrtovanju in izvrševanju proračuna; povečati razmerje med koristmi in vloženimi sredstvi ter prispevati k cilju zmanjševanja javnofinančnih odhodkov.</p>
<p>Ukrep 36</p> <p>Racionalizacija delovanja javnega sektorja</p>	<p>Doseči večjo učinkovitost javnega sektorja, racionalizirati obseg javnih nalog in ga dosegati z nižjimi vloženimi sredstvi; povečati vlogo zasebnega partnerstva na področju javnih storitev.</p>
<p>Ukrep 37</p> <p>Presoja učinkov predpisov</p>	<p>Spremeniti ali odpraviti predpise, ki so neučinkoviti in povzročajo nepotrebne stroške v zasebnem sektorju.</p>
<p>Ukrep 38</p> <p>Vzpostavitev centralne evidence pravic iz javnih sredstev</p>	<p>Vzpostavitev enotne - centralne evidence vseh pravic in rešitev, ki je uporabna za administrativne potrebe pri odločanju in analitične potrebe. Centralna evidenca je</p>

	pomembna tudi s stališča uvedbe koncepta odločanja o socialnih transferjih po principu »ene vstopne točke«.
Ukrep 39 Ena vstopna točka - eno mesto uveljavljanja in odločanja o socialnih pravicah	Odločanje o tistih socialnih pravicah, ki so odvisne od dohodkovnega in premoženjskega položaja posameznika ali družine, združiti na enem mestu. Tako doseči večjo preglednost, predvsem pa ekonomičnost postopka in racionalizacijo sredstev tako v finančnem kot v organizacijskem smislu.
Ukrep 40 Vzpostavitev registra nepremičnin	Vzpostavitev nove večnamenske baze, ki bo omogočila cenejše resorne in državne statistike. Povezovanje z drugimi evidencami, predvsem centralnim registrom prebivalstva, ki bo omogočal tudi socialno-ekonomsko ozadje prebivalstva v povezavi z bivalnimi pogoji.
Ukrep 41 Predlog reforme davčne in carinske uprave	Možnost razvoja optimalnih pogojev za strokovno znanje, izboljšanje imidža, možnost sinergij pri povezovanju CURS in DURS, fleksibilnost kadrov, izboljšanje internet-pristopa, izboljšanje delovnih procesov ...
Ukrep 42 Uveljavljanje javno-zasebnega partnerstva in zasebnega financiranja izgradnje velikih infrastrukturnih objektov	V financiranje in upravljanje velikih infrastrukturnih projektov je smiselno pritegniti zasebni sektor.
Ukrep 43 Vzpostavitev mikrosimulacijskega modela za spremljanje finančnih učinkov predlagane zakonodaje	Pocenitev analiz finančnih učinkov predlagane zakonodaje, poenotenje analiz finančnih učinkov predlagane zakonodaje, vzpostavitev podatkovno, z analitičnimi orodji, in varnostno urejenega okolja za analize kompleksnih vsebin, ki jih izvajajo analitiki vladnih inštitucij.
Ukrep 44 Koncentracija sredstev za sofinanciranje operativnih programov EU na skupni proračunski postavki	Zagotoviti preglednost ter učinkovitost črpanja sredstev z enega mesta, kar bo povečalo tudi preglednost hitrosti črpanja po posameznih operativnih programih.
Ukrep 45	Povečati kakovost projektov in njihovo

Trajno izobraževanje in usposabljanje kadrov za delo na področjih kohezijske politike	izvedljivost, z izobraževanjem pa se bo povečala tudi preglednost delovanja celotnega sistema.
Ukrep 46 Določitev operativnih programov in izvajalskih struktur za kohezijsko politiko 2007-2013	V procesu priprave operativnih programov bo potrebno razumeti potrebe trga oz. razvoja ter na tej osnovi pripraviti operativne programe. Temu bodo podrejene tudi izvedbene strukture programa, ki bodo najboljše ustrezale ukrepom ter jih usposobile za izvajanje ukrepov.
Ukrep 47 Ustanovitev skupnega organa upravljanja za področje strukturnih skladov in organov upravljanja za kohezijski sklad ter skupnega plačilnega organa	Izvajanje strukturne politike v smislu upravljanja je potrebno centralizirati in tako zagotoviti jasno zasledovanje nacionalnih razvojnih ciljev. Izvajanje strukturne politike je treba čim bolj približati uporabnikom na ravni priprave in izvajanja ukrepov in projektov.
Četrta razvojna prioriteta: Moderna socialna država in večja zaposlenost	
Ukrep 48 Vzpostavitev novih plačnih sistemov	Plačilni sistem zasebnega in javnega sektorja je treba prilagoditi spremembam, ki so se v obeh sektorjih zgodile od sredine devetdesetih let, uveljaviti večjo fleksibilnost in stimulativnost ter soudeležbo zaposlenih pri dobičku podjetij.
Ukrep 49 Dogovor o novi plačni politiki	Dogovoriti plačno politiko, ki bo upoštevala potrebno makroekonomsko stabilnost in ravnovesje, stimulirala zaposlene za boljše delovne rezultate in omogočala razvoj in novo zaposlovanje.
Ukrep 50 Spodbujati večjo aktivnost brezposelnih oseb	S spodbujanjem brezposelnih oseb za sprejemanje dela povečati njihovo aktivnost in ohranjati njihovo zaposljivost, omogočiti vsaj občasno delovno aktivnost brezposelnih oseb in jim omogočiti tudi lastno zagotavljanje minimalne socialne varnosti

	(pokojninsko in zdravstveno zavarovanje).
Ukrep 51 Uspešnejša politika zaposlovanja	Uveljaviti širše razumevanje politike zaposlovanja kot izrazito medsektorske, ki se dopolnjuje s programom aktivne politike zaposlovanja kot naborom ukrepov in posebnih pristopov za neposredno poseganje na trg dela.
Ukrep 52 Spodbujanje in omogočanje vseživljenjskega učenja	S spodbujanjem in omogočanjem vseživljenjskega učenja in usposabljanja izboljšati možnosti posameznikov na trgu dela.
Ukrep 53 Urediti sistem štipendiranja mladih	Povečati preglednost sistema in usmerjenost štipendij v reševanje potreb gospodarstva in deficitarnih poklicev; uskladitev štipendijskega sistema s sistemom socialnih transferjev.
Ukrep 54 Povečati prilagodljivost trga dela in olajšati zaposlovanje	Stopnjo varovanja delovnega mesta uskladiti s ciljem prožnosti zaposlovanja. Zmanjšati strah delodajalcev pred zaposlovanjem za nedoločen čas, spodbuditi fleksibilne oblike zaposlovanja, zmanjšati ovire za prekvalifikacije in zaposlovanje brezposelnih, zmanjšati regulacijo opravljanja poklicev.
Ukrep 55 Poenotenje elementov, ki vplivajo na odločitve o socialnih pravicah	Da bi odpravili nelogičnosti v sistemu in hkrati tudi njihovo izrabljanje s prilagajanjem podatkov ureditvi, ki je za posameznika pri konkretni pravici najugodnejša, naj se enotno v vseh sistemih uredi tudi definicija dohodkov, premoženja in družinskih članov. Dohodek in premoženje se upoštevata pri vseh pravicah, ki so v veljavnih sistemih vezane le na preverjanje dohodka, tako da te pravice v celoti postanejo »means-tested«.
Ukrep 56 Poenotenje valorizacijskih mehanizmov za transfere	Odpraviti neutemeljene razlike v sistemu valorizacij in pri tem upoštevati temeljni namen in naravo posameznega prejemka.
Ukrep 57 Določitev in poenotenje zgornje meje	V obstoječih sistemih obstajajo razlike glede omejitve nadomestil plač, ki se izplačujejo

nadomestil	kot pravica iz socialnega zavarovanja. Primerna rešitev bi bila enotna zgornja omejitev.
Ukrep 58 Vzpostavitev enovitega sistema dolgotrajne oskrbe	V obstoječih sistemih obstajajo zelo različni dodatki za pomoč ljudem, ki niso zmožni sami opravljati nujnih življenjskih opravil, različne pa so tudi možnosti dostopa do potrebnih storitev dolgotrajne oskrbe. Te razlike je treba odpraviti in vzpostaviti bolj pravičen sistem, ki bo omogočal enakost v dostopu in enakost v pravicah.
Ukrep 59 Ukrepi za povečanje možnosti za aktivnost in preprečevanje pasti brezposelnosti in neaktivnosti	Poleg stimulatивnih ukrepov, ki bi zagotovili višjo raven socialnih pravic tistim, ki so delovno aktivni, je treba za zmanjšanje pasti brezposelnosti in neaktivnosti sprejeti tudi ukrepe, ki bi ustvarili dodatne možnosti za aktivnost, ugotavljanje aktivnosti in pripravljenosti za delo v celoti prenesli na urade za delo. Denarna pomoč mora biti namenjena le osebam, ki so ali delovno nesposobne ali ne morejo najti nobenega dela in resnično nimajo nobenih možnosti, da bi preživel s svojim delom, ali pa sicer delajo, vendar so njihovi dohodki prenizki za preživetje.
Ukrep 60 Sprememba meril in pogojev za upravičenost do nekaterih socialnih pravic s ciljem stimuliranja dela	Zaradi nestimulativnega vpliva nekaterih transferov na delo je določen del prejemnikov transferjev nezainteresiran za delo in neaktiven. Zlasti, ko gre za brezposelne prejemnike transferjev, pri katerih bi bilo plačilo za delo relativno nizko in/ali imajo večje število družinskih članov, prihaja do primerov, ko bi z lastnim zaslužkom in zmanjšanjem socialnih ugodnosti v ničemer ne izboljšali svojega dohodkovnega položaja ali pa bi ga celo poslabšali. Zato predlagatelji predlagajo takšno spremembo kriterijev, meril in pogojev za dodelitev, ki bi omogočili

	večje prejemke zaposlenim ali drugače delovno aktivnih v primerjavi z neaktivnimi prejemniki transferjev ter odpravili tudi nekatere druge nestimulativne elemente sistema.
Ukrep 61 Povečanje spodbud za daljše ostajanje v aktivnosti	Spodbuditi vključenost delovno sposobnih v starejših starostnih skupinah v tiste oblike delovne aktivnosti, kjer se plačujejo prispevki za pokojninsko zavarovanje. Spodbuditi njihovo daljše ostajanje v aktivnosti in destimulirati zgodnje upokojevanje.
Ukrep 62 Razširiti pokritost z obveznim zavarovanjem na »malo aktivnosti« z nizkimi zasluži	Omogočiti zavarovanje in pridobivanje pravic iz sistema pokojninskega zavarovanja tudi za osebe, ki opravljajo priložnostna začasna ali občasna dela (mladi, študentje, starejši, brezposelni).
Ukrep 63 Ustrezna kombinacija socialne sprejemljivosti in ekonomske vzdržnosti v obveznem pokojninskem zavarovanju	Zagotavljanje socialne sprejemljivosti in ekonomske vzdržnosti pokojninskega sistema. Prerazdelitev zagotavlja socialno sprejemljivost, vendar preveč prerazdelitve postavlja ovire ekonomski učinkovitosti in hkrati sproža vprašanja o socialni sprejemljivosti. Za pokojnine iz prvega stebra je prerazdelitev že danes opravljena tako na strani plačevanja prispevkov (ni zgornje omejitve) kot tudi na strani prejemkov (minimalna pokojnina). Povečati je potrebno tudi vlogo zavarovalniške komponente v odmeri pravic iz pokojninskega zavarovanja.
Ukrep 64 Sistemska ločitev kolektivnega in individualnega zavarovanja	Oblikovati pravo pokojninsko zavarovanje, kjer premije plačuje delodajalec kot prvi del prejemkov iz delovnega razmerja in je tako po svoji vsebini in obliki komplementarno sistemu obveznega pokojninskega zavarovanja, zaradi česar mora biti tudi podrobneje regulirano.
Ukrep 65 Dodatne spodbude za prostovoljno	S spremembami regulacije in davčne obravnave spodbuditi dodatno pokojninsko

pokojninsko zavarovanje	zavarovanje, zlasti individualno, katerega obseg je danes zanemarljiv. Razmisliti o smiselnosti davčnih ugodnosti.
Ukrep 66 Prilagoditve sistema obveznega zdravstvenega zavarovanja	S prilagoditvami sistema zagotoviti njegovo ekonomsko vzdržnost, to je financiranje brez povišanja prispevnih stopenj in primanjkljaja.
Ukrep 67 Izboljšave pri delu izvajalcev javne zdravstvene službe	Povečati učinkovitost, produktivnost in kakovost v izvajanju javne zdravstvene službe. Izboljšati upravljanje razpoložljivih virov in vodenje izvajalcev zdravstvenih storitev.

VIR: Okvir gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje v Sloveniji, 2005: 20 -121.

10.3 STANJE RAZVOJNIH NALOG

V letih po začetku uveljavljanja Strategije razvoja Slovenije se je »Slovenija uspešno gospodarsko razvijala, sočasno ohranjala kakovost življenja in blaginjo prebivalstva, vendar prepočasi zmanjševala pritiske na okolje« (UMAR, Poročilo o razvoju, marec 2007: 6). Kot ugotavlja UMAR (ibidem) so reforme - kljub temu, da nekatere še niso bile izvedene, nekatere so v začetnih fazah izvajanja, nekatere politike pa so bile uveljavljene precej drugače, kot je bilo sprva načrtovano (npr. davčna zakonodaja) - na slovensko gospodarstvo vplivale nadpovprečno pozitivno.

Urad RS za makroekonomske analize in razvoj enkrat letno pripravlja obširno publikacijo, imenovano Poročilo o razvoju. V njej letno ugotavljajo, kakšno je stanje razvojnih nalog in ukrepov, zapisanih v Strategiji razvoja Slovenije in v reformnem paketu, ki ga je Vlada RS sprejela na njeni podlagi.

V zadnjem Poročilu o razvoju, ki ga je UMAR pripravil marca leta 2007, svoje ugotovitve predstavljajo v petih sklopih, ki so skladni s štirimi temeljnimi cilji, ki jih predvideva Strategija razvoja Slovenije - konkurenčno gospodarstvo in hitrejša gospodarska rast, učinkovita uporaba znanja za gospodarski razvoj in kakovostna delovna mesta, učinkovita in cenejša država, moderna socialna država in večja zaposlenost. Sledi še dodaten sklop, ki pojasnjuje povezovanje teh ukrepov za doseganje trajnostnega razvoja (UMAR, Poročilo o razvoju, marec 2007: 3).

10.3.1 KONKURENČNO GOSPODARSTVO IN HITREJŠA GOSPODARSKA RAST

Usklajene ekonomske politike po vstopu v EU in sistem ERMII so po mnenju UMAR (Poročilo o razvoju, marec 2007: 15-33) omogočile, da je Slovenija v letu 2007 uspešno izpolnila pogoje za prevzem evra in tako dosegla najpomembnejši kratkoročni cilj makroekonomskih politik. Po vstopu v EMU pa se vloga posameznih ekonomskih politik trajno spreminja, predvsem se povečuje pomen fiskalne in dohodkovne politike pri zagotavljanju in ohranjanju vzdržnosti makroekonomskih ravnotežij. Hkrati se krepi vloga makroekonomskih politik pri zagotavljanju pogojev za izboljšanje konkurenčnosti gospodarstva (UMAR, Poročilo o razvoju, marec 2007: 15-33).

UMAR (Poročilo o razvoju, marec 2007: 15-33) opozarja, da vse to pred nosilce ekonomskih politik postavlja nove izzive in potrebo po prilagoditvah nekaterih kratkoročnih usmeritev ekonomskih politik. Kljub izpolnjevanju nominalnih fiskalnih kriterijev za prevzem evra so tako nujne spremembe na področju javnofinančne politike, na kar opozarjata zlasti višina in dinamika sprememb strukturnega primanjkljaja v zadnjih letih. Dejstvo, da se strukturni primanjkljaj ob izredno visoki gospodarski rasti prepočasi znižuje, opozarja, da je pri danih omejitvah Pakta stabilnosti in rasti ob morebitnem poslabšanju gospodarskih razmer manevrski prostor za delovanje avtomatičnih fiskalnih stabilizatorjev in stabilizacijske vloge fiskalne politike skromen (ibidem). Zato se morajo po mnenju Urada za makroekonomske analize in razvoj (ibidem) v prihodnjih letih na eni strani izdatki države zmanjšati in prestrukturirati, kar bo povečalo njihovo prilagodljivost.

Na področju javnofinančne politike je ključnega pomena davčna reforma, ki se je začela v letu 2005 s postopno ukinitvijo davka na izplačane plače (do leta 2009) in uvedbo obdavčitve pasivnih dohodkov. Izvedena davčna reforma sicer ni v skladu z načrtanim reformnim sklopom, ki je predvideval uvedbo t. i. enotne davčne stopnje, temveč gre le za kozmetične popravke prejšnjega davčnega sistema. Vendarle pa gre za bistveno poenostavitev davčne zakonodaje, ki se na nekaterih področjih giblje v smeri občutnega zniževanja davkov.

V preteklem letu so se na področju izboljšanja konkurenčnosti gospodarstva in doseganja hitrejše gospodarske rasti pospešeno pričele tudi aktivnosti za umik države iz lastništva gospodarstva, in sicer na podlagi pripravljenega programa umika paradržavnih skladov iz gospodarskih družb. Poleg tega pa sta bila že potrjena predloga strateških usmeritev za privatizacijo Telekom Slovenije, d. d., Zavarovalnice Triglav, d. d., NLB ter NKBM. Prav tako pa vlada načrtuje tudi tržno preobrazbo elektroenergetike (UMAR, Poročilo o razvoju, marec 2007: 15-33).

10.3.2 UČINKOVITA UPORABA ZNANJA ZA GOSPODARSKI RAZVOJ IN KAKOVOSTNA DELOVNA MESTA

Konec leta 2005 je bil v skladu z reformnimi izhodišči sprejet osrednji razvojni dokument za raziskave in razvoj, saj Slovenija krepi dejavnike na področju znanju temelječe družbe. V letih 2005 in 2006 so se tudi povečala sredstva za program Mladi raziskovalci za gospodarstvo, vzpostavljen pa je bil nov instrument za spodbujanje prehoda naravoslovno-tehničnih raziskovalcev iz javnih raziskovalnih organizacij v poslovni sektor (UMAR, Poročilo o razvoju, marec 2007: 33-40).

Ukrepi za izboljšanje sodelovanja visokošolskega in poslovnega sektorja so prav tako predvideni v novi resoluciji o nacionalnem programu visokega šolstva 2006-2010, ki je trenutno v pripravi. V letih 2005 in 2006 pa se je nadaljevala tudi prenova univerze in visokošolskega študija, poleg tega pa je bilo ustanovljenih sedem novih samostojnih visokošolskih zavodov (UMAR, Poročilo o razvoju, marec 2007: 15-33).

UMAR (ibidem) ugotavlja, da se izobrazbena struktura prebivalstva izboljšuje in se tako počasi približuje povprečju EU po deležu zaposlenih s terciarno izobrazbo. Celotni izdatki za izobraževanje so visoki, vendar pa Slovenija v terciarnem izobraževanju zaostaja po izdatkih na udeleženca.

Vlada tudi pripravlja strategijo vseživljenjskega učenja, poleg tega pa so v preteklem obdobju potekale tudi številne dejavnosti za širjenje zaposlitvenih možnosti z vrednotenjem in priznavanjem neformalnega in priložnostnega učenja ter zagotavljanjem preglednosti vseh postopkov v zvezi s tem (ibidem).

10.3.3 UČINKOVITA IN CENEJŠA DRŽAVA

UMAR (Poročilo o razvoju, marec 2007: 40-46) ugotavlja, da je v preteklem letu država za povečanje učinkovitosti izvajala številne ukrepe, za kar je bila ustanovljena Služba za razvoj. Sprejet je bil Program ukrepov za odpravo administrativnih ovir, prav tako pa je bil vzpostavljen portal elektronskih storitev javne uprave, ki zbira obrazce ustanov javne uprave in izvaja aktivnosti v zvezi z vzpostavitvijo registra nepremičnin (popis) ter enotne centralne evidence na področju zagotavljanja socialnih pravic. Ugotovljeno je tudi, da se povečuje učinkovitost sodstva, na kar kažejo podatki o zmanjševanju sodnih zaostankov (ibidem).

Vlada RS pri doseganju zniževanja javnofinančnih odhodkov in javnofinančnega primanjkljaja v letih 2007 in 2008 napoveduje zniževanje deleža javnofinančnih odhodkov za 1,6 odstotne točke, javnofinančni saldo pa za 0,3 odstotne točke na 0,8 % BDP; celovita davčna reforma pa

bo po mnenju Urada za makroekonomske analize in razvoj omogočila oblikovanje pogojev za večjo konkurenčnost Slovenije (ibidem).

Z namenom spodbujanja konkurenčnosti gospodarstva so bile v preteklem obdobju sprejete naslednje novele davčnih predpisov (UMAR, Poročilo o razvoju, marec 2007: 40-46):

- zakona o dohodnini,
- zakona o davku od dohodkov pravnih oseb,
- novela zakona o davčnem postopku,
- novela zakona o davku na dodano vrednost in
- novela zakona o davku na izplačane plače.

Strokovnjaki Urada RS za makroekonomske analize in razvoj v Poročilu o razvoju (ibidem) ugotavljajo, da je *»skupen cilj sprejetih novel, ki so se začele uporabljati s 1. januarjem 2006, postopno zmanjševanje davčnih obremenitev, predvsem s postopno odpravo davka na izplačane plače (do 1. januarja 2009) ter ustvarjanje stimulatивnejšega davčnega okolja z uvedbo naslednjih institutov: možnost obračunavanja davka na dodano vrednost po plačani realizaciji, obdavčitev obresti, dividend in kapitalskih dobičkov z eno 20-odstotno proporcionalno stopnjo (oziroma 15 % za obresti v letu 2006 in 2007), uveljavljanje novih olajšav pri podjetniškem obdavčevanju - predvsem uvedba nove olajšave za vlaganja v raziskave in razvoj, vključno z regijsko komponento«*.

Namen sprejetih rešitev je bil predvsem poenostaviti davčni sistem (tudi s spremembami v davčnem postopku) in ga s tem narediti prijaznejšega davčnim zavezancem, ob upoštevanju temeljnega izhodišča, da je potrebno zadržati prihodkovno nevtralnost v javnih financah. Na UMAR ocenjujejo, da je bil takšen cilj dosežen, kljub temu da ni bil uveljavljen prvotni predlog o uvedbi EDS (UMAR, Poročilo o razvoju, marec 2007: 40 - 46).

Podatki za leto 2006 namreč kažejo, da so fiskalni prihodki celo nekoliko nad načrtovanimi. S cedularno obdavčitvijo pasivnih dohodkov (dohodkov iz premoženja) naj bi predvsem zagotovili enostavnejše in administrativno manj zahtevno obdavčevanje, zmanjšali naj bi se stroški obračunavanja in stroški nadzora. Prav tako naj bi se zmanjšal motiv za odlivanje kapitala, še zlasti ob sorazmerno visokih progresivnih stopnjah dohodnine. Z uveljavitvijo nove olajšave za vlaganja v raziskave in razvoj, vključno z regijsko komponento, naj bi se zmanjšal razkorak med Slovenijo in razvitimi državami v zvezi z vlaganji v raziskave in razvoj, uporabo znanja in glede sodelovanja gospodarstva z raziskovalnimi organizacijami, ter se zagotavljal nadaljnji gospodarski razvoj in dosega drugih razvojnih ciljev (UMAR, Poročilo o razvoju, marec 2007: 40-46).

10.3.4 MODERNA SOCIALNA DRŽAVA IN VEČJA ZAPOSLENOST

UMAR (Poročilo o razvoju, marec 2007: 46-56) gibanja na trgu dela v obdobju mandata sedanje Vlade RS ocenjuje kot pozitivna. Trend stopnje zaposlenosti se povečuje in približuje 66 %, medtem ko je stopnja brezposelnosti rekordno nizka. Zaradi nadaljevanja aktivnosti za spodbujanje brezposelnosti oseb in prejemkov socialnih transferjev za aktivno iskanje dela in razvijanje novih sposobnosti se prilagodljivost dela še povečuje (UMAR, Poročilo o razvoju, marec 2007: 46-56).

Vendar ob tem UMAR (Poročilo o razvoju, marec 2007: 46-56) opozarja, da strukturna brezposelnost še naprej ostaja problem, ki zlasti izstopa pri starejši populaciji. Prav tako problem nastaja pri visoki fleksibilnosti v povezavi z varovanjem zaposlitve v delovni in drugi zakonodaji ter premajhnem obsegu vseživljenjskega učenja. Uvedba kvotnega sistema pri zaposlovanju invalidov je leta 2006 omogočila zaposlitev kar 38 % invalidov več kot v istem obdobju predhodnega leta (ibidem).

Na UMAR (Poročilo o razvoju, marec 2007: 46-56) ocenjujejo, da je nov Zakon o socialnem varstvu, ki je bil sprejet septembra 2006, v veliki meri doprinesel pri novostih denarnih socialnih pomoči. Za hitrejšo in kakovostnejšo odločanje o upravičenosti do socialnih pravic pa so v pripravi rešitve v ustreznem povezovanju evidenc, s katerimi bo mogoče učinkoviteje uveljavljati različne pravice na enem mestu skozi t. i. ene vstopne točke.

Tudi učinki reforme pokojninskega sistema (ta je bila izvedena še v času pretekle, LDS-ove vlade), ki je bil uzakonjen leta 1999 in je začel učinkovati leta 2000, dajejo pozitivne rezultate, saj bi bil po mnenju Urada za makroekonomske analize in razvoj lahko sedanji in prihodnji fiskalni položaj brez teh učinkov bistveno slabši (ibidem).

Za fiskalno vzdržnost ključne spremembe pokojninske reforme iz leta 1999, ki se v enem delu uveljavljajo postopno, obsegajo (UMAR, Poročilo o razvoju, marec 2007: 46-56):

- postopno poviševanje polne upokojitvene starosti (na 61 let ženske in 63 moški). Upokojitev pred to starostjo ima za posledico zmanjšanje pokojnine, upokojitev po tej starosti pa njeno povišanje. Starost, pri kateri kljub še nedoseženi polni upokojitveni starosti ne bo zmanjševanja pokojnin, se bo v prehodnem obdobju od leta 2000 do 2013 za ženske, ki bodo imele zadostno zavarovalno obdobje (ki se tudi povečuje od 35 na 38 let), postopno povečevala s 53 let leta 1999 na 58 let leta 2014 in se bo s tem izenačila z enakim pogojem, ki velja za moške. Drugih pogojev, pod katerimi bi se zavarovanci lahko upokojili pred polno upokojitveno starostjo, ni več. S tem je praktično izničena možnost predčasnega upokojevanja;

- postopno znižanje skupnega obsega odmernih stopenj kot posledica njihovega znižanja z 2,0 % na 1,5 % letno od 2000 naprej;
- postopno podaljšanje referenčnega obdobja za izračun pokojnine z 10 na 18 najboljših zaporednih let zavarovalne dobe;
- zmanjševanje vsakoletne valorizacije pokojnin za stare upokojence zaradi izenačevanja njihovih pokojninskih prejemkov z novimi upokojenci, ki imajo slabše upokojitvene pogoje.

Pomembno pri tem je opozoriti, da se v skladu z odločitvijo Vlade RS, ki je z mandatom nastopila v letu 2004, od leta 2006 dalje najnižja pokojninska osnova usklajuje s celotnim količnikom rasti plač v preteklem obdobju, kar je podobna indeksacija kot tista izpred reforme leta 2000. Dolgoročno bo to po mnenju UMAR (Poročilo o razvoju, marec 2007: 46-56) povečalo izdatke za pokojnine, medtem ko se bo v srednjeročnem obdobju postavka za izdatke Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (ZPIZ) ustalila na 13,2 % BDP, pri čemer bo raven pokojnin v BDP ostala nespremenjena v obdobju 2005-2010 na 11,2 %. Ta ukrep je edini izmed ukrepov, ki gre v popolnoma nasprotno smer, kot ga predvidevajo reformni ukrepi. Razlog za to pa gre iskati pretežno v tem, da je koalicijski partner v obstoječi Vladi RS tudi DeSUS.

Pogajanja med socialnimi partnerji o vsebini Socialnega sporazuma za obdobje 2006-2009 so se začela januarja 2006. Ob sprejemu predlaganega okvira reform oktobra 2005 je Vlada RS sprejela sklep, da imajo tisti ukrepi iz paketa gospodarskih in socialnih reform, ki so vsebina socialnega dialoga med socialnimi partnerji, status predloga oziroma stališč Vlade RS pri pogajanjih za sklenitev socialnega sporazuma (UMAR, Poročilo o razvoju, marec 2007: 46-56).

Predlagane usmeritve na področju dohodkovne politike, ki so pomembne za ohranjanje makroekonomske stabilnosti in povečevanje konkurenčnosti v obdobju po prevzemu evra, predvidevajo ohranjanje smernice o zaostajanju rasti realne bruto plače za rastjo produktivnosti s tendenco postopnega zmanjševanja zaostajanja, vendar v okviru, ki ne bo predstavljal pritiska na rast stroškov dela na enoto proizvoda in morebitno poslabšanje konkurenčnosti. Srednjeročno pa mora v skladu z izhodišči Vlade RS, plačna politika zagotavljati makroekonomsko stabilnost in ravnovesje tako, da uravnava rast povprečne nominalne plače na zaposlenega skladno z rastjo cen in produktivnostjo dela, upošteva strukturne spremembe v zaposlovanju po strokovni usposobljenosti in druge pogoje zaposlovanja. Takšna opredelitev je skladna z Integriranimi smernicami za rast in zaposlovanje (ibidem).

Dosežena dogovora o plačni politiki v javnem in zasebnem sektorju sta skladna s predlaganimi usmeritvami. Na področju dogovarjanja o politiki plač v zasebnem sektorju so se socialni

partnerji na nacionalni ravni prvič dogovorili o mehanizmu usklajevanja plač brez sodelovanja Vlade RS. Namesto dosedanjih tripartitnih Dogovorov o politiki plač so socialni partnerji sklenili Kolektivno pogodbo o načinu usklajevanja plač, povračil stroškov v zvezi z delom in regresu za letni dopust, v kateri so se dogovorili za odstotek usklajevanja plač z rastjo cen za leti 2006 in 2007. Plače naj bi se v letošnjem in naslednjem letu vsakič povečale za 2 % (UMAR, Poročilo o razvoju, marec 2007: 46-56).

Uskladitev izhodiščnih plač v javnem sektorju je za leto 2006 določena z Zakonom o spremembah in dopolnitvah zakona o sistemu plač v javnem sektorju (junij 2006). Izhodiščne plače se bodo povečale za 1,3 %, 1,05 % mase plač pa se bo namenilo za odpravo nesorazmerij med plačami v javnem sektorju. Zakon tudi natančneje določa povečanje plač iz naslova uspešnosti in povečanega obsega dela. Tudi za prihodnja tri leta so se socialni partnerji v javnem sektorju v Dogovoru o višini in načinu splošne uskladitve osnovnih plač in višini sredstev za odpravo plačnih nesorazmerij za obdobje 2007-2009 dogovorili, da bodo del skupnega uskladitvenega odstotka, ki je vezan na višino predvidene inflacije, namenili za odpravo nesorazmerij med plačami javnega sektorja. Poraba teh sredstev je vezana na začetek veljave novega zakona o sistemu plač v javnem sektorju (UMAR, Poročilo o razvoju, marec 2007: 46-56).

Vlada RS je julija 2006 sprejela predlog zakona o določitvi minimalne plače, ki je določil minimalno plačo za leti 2006 in 2007. Minimalna plača se bo usklajevala s pričakovano inflacijo (doslej se je usklajevala tudi s polovico realne rasti BDP), kar bo pomembno vplivalo na znižanje stroškov podjetij pri zaposlovanju oseb z najnižjimi dohodki (ibidem).

10.3.5 POVEZOVANJE UKREPOV ZA DOSEGANJE TRAJNOSTNEGA RAZVOJA

UMAR (Poročilo o razvoju, marec 2007: 56-67) na tem področju ugotavlja, da okoljska politika še ni dovolj vključena v nekatere razvojne usmeritve, kljub temu pa Slovenija dosega sorazmerno visoko raven okoljske razvitosti. V tem okviru je bila sprejeta Resolucija o nacionalnem programu varstva okolja.

Avtorji Poročila o razvoju (Poročilo o razvoju, marec 2007: 56-67) so zaskrbljeni glede okoljskega in trajnostnega razvoja slovenskega prostora. Zato opozarjajo, da utegne »država pri postavljanju ciljev vplivati na ostale cilje ekonomske politike (npr. z zniževanjem inflacije, utegne zniževati gospodarsko rast in zviševati brezposelnost). V okviru te prednostne naloge želimo zagotoviti, da bodo ukrepi različnih usmeritev poleg uresničevanju sektorskih ciljev namenjeni tudi zagotavljanju trajnostnega razvoja Slovenije. Na področju gospodarjenja s prostorom je več indikacij, da se dogajajo pozitivne spremembe. Aktivnosti države so bile

intenzivne na področju prostorskega načrtovanja, še vedno pa obstaja primanjkljaj komunalno opremljenih zemljišč za gradnjo« (ibidem).

Pri tem ugotavljajo (UMAR, Poročilo o razvoju, marec 2007: 56-67), da se prilagajanje gospodarstva ter poselitve pričakovanim podnebnim spremembam, uveljavljanju trajnostne rabe naravnih virov, zmanjševanju energetske in snovne intenzivnosti ter zmanjševanju nastajanja odpadkov relativno počasi izboljšuje. Ob tem pa opozarjajo tudi (ibidem), da okoljska politika še ni dovolj integrirana v nekatere razvojne usmeritve. Kljub temu Slovenija dosega sorazmerno visoko raven okoljske razvitosti. V tem okviru je bila sprejeta resolucija o nacionalnem programu varstva okolja (UMAR, Poročilo o razvoju, marec 2007: 56-67).

"This is not the whole story. Or the only story. It is the introduction to some of the people with whom we share this planet. A much greater story remains to be told. A story we will write together." (The Fourth World War, 2003)

11. ZAKLJUČEK IN SINTEZA STALIŠČ

Sočan (2004: 248) je prepričan, da je bilo dosedanje prilagajanje normam notranjega trga EU in globalnega trga za Slovenijo uspešno. Hkrati pa opozarja (Sočan 2004: 248), da bo naše bodoče razvojno dohitevanje razvitejših mogoče le v primeru, če bomo uspeli zagotoviti trajno in neprimerno višjo raven konsenza vseh družbenih partnerjev o lastni viziji razvoja, temeljnih strateških ciljih, inovacijskem okolju, pa tudi o bistveno večjih razvojnih prizadevanjih za krepitev svojih razvojnih potencialov. V ta namen bomo morali po njegovem mnenju (ibidem) pospešeno uveljavljati nove vrednote ter proaktivne politike za doseganje teh ciljev. Le-to nam namreč lahko zagotovi nadpovprečno razvojno uspešnost in družbo znanja v obdobju ene do dveh generacij.

Ravno k temu naj bi deklarativno stremela Strategija razvoja Slovenije in set reformnih ukrepov, ki jih je pripravila Vlada RS, izvoljena na volitvah leta 2004. Vsaj na načelni ravni so se z vizijo razvoja strinjale domala vse slovenske (parlamentarne) politične stranke (izzemši LDS), ki so v ta namen vstopile v t. i. Partnerstvo za razvoj. Iz tega lahko sklepamo, da drži trditev Normana Fairclougha (1999), ki pravi, da so program neoliberalizma »sprejele vse socialdemokratske stranke kot tudi vse konzervativne stranke«.

Toda to, kot meni Kovač (2000: 512), odpira Pandorino skrinjico jasnejšega razumevanja trga. Trg je koordinacijski mehanizem, ki temelji na avtonomnih odločitvah posameznikov in zakonih prilagajanja ponudbe in povpraševanja različnim informacijam, ki jih ponujajo tržne cene. Temeljna vloga trga je reševanje informacijskega problema, pri čemer je njegovo bistvo prav v avtonomiji ter svobodi odločanja in spontanosti razvoja tržnih institucij. Toda, ali lahko družbo upravljajo zgolj tržni mehanizmi ponudbe in povpraševanja ali pa zahtevajo nekatere dobrine, kot so denar, delovna sila, zemlja in kultura, tudi netržne usmerjevalce (Kovač 2000: 512)?

Kljub navideznemu konsenzu slovenske politike pa se z neoliberalnimi mehanizmi, predlaganimi v reformnem paketu, niso strinjali socialni partnerji. Po volitvah leta 2004, ko je oblast prevzela nova desno-sredinska vlada, se je znotraj socialnega partnerstva namreč začel oblikovati popolnoma nov politični okvir. Ta se je bistveno spreminjal predvsem zaradi radikalnih stališč neoliberalnega jedra t. i. mladoekonomistov, zbranih v Vladnem odboru za reforme. Nova, neoliberalna stališča Vlade RS, ki jih socialni partnerji doslej niso bili vajeni, so povzročila močno in doslej nevideno poenotenje vseh glavnih slovenskih sindikatov.

Novi odnosi znotraj socialnega partnerstva so videni tudi v formiranju novih koalicij med socialnimi partnerji. Nekdaj je vlada navadno sklenila koalicijo z enim od socialnih partnerjev, sedaj pa se je pri nekaterih ključnih vprašanjih znašla pretežno osamljena; delodajalci in delojemalci pa so imeli - precej bolj, kot je bilo to značilno za pretekle vlade - relativno podobna stališča.

Močan in enoten odpor sindikatov (tudi strokovne javnosti in celo dela koalicije) proti reformam (ki je bil viden tako znotraj socialnega partnerstva kot v medijih) in predvsem izrazito negativna nastrojenost javnosti proti reformam, sta privedla do drastičnega omiljenja in celo razvodenitve nekaterih ključnih reformnih ukrepov (npr. EDS). Še več, ostro nasprotovanje socialnih partnerjev in javnosti tako drastičnim reformam je privedlo tudi do zamenjave dveh, po mnenju nevladajočih političnih struktur in sindikatov najbolj radikalnih ministrov, in sicer ministra za delo, družino in socialne zadeve in ministra za razvoj.

Toda vlada tudi v drugi polovici svojega mandata ni odstopila od večine reformnih ukrepov. Po začetnem šoku zaradi močnega odpora javnosti ji je vendarle uspelo uveljaviti oz. vsaj pričeti z uveljavljanjem dobršnega dela reformnih zavez. Ob tem pa se je zgodila bistvena sprememba - odstopila je namreč od enostranskega in brezpogojnega uveljavljanja reformnega paketa kot celote in se vrnila za pogajalsko mizo s socialnimi partnerji. Kljub razvodenitvi radikalnejšega dela reform vlada vendarle ocenjuje, da je bilo v začetnem obdobju izvajanja SRS »povečanje razvitosti slovenskega gospodarstva z vidika doseganja osrednjega gospodarskega cilja Strategije razvoja Slovenije zadovoljivo. Bruto domači proizvod na prebivalca po kupni moči je v letu 2005 dosegel 82 % povprečja EU-25. V prvem obdobju uresničevanja gospodarskega cilja SRS (2004-2006), v katerem je bila predvidena rahla pospešitev obeh komponent rasti bruto domačega proizvoda na prebivalca, se je dejansko okrepila tako rast produktivnosti kot zaposlenosti« (UMAR, Poročilo o razvoju, marec 2007: 7).

Gospodarska rast je po ugotovitvah UMAR (Poročilo o razvoju, marec 2007: 7) tako skoraj za odstotno točko bolj prehitela povprečno rast EU-25 kot v letih od 2001 do 2003 in bila rahlo nad rastjo, predvideno v scenarijih SRS za obdobje 2004-2006, v letu 2007 pa se je ta še pospešila (prvo četrletje leta 2007 je rast BDP znašala zavidljivih 7,2 %). Gospodarsko rast so pospešili predvsem makroekonomski dejavniki (mednarodna konjunktura, stabilizacija gospodarstva pred uvedbo evra, javne investicije), kjer je bil v tem obdobju tudi dosežen največji napredek (ibidem). »Pozitiven je bil tudi prispevek posameznih strukturnih reform, vendar nekateri kazalniki, ki predvsem na daljši rok opredeljujejo konkurenčnost gospodarstva, kažejo počasne premike ali celo nazadovanje (tehnološka zahtevnost izvoza, vhodne neposredne tuje investicije, razvitost poslovnih in finančnih storitev, stopnja inovacijske dejavnosti, raven vlaganj v raziskave in razvoj, kakovost izobraževanja)« (ibidem).

Ohranjanje makroekonomske stabilnosti tudi po prevzemu evra ostaja pomemben cilj ekonomskih politik, nadaljnji napor bo v prihodnje potreben zlasti na področju fiskalne vzdržnosti. V letu 2006 je Slovenija izpolnila maastrichtska konvergenčna merila za prevzem evra in s tem uresničila ključni kratkoročni cilj makroekonomskih politik (UMAR, Poročilo o razvoju, marec 2007: 7).

Ob pospešeni gospodarski rasti je ohranila cenovno stabilnost, ki je pomembna za ohranjanje in izboljševanje konkurenčnosti slovenskega gospodarstva. Sloveniji je v zadnjih letih uspelo znižati primanjkljaj sektorja države, izziv politik v prihodnje pa ostaja povečanje prilagodljivosti fiskalne politike spremembam v makroekonomskem okolju, za kar bo potrebno *»zniževanje strukturnega primanjkljaja in povečanje kakovosti javnih financ«* (UMAR, Poročilo o razvoju, marec 2007: 7).

»Za zagotavljanje vzdržnega izpolnjevanja določil Pakta stabilnosti in rasti bo zato v prihodnjih letih treba izvesti nadaljnje strukturne spremembe, za ohranitev dolgoročne fiskalne vzdržnosti pa s pravočasnimi sistemskimi reformami zagotoviti, da demografska gibanja ne bodo privedla do prekomernih javnofinančnih obremenitev« (ibidem).

Po ugotovitvah UMAR (Poročilo o razvoju, marec 2007: 8) se tudi konkurenčnost podjetniškega sektorja, merjena z uspešnostjo na izvoznih trgih, naprej izboljšuje. Ob tem pa vendar opozarjajo (UMAR, Poročilo o razvoju, marec 2007: 8), da še vedno obstaja vrsta dejavnikov, ki so pomembni za njeno vzdržno povečevanje in so povezani z inovativnostjo gospodarstva. Ti ob precejšnjem zaostanku za razvitejšimi državami kažejo na prepočasen napredek ali celo poslabšanje.

V letu 2006 se je šesto leto zapored nadaljevala krepitev slovenskega tržnega deleža, še naprej se je izboljševal tudi položaj Slovenije med državami EU po rasti tržnega deleža na tujih trgih. UMAR (ibidem) opaža ugodnejši razvoj na področju podjetništva, kjer se ponovno krepí zgodnja podjetniška aktivnost, izboljšuje se učinkovitost in kakovost zgodnjega podjetniškega procesa, prešibka pa je še vedno podpora za financiranje tveganih inovativnih podjetniških projektov.

Na konkurenčnost gospodarstva naj bi po mnenju avtorjev Poročila o razvoju (UMAR, Poročilo o razvoju, marec 2007: 8) ugodno vplivali tudi učinki liberalizacije mrežnih dejavnosti, ki pa potekajo postopno in le v nekaterih dejavnostih, zlasti v telekomunikacijah (Telekom).

»Dejavniki razvoja na znanju temelječe družbe kažejo sorazmerno ugodno stanje in tendence na področju izboljševanja človeškega kapitala, premajhen napredek pa je bil dosežen pri

kakovosti in učinkovitosti terciarnega izobraževanja ter na področju raziskav in razvoja ter inovacij« (UMAR, Poročilo o razvoju, marec 2007: 8). Tako se na področju izobraževanja in usposabljanja izobrazbena struktura še naprej izboljšuje, k čemur pomembno prispeva visoka vključenost mladih v izobraževanje, ki je višja kot v povprečju EU. Tudi vključenost v vseživljenjsko izobraževanje se po nekaterih kazalnikih povečuje in je relativno visoka, vendar bo potrebno povečati vključenost starejših in manj izobraženih (UMAR, Poročilo o razvoju, marec 2007: 8-9).

V zvezi s tem UMAR (Poročilo o razvoju, marec 2007: 9) ocenjuje, da bo v prihodnje potreben hitrejši napredek tudi glede povečevanja pomena študija naravoslovja in tehnike ter izboljševanja kakovosti terciarnega izobraževanja, vključno s spremembami v sistemu financiranja visokega šolstva. *»Na potrebo po modernizaciji visokega šolstva opozarjajo tudi naraščajoče težave pri zaposlovanju oseb z visoko izobrazbo*« (ibidem).

»Premajhno je povečanje izdatkov za raziskave in razvoj (zlasti v poslovnem sektorju), saj se je njihov delež v primerjavi z BDP po zmanjšanju v obdobju 2001-2003, v letih 2004 in 2005 le skromno povečal, kar nas oddaljuje od ciljev SRS« (UMAR, Poročilo o razvoju, marec 2007: 8). Pri tem še vedno prepočasi naraščajo tudi vlaganja v informacijsko-komunikacijske tehnologije.

Na področju učinkovitejše in cenejše države se skladno s strateškimi usmeritvami znižujejo javnofinančni izdatki in obdavčitev dela, pozitivni premiki pa so bili narejeni tudi pri izboljšanju predpisov in učinkovitosti sodstva. Napredek je po mnenju UMAR (UMAR, Poročilo o razvoju, marec 2007: 9-10) prepočasen pri privatizaciji in večji razvojni usmerjenosti javnih izdatkov.

Glede kakovosti javnih financ je pozitivno zmanjševanje obsega javnofinančnih izdatkov v primerjavi z BDP, ki poteka skladno z usmeritvami SRS. Pri tem je struktura javnofinančnih odhodkov z vidika spodbujanja gospodarske rasti ugodnejša kot v povprečju EU-15, vendar slabša kot v najhitreje rastočih državah. Neugodna pa so gibanja v okviru industrijske politike, saj subvencije izrinjajo bolj dolgoročne in za konkurenčnost spodbudnejše izdatke, kar kaže na slabo koordinacijo različnih politik. Na področju obdavčitve so bili sprejeti ukrepi, ki skladno s strateškimi usmeritvami zmanjšujejo obdavčitev dela. Glede institucionalne konkurenčnosti države je bil premik narejen na področju boljše regulacije in odpravljanja administrativnih ovir, čeprav se v agregatnih indeksih konkurenčnosti premik še ni odrazil. K izboljšanju poslovnega okolja je prispevalo tudi nadaljnje zmanjšanje sodnih zaostankov in trajanja postopkov, še vedno pa se ne izboljšujejo razmere na za gospodarstvo pomembnem področju izvršbe. Prav tako tudi ni velikih premikov na področju privatizacije, razen postopnega umikanja KAD in SOD iz kontrolnega lastništva podjetij.

»Glede kakovosti življenja in blaginje prebivalstva, ki je osrednji družbeni razvojni cilj SRS, Slovenija ohranja dobre rezultate, čeprav slabosti na nekaterih področjih ostajajo izziv politik v prihodnje. Življenjski pogoji se postopno izboljšujejo, tveganje revščine pa ostaja med najnižjimi v EU« (UMAR, Poročilo o razvoju, marec 2007: 9).

Tudi razmere in trendi na trgu dela so razmeroma ugodni, saj se stopnja zaposlenosti povečuje in je že tretje leto nad evropskim povprečjem, stopnja brezposelnosti pa se ohranja na ravni, ki je nižja od povprečja EU. V določenih elementih se povečuje tudi prilagodljivost trga dela (ibidem). Na trgu dela so ključni problemi še vedno nizka stopnja zaposlenosti starejših, ki pa narašča, visok delež dolgotrajno brezposelnih ter povečevanje števila brezposelnih z visoko izobrazbo.

Načelo trajnosti, ki je medgeneracijski in sonaravni cilj SRS, se ne uresničuje zadovoljivo in je problematično zlasti na področju okolja. Pritiski na okolje se postopno zmanjšujejo, vendar prepočasi glede na gospodarski razvoj in cilje trajnostnega razvoja (UMAR, Poročilo o razvoju, marec 2007: 10).

Tudi medregionalne razlike v Sloveniji v primerjavi z EU niso zelo visoke. Še največje so glede brezposelnosti, vendar se v zadnjih letih postopno zmanjšujejo. V obdobju zadnjih petih let se je uravnoteženost razvoja Slovenije torej povečala, kar je v skladu s temeljno strateško usmeritvijo (UMAR, Poročilo o razvoju, marec 2007: 10-11).

UMAR (ibidem) torej ocenjuje, da je Slovenija hitro napredovala predvsem na področju gospodarskega razvoja, medtem ko je na področju socialnega razvoja uspela ohraniti dosežene rezultate, na področju okoljskega razvoja pa se kaže veliko nihanje rezultatov med posameznimi leti.

»Takšna slika kaže, da je bil v tem obdobju uresničen osnovni cilj takrat veljavne razvojne strategije (Strategija gospodarskega razvoja Slovenije, 2001), ki je bil zmanjšati razvojni zaostanek na gospodarskem področju, ne da bi se ob tem poslabšali sicer ugodnejši rezultati na socialnem in okoljskem področju. Sedanji razvojni izziv je zato predvsem z oblikovanjem integriranih (trajnostnih) razvojnih politik doseči usklajen napredek na vseh treh področjih razvoja, kar bo omogočilo doseči zeleno uvrstitev v gospodarsko razvitejši del EU ob hkratnem izboljšanju kakovosti življenja. Ugotovimo torej lahko, da so bili v začetnem obdobju izvajanja Strategije razvoja Slovenije narejeni pomembni koraki k uresničenju razvojnih ciljev, potrebno pa bo okrepiti predvsem tiste dejavnike konkurenčnosti, ki temeljijo na znanju in inovativnosti, si prizadevati za ohranjanje razmeroma ugodne socialne slike ter zmanjšati

pritiske na okolje. Pospešitev gospodarske rasti v zadnjem triletnem obdobju je bila v skladu s predvidenim scenarijem uresničevanja SRS. Poleg konjunkturnih razlogov sta k temu prispevali tudi uspešna makroekonomska stabilizacija gospodarstva, povezana s procesom prevzemanja evra, ter nekatere strukturne reforme, zlasti začetek postopnega zmanjševanja davčne obremenitve in poenostavitve poslovnega okolja. Da bi tudi v prihodnje ohranili ugodna gospodarska gibanja, je potrebno obdržati doseženo stabilnost gospodarstva, izzivi so zlasti na področju fiskalne vzdržnosti. Ključna naloga za hitrejši gospodarski napredek pa je okrepiti tiste dejavnike konkurenčnosti, ki temeljijo na znanju in inovativnosti, saj na področju učinkovitejših vlaganj v znanje in inovativnost še nismo dosegli potrebnega napredka» (UMAR, Poročilo o razvoju, marec 2007: 10-11).

V magistrski nalogi sem si zastavil dve hipotezi, ki sem ju skozi celotno nalogo poskušal potrditi ali zavrniti:

Hipoteza 1:

Načrtovane reforme slovenske vlade, izvoljene na parlamentarnih volitvah leta 2004, pomenijo odmik od (neo)korporativističnega urejanja gospodarskih in socialnih politik v smeri neoliberalne doktrine.

Hipoteza 2:

Preživetje in nadaljnji razvoj (neo)korporativističnih ureditev socialnega partnerstva v Sloveniji se navkljub neoliberalnim težnjam oblastne elite zdi zelo verjetno.

Menim, da mi je s celovito analizo korporativizma, neoliberalizma in slovenskih gospodarsko-socialnih reform v luči socialnega partnerstva in socialnih partnerjev uspelo doseči zastavljen cilj.

Nedvomno mi je uspelo dokazati, da načrtovan (in ne tudi uveljavljen) reformni sklop, ki ga je pripravil Odbor za reforme, v juniju 2005 pa ga je sprejela Vlada RS, pomeni radikalen odmik od dosedanjih korporativnih vzorcev urejanja gospodarskih in socialnih politik. Še več, reformni sklop celo deklarativno zavrača korporativistično urejanje razmerij med socialnimi partnerji. Predlagane reforme tudi v celoti odgovarjajo ključnim predpostavkam neoliberalizma, kot jih npr. izlušči Chomsky (1999: 27):

- liberalizirati trgovino in finance,
- dovoliti, da trg postavlja ceno,
- makroekonomska stabilnost,
- privatizacija,
- nevmešavanje države v gospodarstvo.

Zahtevnejša in manj »na dlani« se zdi druga hipoteza. Nesporno dejstvo so neoliberalne težnje obstoječe oblastne elite. Toda ali izvajanje (pa čeprav okrnjenih) neoliberalnih ukrepov res pravzaprav pomeni utrjevanje korporativizma in korporativističnega socialnega partnerstva in socialnih partnerjev? Menim, da sem v magistrski nalogi temu uspel pritrčiti na štirih ključnih točkah:

- Ukinitve obveznega članstva v Gospodarski zbornici Slovenije
- Privatizacija in umik države iz gospodarstva
- Enotnost sindikatov kot reakcija na reforme
- Reforma socialne države

Po ocenah nekaterih avtorjev (npr. Stanojević ali Bohinc) prehod v tržno gospodarstvo, kjer imajo podjetja prave lastnike, še ni v celoti zaključen, saj je država (vsaj posredno) še vedno verjetno najpomembnejši delodajalec. To je tudi eden od pomembnejših razlogov za dosedanjo fragmentiranost in nerazvitost delodajalskega stebra v smislu zastopanja interesov gospodarstva. Ob tem pa je pomembno tudi, da je dosedanje obvezno članstvo v GZS ves čas od vzpostavitve socialnega partnerstva (v bipartitnem in tripartitnem smislu) metalo senco dvoma na primernost, da stališča delodajalcev zastopa organizacija z obveznim članstvom, kar jo tudi postavlja v neenakopraven položaj napram sindikatom. Trdim torej, da v tej luči umik države iz gospodarstva in ukinitve obveznega članstva v GZS, sama po sebi sicer neoliberalna ukrepa, pravzaprav pomenita močno krepitev korporativističnih vzorcev v Sloveniji. Delodajalce sedaj v kolektivnem pogajanju in v ESS zastopa delodajalska organizacija s prostovoljnim članstvom, katere člani bodo (po končanju privatizacije) podjetja v nedržavni lasti.

Po mnenju nekaterih avtorjev (npr. Stanojević) je bila sindikalna razcepljenost oz. sindikalni pluralizem devetdesetih let prejšnjega stoletja glavna rak rana, ki je onemogočala razvoj korporativizma. Trdim, da je v novem tisočletju - kot reakcija na predlagan reformni sklop - prišlo do ključne spremembe. Slovenski sindikati so po dolgih letih uspeli preseči politično-doktrinarna nasprotja in enotno nastopili proti predlaganim neoliberalnim reformam. To pa zagotovo bistveno pripomore k graditvi pravih korporativističnih razmerij v slovenskem socialnem partnerstvu.

Potrebe po reformi slovenskega blaginjskega sistema niso nove in niso zgolj plod razmišljanj zadnje vlade. Vendarle pa je reformni sklop nove Vlade RS tisti, ki naj bi najbolj posegal v slovensko državo blaginje. Ob tem pa nekateri avtorji (npr. Novak ali Kolarič) opozarjajo, da se predlogi pravzaprav uvrščajo med tiste, ki zagovarjajo večjo vlogo welfare mix, ki v skrajnih različicah pridobiva značilnosti nemških konzervativnih predlogov o večji naslonitvi skrbi za

socialno varnost na zavarovanca in njegovo neposredno socialno mrežo. V poskusih reforme slovenskega blaginjskega sistema torej ne gre za neoliberalne predloge ukrepov, temveč za klasično korporativistične, saj je družina (in Cerkev) in njena skrb za onemogle in nepreskrbljene člane tista, ki naj bi kompenzirala postopno ali ceno nenadno umikanje države iz prostora socialne politike.

Sklenem torej lahko, da so sicer nedvomno neoliberalni predlogi reform pravzaprav omogočili dokončen razvoj korporativizma (korporativističnega socialnega partnerstva in korporativističnih socialnih partnerjev) v Sloveniji.

Nedvomno živimo v zanimivih časih. Prepričan sem, da je le redko kdo ob predstavitvi reformnega paketa pričakoval, da bodo te reforme v marsičem pravzaprav dosegle ravno obraten učinek, kot je bilo sprva načrtovano. Marsikoga je gotovo presenetila tudi medlost (levih) opozicijskih strank in delodajalcev, na drugi strani pa neslutena mobilizacijska moč ter in ostro in enotno nasprotovanje sindikatov reformam, ki so v končni inačici pravzaprav dosegli ne le povečanje svoje družbene moči in legitimnosti, temveč tudi to, da najbolj radikalni ukrepi niso bili (in verjetno nikoli ne bodo) uveljavljeni.

Magistrska naloga se pravzaprav končuje na začetku. Od tu dalje se nedvomno odpira množstvo vprašanj, vrednih širše akademske raziskave, saj bomo le z boljšim poznavanjem in sistematičnimi analizami socialnega partnerstva, socialnih partnerjev in razmerij med njimi lahko v prihodnje smiselno načrtovali bodoče reforme, ki pa bodo nedvomno potrebne.

Zaključim lahko z domala preroškimi besedami nekdanjega ministra za razvoj, Jožeta P. Damjana, ki je pred časom za nek osrednji slovenski medij izjavil: *»V življenju je vedno tako, da eni poskušajo spremeniti stvari, drugi pa se temu upirajo. Eni so reformatorji, drugi protireformatorji. Toda gledano iz časovne razdalje, nove ideje, reforme vedno zmagajo. In danes smo ponosni na Primoža Trubarja, ne pa na tedanjo ortodoksno katoliško protireformacijo«* (http://www.mladina.si/tehdnik/200548/clanek/slo-tema--jure_trampus - 28. 11. 2005)

12. LITERATURA IN VIRI

- A brief outline on the Chamber of commerce and industry and its role in the economic and social dialogue and other tasks (2002). Ljubljana: GZS.
- Adam, Frane (1992): Politika kot poklic. Ljubljana: Založba Krt.
- Adam, Frane (1994): Demokratični korporativizem v luči razvojne strategije majhnih držav. Družboslovne razprave 10(17-18), 17-29.
- Adam, Frane (1994a): »Igor Lukšič: Liberalizem versus korporativizem«, v: Družboslovne razprave 10(17-18), 254-259.
- Bohinc, Rado (2000): Nova delovna razmerja. Ljubljana: Fakultete za družbene vede.
- Bohinc, Rado (2000a): Izzivi prenove GZS. Raziskovalna naloga - interno za GZS, Ljubljana.
- Bučar, Bojko, Šabič, Zlatko, Brglez, Milan, Kalin Golob, Monika (2002): Navodila za pisanje: seminarske naloge in diplomska dela, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Bugarič, Bojan, Nahtigal, Matjaž (1996): Kritika neoliberalizma v vzhodni in srednji Evropi: o alternativnih pluralizmih. Dvatisoč, št. 92.
- Burbach, Roger (2001): Globalization and postmodern politics : from Zapatistas to high-tech robber barons. London: Arawak.
- Chomsky, Noham (1999): Profit over people: neoliberalism and global order. New York: Seven Stories Press.
- Chomsky, Noham (2005). Predavanje v Ljubljani.
- Dekleva, Janez, Geržina, Suzana, Klužer, Franci, Meglič, Janja, Palandačič, Mišo, Rokсандič, Metka, Sever, Bojan, Vodovnik, Zvone (2000): Socialno partnerstvo v poklicnem in strokovnem izobraževanju v Sloveniji. Ljubljana: Nacionalni observatorij Slovenije za poklicno izobraževanje in usposabljanje.

- Ekonomsko-socialni svet 1994-2004 (2004). Neobjavljeno gradivo.
- Enciklopedija Slovenije (1996): 10. zvezek. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Fairclough, Norman (1999): Democracy and the Public Sphere in Critical Research on Discourse. V Wodak, Ruth & Ludwig, Christoph (Ur.), Challenges in a Changing World: Issues in Critical Discourse Analysis, Vienna: Passagen Verlag.
- Fink Hafner, Danica (1994): Sindikati v procesu oblikovanja politik. Družboslovne razprave 10(17-18), 30-47.
- Friedl, Andrej (2004): Zakaj obvezno članstvo v GZS? GZS, neobjavljeno gradivo.
- Held, David in McGrew, Anthony (2000): The global transformations reader: an introduction to the globalization debate. Malden: Polity.
- Južnič, Stane (1991): Ideologija razvoja. Teorija in praksa 28(10-11), 1186-1200.
- Kalb, Don (2000): The ends of globalization: bringing society back in. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Karlhofer, Ferdinand (1999): Nacionalni korporativizem in socialni dialog v EU. Teorija in praksa 36, 169-177.
- Kavčič, Bogdan (1996): Socialno partnerstvo in konflikt med delom in kapitalom. Gospodarski vestnik 45(12), 75-78.
- Kolarič, Zinka (1990): Socialna politika in družbene ter prostorske spremembe: doktorska disertacija. Ljubljana.
- Kovač, Bogomir (2000): Nekateri vidiki politično ekonomske analize sodobne vloge države in trga v Sloveniji. Teorija in praksa 37(3), 509-525.
- Kramberger, Taja, Wacquant, Loic (2003): Penalizacija revščine in vzpon neoliberalizma. Družboslovne razprave 19(43), 65-75.

- Lukšič, Igor (2002): Interes: konceptualizacija pojmov. Teorija in praksa 39(4), 509-522.
- Lukšič, Igor (1994): Liberalizem versus korporativizem. Zbirka Sophia, Ljubljana.
- Lukšič, Igor (1994a): Nazaj k fevdalizaciji in h korporativizmu. Teorija in praksa 31(5-6), 474-480.
- Makarovič, Matej (1996): Neokorporativizem v sistemski perspektivi in njegova vloga v postsocialistični modernizaciji. Družboslovne razprave 12(21), 125-135.
- Martin, Hans-Peter, Schumann, Harald (1997): Pasti globalizacije: napad na demokracijo in blaginjo. Ljubljana: Co Libri.
- Merhar, Viljem (2002): Neoklasična ekonomika v funkciji apologije najrazvitejših kapitalističnih držav. Teorija in praksa 39(6), 870-885.
- Mesarič, Jurij (2002): Ekonomski liberalizem in ekonomski nacionalizem: Adam Smith in Friedrich List. Teorija in praksa 39(6), 881-894.
- Mesner Andolšek, Dana (1994): Sindikati in management (delodajalci): Waffengleichheit? Družboslovne razprave 10(17-18), 92-106.
- Miklič, Gregor (1995): Socialno partnerstvo (delojemalski vidik). Podjetje in delo 21(5-6), 828-835.
- Mishra, Ramesh (1999): Globalization and the welfare state. Northampton: Elgar.
- Novak, Kyovksy, Jurančič (1992): Sindikalno pravo. Uradni list RS, Ljubljana.
- Novak, Mojca (1999): Razvoj slovenske državne blaginje v evropski perspektivi. Družboslovne spremembe na Slovenskem 15(30-31), 157-175.
- Novak, Mojca (2001): Socialna kohezija v primežu prenovljenega pojmovanja. Družboslovne razprave 17(36), 23-37.
- Novak, Mojca (2004): Prepletanje politike in stroke v socialni politiki. Teorija in praksa 41(1-2), 387-397.

- Obrni zakon (Uradni list RS, št. 50/94 in 61/2000).
- Okvir gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje v Sloveniji (2005). Ljubljana: Vlada RS.
- Pikalo, Jernej (2003): Neoliberalna globalizacija in država. Ljubljana: Zbirka Spohia.
- Podnar, Klement, Golob, Urša (2002): Socialna ekonomija in družbena odgovornost: alternativni globalni anarhiji neoliberalizma. Teorija in praksa 39(6), 952-969.
- Poročilo o razvoju (Marec 2007). Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.
- Potočnik, Miha (1995): Socialno partnerstvo (delodajalski vidik). Podjetje in delo 21(5-6), 809-819.
- Pravila delovanja Ekonomsko-socialnega sveta (Uradni list RS, št. 59-2073/94, RS 64-1/94 (popravek), RS 32-1542/95 (dopolnitev)).
- Predlog Zakona o ESS, delovno gradivo, december 1998.
- Predlog zakona o GZS (Poročevalec DZ št. 119, december 2004).
- Prenova zborničnega sistema - scenariji in analiza vpliva na izvajanje javnih nalog in javnih pooblastil (2005). Ljubljana: Ministrstvo za gospodarstvo.
- Preston, Peter W. (1996): Development theory: an introduction. Blackwell: Cambridge, Oxford.
- Rizman, Rudi (1992): Slovenija na »koncu zgodovine«. Delo 91, 22.
- Rus, Veljko (1990): Socialna država in družba blaginje. Ljubljana: Domus.
- Sočan, Lojze (2004): Kako med visoko razvite? Za dohitevanje visoko razvitih držav mora Slovenija v temelju spremeniti dosednji koncept razvoja. Teorija in praksa 41(1-2), 244-255.

- Stanojević, Miroslav (1994): Neokorporativizem na Slovenskem? Družboslovne razprave 10(17-18), 77-91.
- Stanojević, Miroslav (1994a): Neokorporativizem in sindikalni pluralizem. Družboslovne razprave 10(17-18), 10-12.
- Stanojević, Miroslav (1996): Socialno partnerstvo: modeli industrijskih odnosov ob koncu 20. stoletja. Ljubljana: Enotnost.
- Stanojević, Miroslav (1997): Tripartitni potencial slovenskih sindikatov v primerjalni perspektivi. Teorija in praksa 34(2), 295-306.
- Stanojević, Miroslav (2001): Industrijski odnosi v Sloveniji. Industrijska demokracija 5(8), 3-13.
- Stanojević, Miroslav (2004): Stanje in aktualni trendi razvoja sindikatov v svetu in pri nas. Industrijska demokracija 8(4), 23-29.
- Svetlik, Ivan (1992): Socialnopolitični vidiki socialnega partnerstva. Zveza društev kadrovske delavcev, VII. študijski dnevi, Bled, str. 3-19.
- Trbanc, Martina (1996): Socialna izključenost: koncept, obseg in značilnosti. Teorija in praksa 46(3), 287-310.
- Ustava Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/91, 42/97).
- Vehovar, Urban (1994): Socialdemokracija, sindikati, korporativizem? Družboslovne razprave 10(17-18), 48-63.
- Vloga GZS kot osrednje avtonomne ustanove slovenskega gospodarstva (2002). Ljubljana: GZS.
- Vodovnik, Zvone (1998 a): Perspektive socialnega dialoga v Sloveniji in v Evropi. Kadri - strokovno informativna revija 4(4), 23-27.
- Vodovnik, Zvone (1998): Socialni dialog in plače. Podjetje in delo 24(6-7), 1182-1191.
- Vodovnik, Zvone (1999): Socialni dialog in države v prehodu. Raziskovalec 29(2), 58-59.

- Zakon o delovnih razmerjih (Uradni list RS, št. 14/90, 5/91 in 71/93).
- Zakon o Gospodarski zbornici Slovenije, UL RS, št. 14/90.
- Zakon o gospodarskih zbornicah - Predlog zakona o gospodarskih zbornicah. Ljubljana: Vlada RS.
- Zakon o gospodarskih zbornicah (Uradni list RS, št. 60/06).
- Zakon o kmetijsko gozdarski zbornici (Uradni list RS, št. 41/99).
- Zakon o reprezentativnosti sindikatov (Uradni list RS, št. 13/93).
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o GZS (UL RS, št. 19/00).

INTERNET

- www.gzs.si
- www.zds.si
- http://www.mladina.si/tednik/200534/clanek/nar--ekonomija-miso_alkalaj - 22. 08. 2005
- http://www.mladina.si/tednik/200548/clanek/slo-tema--jure_trampus - 28. 11 . 2005
- <http://www.slovenijajutri.gov.si/>
- Socialni sporazum za leto 1995
(<http://193.41.36.136/bazeul/URED/1995/022/B/5210531903.htm>)
- Socialni sporazum za obdobje 2003-2005
(http://www.sigov.si/mddsz/pdf/socialni_sporazum.pdf)
- Po sprejetju Zakona o gospodarskih zbornicah v Državnem zboru - Sporočilo medijem:
http://www.gzs.si/slo/novinarsko_sredisce/28601 - 26. 05. 2006